

**T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

Bülent KARADAĞ

**Danışman
Doktor Öğretim Üyesi İbrahim Aytac KADIOĞLU**

ADYAMAN-2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Aytaç KADIOĞLU danışmanlığında, Bülent KARADAĞ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Muhafazakârlığın Dönüşümü” başlıklı çalışma 30/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Görkem ALTINÖRS

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Aytaç KADIOĞLU

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Rahman DAĞ

İmza: G. Altınörs
İmza: İ. Kadioğlu
İmza: R. Dağ

.. /06/2019

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN

Enstitü Müdürü V.

BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Muhafazakârlığın Dönüşümü” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/05/2019
Bülent KARADAĞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye’de Muhafazakârlığın Dönüşümü

Bülent KARADAĞ

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Mayıs, 2019

Muhafazakârlık, farklı ülkelerde ve dönemlerde Dünya tarihinde meydana gelen önemli olayların sonucunda, bu olaylara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu tezde öncelikle muhafazakârlık düşüncesinin gelişimiyle ilgili tarihsel bir çerçeve çizilip, sonrasında, muhafazakârlığın Türkiye’deki dönüşümü ele alınmaktadır. Tezin birinci bölümünde, temel anlamı mevcudu korumak olan muhafazakârlık kavramı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Batı’da Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi sonucu ortaya çıkan muhafazakârlığın türlerine değinilmektedir. Son kısımda ise, muhafazakârlığın temel unsurları hakkında bilgi verilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde Türkiye’de muhafazakârlık meydana gelen gelişmeler doğrultusunda dönemselsel olarak ele alınmaktadır. Tezin üçüncü bölümü olan Türkiye’de muhafazakârlığın dönüşümü adlı bölümde muhafazakârlığın dönüşümünde etkili olan partiler bazında karşılaştırma yapıлып, Türkiye’de muhafazakârlığın temel anlamda dönemselsel olarak ciddi bir dönüşüm geçirip geçirmediği analiz edilmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasıyla beraber genel anlamda muhafazakâr düşüncenin varlığı kabul edilmekle birlikte, çok partili döneme kadar siyasi arenada güçlü bir varlık gösterdiği söylenemez. Ancak Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle bu durağan yapı canlanmıştır. Demokrat Parti’yle başlayan muhafazakârlığın dönüşümü ANAP döneminde yeni sağ, AK Parti döneminde ise muhafazakâr demokrasi kavramıyla yeni muhafazakârlığa dönüşmüştür. Son olarak, Türkiye’de muhafazakârlığın dönüşümü önceki bölümlerdeki tartışılan bilgiler ışığında analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Muhafazakârlık, Yeni Muhafazakârlık, Türkiye’de Muhafazakârlık, Muhafazakâr Demokrasi.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Transformation of Conservatism in Turkey

Bülent KARADAĞ

Adıyaman University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

May, 2019

Conservatism, has emerged as a reaction to ground-breaking events in the history of the world in different countries and at different times. This thesis firstly describes the historical background of the idea of conservatism. Then, it discusses the transformation in conservatism in Turkey. The first section of the thesis explains the meaning of conservatism and its components in detail. This section also focuses on the types of conservatism, which emerged through the result of the enlightenment ideology and the French Revolution in the West. Finally, the fundamentals of conservatism are explained.

The second section of the thesis investigates conservatism in Turkey through a periodical discussion from the foundation of the Republic of Turkey to the present time. The third section, called the transformation of conservatism in Turkey, offers a comparison between the political parties that are influential in the transformation of conservatism in Turkey. Afterwards, to what extent conservatism in Turkey has had a transformation in a periodic time is analysed. After the foundation of the Republic of Turkey, the existence of conservative thought is widely accepted but, it cannot be said that it has a strong presence in the political arena until the multi-party period. However, when the Democrat Party came to power, this static structure was revived. The evolution of conservatism by the Democrat Party was transformed into the new right through the ANAP and emerged neo-conservatism with the concept of conservative democracy in the terms of the AK Party.

Key Words: Conservatism, Neo-Conservatism, Conservatism in Turkey, Conservative Democracy.

ÖNSÖZ

Bu tez Türkiye’de muhafazakârlığın nasıl ortaya çıktığı ve zamanla Türkiye’de muhafazakârlıkta bir dönüşümün gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırma amacına yönelik yazılmıştır. Ancak, Türkiye’de muhafazakârlığın dönemsel olarak bir dönüşüm geçirip geçirmediğini karşılaştırmalı olarak inceleyen ayrıntılı bir çalışmaya literatürde rastlanmamaktadır. Bu çalışma, literatürdeki bu açığı kapatmak için siyasi partilerin Türkiye’de muhafazakârlığa ilişkin program, eylem ve söylemlerini kullanmıştır. Bunun yanında, akademik kitaplar, makaleler, tezler ve internet üzerinden geniş kapsamlı bir araştırma yapılarak bu çalışma hazırlanmıştır.

Tezin hazırlanması sürecinde bana değerli zamanını ayıran, çalışmamı titizlikle takip edip, beni yönlendiren ve tezin hazırlanmasında emeği geçen danışmanım sayın Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Aytaç KADIOĞLU hocama teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda, Dr. Öğretim Üyesi Rahman DAĞ hocama da teşekkür ederim. Ayrıca her zaman yanımda olan ve bana her türlü desteğini esirgemeyen ve teze yoğunlaştığım için ihmal ettiğim sevgili eşim Duygu Gökçe KARADAĞ’a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Adıyaman, Mayıs, 2019

Bülent KARADAĞ

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Türkiye’de muhafazakârlıkta bir dönüşümün gerçekleşip gerçekleşmediğı, hangi oranda bir dönüşümün gerçekleştiğı veya bundan sonra da dönüşün devam edip etmeyeceğı hakkında bir fikir edinmek için bu çalışma öne çıkmaktadır. Bu araştırmanın yapılmasına iten temel neden ise Türkiye’de çok partili hayata geçtikten sonra gelişen muhafazakârlık anlayışının Türkiye siyasetine nasıl etki ettiğini, muhafazakârlıkta bir dönüşüm gerçekleşiyse meydana gelen bu dönüşümün siyasi arenada nasıl bir karşılığı olduğunu ortaya koymaktır. Bu tez, Batı’da ortaya çıkan muhafazakârlık anlayışlarını inceleyip, Türkiye’de gelişen muhafazakârlığın Batı muhafazakârlığından etkilenen ancak kendine has bir muhafazakârlık anlayışı olduğu sonucuna varmıştır.

Bu tez Türkiye’nin siyasi hayatında muhafazakârlığın geleceğı konusunda önem taşımaktadır. Bu tez daha önce literatürde az rastlanan çok partili dönemden günümüze kadar gelen muhafazakâr partilerin muhafazakârlık söylemlerini karşılıklı olarak inceleyip literatürdeki açığı kapatmaya yardımcı olacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK: KAVRAMI, KÖKENLERİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. GİRİŞ	5
1.2. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TANIMI	6
1.3. MUHAFAZAKÂRLIĞIN ORTAYA ÇIKMASINDAKİ TEMEL ETKENLER	8
1.4. BATIDA ORTAYA ÇIKAN MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCELER.....	10
1.4.1. Kıta Avrupası Muhafazakârlığı (Fransız ve Alman Muhafazakârlığı)	10
1.4.2. İngiliz Muhafazakârlığı	13
1.4.3. Amerikan Muhafazakârlığı	15
1.4.4. Yeni Muhafazakârlık (Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık)	17
1.5. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL UNSURLARI.....	21
1.5.1. İnsan ve Toplum.....	22
1.5.2. Aile ve Gelenek.....	23
1.5.3. Din.....	24
1.5.4. Devlet, Mülkiyet ve Otorite	25
1.5.5. Düzen ve Değişim	27
1.6. SONUÇ	28

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞA DÖNEMSEL BAKIŞ

2.1. GİRİŞ	31
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİ MUHAFAZAKÂRLIK.....	32
2.3. TEK PARTİLİ DÖNEMDE (1923-1945) MUHAFAZAKÂRLIK.....	35
2.4. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MUHAFAZAKÂRLIK: 1946-1980 DÖNEMİ.....	38
2.5. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MUHAFAZAKÂRLIK: 1980-2000 DÖNEMİ.....	46
2.6. TÜRKİYE’DE 2000’Lİ YILLARDA MUHAFAZAKÂRLIK	50
2.7. SONUÇ	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

3.1. GİRİŞ	58
3.2. DP: TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN CANLANMASI.....	59
3.3. AP: MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂRLIK.....	61
3.4. ANAP: TÜRKİYE’DE YENİ SAĞ DÜŞÜNÇESİ	63
3.5. MİLLİ GÖRÜŞTE MUHAFAZAKÂRLIK ANLAYIŞI	71
3.6. AK PARTİ: MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ VE YENİ MUHAFAZAKÂRLIK	75
3.7. KARŞILAŞTIRMA: TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ ...	88
3.8. SONUÇ	93
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	101
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
ET	: Erişim Tarihi
FP	: Fazilet Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Muhafazakârlık siyasi alanda genellikle sağ kanadı tarif etmek için kullanılır. Din, aile, gelenekler, kültür, devlet, mülkiyet ve otorite gibi değerler muhafazakârlığın önem verdiği temel unsurlardır. Günlük hayatta muhafazakârlıktan bazen övgü ve bazen de gerıcılık anlamında yergi ile bahsedilmektedir. Dinin ön planda olduğu muhafazakârlık anlayışında eskiden yana olma, devrim ve radikal değişikliklere karşı olma durumu bulunmaktadır. Muhafazakârlık değişime ihtiyatlı bir şekilde yaklaşırken devrime karşı evrimi desteklemektedir.

Muhafazakârlık; Aydınlanma düşüncesinin salt akli ön plana alan tutumuna, Fransız Devrimi'nin toplumsal yapıyı bozan tepeden inme anlayışına, sosyalist hareketlerin toplumsal ve siyasal hayatta verdikleri tahribata ve Sanayi Devrimi'nin toplumdaki ahlaki ve manevi değerlerin çökmesi gibi toplumsal yapının bozulmasına karşı oluşan bir tepki olarak ifade edilmektedir. Muhafazakârlığın temel amacı toplumun var olan yapısını korumaktır. Ancak bu toplumsal yapıyı radikal bir şekilde değiştirmek isteyen devrimlere karşı çıkmaktadır. Muhafazakârlık özellikle toplumsal düzeni sağlamak ve sürdürmek için aile, din ve gelenekler gibi muhafazakâr değerlere önem vermektedir.

Muhafazakârlığın farklı ülkelerde farklı şekilde ortaya çıktığı ve zamanla dönüştüğü görülmektedir. Fransız Devrimi'ne karşı ortaya çıkan klasik muhafazakârlık olarak bildiğimiz Kıta Avrupası muhafazakârlığı katı sert bir yapıda iken, İngiltere'de ortaya çıkan Anglosakson muhafazakârlığı olarak bildiğimiz İngiliz muhafazakârlığı ise ılımlı bir yapıdadır. İngiliz muhafazakârlığından ve Edmund Burke'den etkilenen Amerikan muhafazakârlığında ise katı, uzlaşmaz ve akılcı olmayıp; makul, yatkın, güvenli ve güçlüdür. Yeni muhafazakârlık ise Amerikan muhafazakârlığının günümüz şartlarına uygun olarak dönüşmesiyle oluşmuş olup, ekonomik alanda liberal, siyasi alanda ise muhafazakâr değerleri içinde barındırmaktadır.

Türkiye'de ise muhafazakârlık anlayışının siyasal hayatta 1950 yılında Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle gün yüzüne çıktığı söylenebilir. Adalet Partisi (AP) ile DP döneminden kalan seyrini devam ettiren muhafazakârlığın Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) ile özellikle ekonomik alanda liberal düşünceye eklenerek yeni sağa dönüştüğü görülmektedir. ANAP'tan sonra iktidara gelen milli görüş partisi olan Refah Partisi (RP) döneminde ise siyasal İslam'dan etkilenen

muhafazakârlık dini ağırlıklı bir muhafazakârlığa dönüşmüştür. RP Döneminde Batılılaşmaya karşı bir tepki olduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle birlikte muhafazakâr demokrasi söylemi görülmektedir. AK Parti sahip olduğu bu yeni muhafazakârlık anlayışı ile muhafazakârlığın geniş kesimlere yayılma imkânı bulunmaktadır.

Türkiye'de muhafazakârlık konusu ile ilgili literatürde birçok kaynak bulunmaktadır (Akdoğan, 2004; Özipek, 2017; Bora, 2012; Yanardağ, 2017) Bunun yanında tek tek siyasi partilerin muhafazakârlıkla ilgili görüş, program ya da eylemleriyle ilgili birçok çalışma da bulunmaktadır (Uzgel ve Duru, 2009; Belge, 2006; Mollaer, 2007; Safi, 2007). Ancak, Türkiye'de muhafazakârlığın dönemsel olarak ciddi bir değişim ve dönüşüm gösterip göstermediğini karşılaştırmalı bir şekilde inceleyen detaylı bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu tez, literatürde bulunan bu eksikliği 1950'lerden bu yana süregelen siyasi partilerin muhafazakârlığa yönelik görüşlerini analiz etme yoluyla kapatmayı amaçlamaktadır.

Bu tezin temel araştırma sorusu, "Türkiye'de muhafazakârlık anlayışı 1950'li yıllardan bugüne nasıl bir dönüşüm geçirmiştir?" sorusudur. Bu çalışmanın 1950'li yıllar ile başlatılması Türkiye'de muhafazakârlığa yönelik ilk siyasi kıvılcımın DP ile atılmasından ötürüdür. Bununla birlikte tez Türkiye'deki siyasi partilerin genel olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren muhafazakârlığa yönelik yaklaşım ve tepkilerini araştırma konusu yapmakla birlikte, aslında dört temel siyasi görüşe odaklanmaktadır: DP, ANAP, Milli Görüş Hareketi ve AK Parti. Birçok siyasi görüş bulunmasına rağmen bu siyasi partilerin araştırma konusu yapılmasının nedeni, bu dört siyasi hareketin muhafazakârlığa ciddi bir önem vermelerinden ileri gelmektedir. Bu tezin iddiası, Türkiye'nin cumhuriyet tarihinde muhafazakârlığa yön veren dört hareketin olduğu yönündedir. Dolayısıyla, bu dört hareketin muhafazakârlığa yönelik politik yaklaşımları, programları, eylem ve söylemleri incelenerek, Türkiye'de muhafazakârlığın 1950'lerden bu yana ciddi bir değişim ve dönüşüm gösterip göstermediği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu temel araştırma sorusuna cevap verebilmek için bu tezde konu ile ilgili yazılan akademik kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri ve internette yayınlanmış konu ile ilgili çeşitli belgeler ve yazılardan yararlanılmıştır. Bu ikincil kaynak araştırması teze geniş bir bilgi havuzu sunmaktadır. Ancak, siyasi partilerin bu

konudaki görüş ve söylemleri bu dönüşümü sorgulamada önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu söylemler internet üzerinden spesifik parti araştırması yoluyla bulunmuş ve tezde kullanılmıştır. Bunun için herhangi bir araştırma metodu ya da tekniğine ihtiyaç duyulmamıştır. Bununla birlikte, her çalışmayı yürütürken bazı zorluklarla karşılaşmak olağan bir durumdur. Tezin araştırma aşamasında da teorik bilgiye atıfta bulunan Türkçe kitapların eksikliği görülmüş ve bu eksiklik internet üzerinden yayınlanan yayınlar yoluyla kapatılmaya çalışılmıştır.

Tezin amacı, günümüzün temel siyasi düşüncelerinden biri olan muhafazakârlığın, Türkiye’de dönüşümünü dönemsel olarak siyasal partiler üzerinden incelemek, gerçekten bir dönüşümden bahsediliyor ise hangi çerçevede olduğunu ve hangi dönemlerde muhafazakârlıkta dönüşümün meydana geldiğini araştırmaktır. Bu sorunsalın incelenmesinin temel nedeni Türkiye’de 1950 yılından sonra gelişen muhafazakâr düşüncenin Türkiye siyasetine nasıl bir etkisinin olduğunu, eğer muhafazakârlıkta bir dönüşüm gerçekleştiyse bunun siyasi arenada nasıl bir karşılık bulduğunu öğrenebilmektir. Bu tez, öncelikle Batı’da karşılık bulan temel muhafazakârlık anlayışlarını ele alıp, sonrasında incelenen Türkiye’deki muhafazakârlık anlayışlarının Batı muhafazakârlığından farklı kendine has bir muhafazakârlık olduğu sonucuna varmıştır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır: Tezin birinci bölümünde muhafazakârlık kavramı hakkında genel bilgi verilmektedir. Muhafazakârlığın tanımlanması, tarihi, gelişimi, algılanışı, oluşmasına katkıda bulunan olaylar anlatılmaktadır. Başta Edmund Burke olmak üzere Oakeshott, Joseph de Maistre gibi muhafazakâr düşünürlerin söylemlerine yer verilmektedir. Kıta Avrupası muhafazakârlığı veya klasik muhafazakârlık olarak bilinen Fransız muhafazakârlığı ve Alman muhafazakârlığının ortaya çıkış nedenleri ve özellikleri anlatılmaktadır. Sonrasında, ılımlı muhafazakârlık olarak tabir edilen İngiliz muhafazakârlığı ve Amerikan muhafazakârlığı ele alınmaktadır. Son olarak; yeni sağ ve yeni muhafazakârlığın nasıl geliştiği ve bu muhafazakârlıkların ne gibi özelliklere sahip olduğu anlatılmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde Türkiye’de muhafazakârlığın dönemsel olarak seyri ele alınmaktadır. Bunun sebebi ise Türkiye’de dönemsel olarak meydana gelen olaylar karşısında muhafazakârlığın da etkilenmesi, dönemsel olarak gelişmesi ve dönüşmesidir. Bu dönemlerden öncelikle kısaca Cumhuriyet Dönemi öncesi ele

alınmaktadır. Bunu takiben, muhafazakârlığın ortaya çıkması bakımından Türkiye’de Tek Partili Dönem incelenmektedir. “Çok Partili Dönemde Muhafazakârlık:1946-1980” adlı bölümde DP, AP, Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP) muhafazakârlığı değerlendirilmektedir. “Çok Partili Dönemde Muhafazakârlık:1980-2000” adlı bölümde ise ANAP ve RP muhafazakârlığı ele alınmaktadır. “Türkiye’de 2000’li Yıllarda Muhafazakârlık” adlı bölümde ise AK Parti’nin muhafazakârlığı ve muhafazakâr demokrasi konuları ele alınarak AK Parti’nin “Muhafazakâr Demokrat” kimliği üzerine etraflı bir çalışma yapılmaktadır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde ise Türkiye’de muhafazakâr düşünceli partiler bazında dönüşüm ele alınmaktadır. DP, ANAP, Milli Görüş partileri ve AK Parti’nin muhafazakâr düşünceleri ve söylemleri ilk etapta tek tek ele alınmaktadır. Bu bağlamda DP döneminde muhafazakârlığın canlandığı ve gelişme fırsatı bulduğu görülmektedir. ANAP döneminde muhafazakârlık yeni sağa dönüşmektedir. RP döneminde dini ağırlıklı bir muhafazakârlık karşımıza çıkmaktadır. AK Parti döneminde de muhafazakâr demokrasi kimliği üzerinden yeni muhafazakârlık anlayışı toplumda birçok kesim tarafından kabul görmektedir. Son olarak bu partilerin muhafazakârlık anlayışları karşılaştırılmaktadır ve muhafazakâr düşüncelerinde bir dönüşümün olup olmadığı araştırılmaktadır.

Tezin sonuç kısmında ise, önceki bölümlerde yer alan değerlendirmeler bir araya getirilerek incelenmektedir. Bu bağlamda özellikle Türkiye’de muhafazakârlığın nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün muhafazakârlık düşüncesi üzerinde ne gibi etkileri olduğu üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de yeni muhafazakârlık anlayışının toplumsal ve siyasi etkilerine değinilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK: KAVRAMI, KÖKENLERİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. GİRİŞ

Bu bölümde muhafazakârlığın temel bileşenleri detaylı bir şekilde ortaya konulacaktır. Türkiye’de muhafazakârlığın siyasal ve toplumsal yansımalarını anlayabilmek için, ilk önce muhafazakârlığın aslında ne anlama geldiğini belirtmek elzemdir. Bunun yanında muhafazakârlığın nasıl bir ideolojiye sahip olduğu, dünya sistemini açıklamak için kullanılan diğer teori ve yaklaşımlardan ne derece farklılıklar gösterdiği de açıklanacaktır.

Muhafazakârlığın oluşmasında ve biçimlenmesinde farklı hareketler, önemli olaylar ve toplumsal değişimler vardır. Bu değişimler genelde toplumsal ve siyasal hayatı derinden etkileyen olaylardır. Bunların önde gelenleri ise kuşkusuz Fransız Devrimi, Aydınlanma Hareketi, Sanayi Devrimi ve çeşitli sosyalist hareketlerdir. Muhafazakârlığın tanımı verildikten sonra bu hareketlerin muhafazakârlığın biçimlenmesindeki etkisi araştırılacaktır. Sonraki bölümde ise muhafazakârlığın Batı medeniyetlerindeki kökenleri ortaya konacaktır. Böylece, muhafazakârlığın temel türleri olan klasik, ılımlı ve yeni muhafazakârlık açıklanmış olacaktır. Türkiye’nin Avrupa’daki yönetim anlayışından Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri ciddi biçimde etkilendiği göz önüne alındığında, bu bölümün önemi de anlaşılabilir olacaktır. Bu teorik yaklaşımlar Türkiye’deki siyasi partilerin muhafazakârlık anlayışları analiz edilirken önemli bir referans teşkil edecektir.

Son olarak, muhafazakârlığın temel unsurları farklı toplumsal ve siyasal bileşenler bağlamında incelenecektir. Muhafazakârlık kavramının bileşenleri neredeyse sınırsız sayıda olmakla birlikte, bu çalışmanın konusunu oluşturan birey, toplum, devlet ve otorite gibi kavramlara özel önem verilecektir. Bu bağlamda muhafazakârlık; insan ve toplum, aile ve gelenek, din, devlet, mülkiyet ve otorite ve düzen ve değişim bileşenlerinin varsayımları dâhilinde ele alınacaktır.

1.2. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TANIMI

Muhafazakârlık kavramı Fransa’da ilk kez siyasal anlamda 1818 yılında François René de Chateaubriand’ın çıkardığı “Le Conservateur” adlı dergide ve genel olarak siyasal yelpazede “sağ” kanadı tarif etmek için kullanılmıştır (Güler, 2012: 119). İki yüz yılı aşkın bir süredir kullanılan muhafazakârlık kavramının kökeni M.Ö. 400’lere, Aristo’ya kadar dayanmaktadır. Muhafazakâr yani “conservator”, Ortaçağ devletlerinde yasaları ve belli grupları koruyanlar anlamında kullanılmıştır. Muhafazakârlık, 1830 yılında John Wilson Crocker adlı politikacı tarafından İngilizceye çevrilmiş olup, 1834 yılında İngiltere’de ilk muhafazakâr hükümeti kuran Sir Robert Peel tarafından partisi için yayımlanan Tamworth Manifestosu’nda yer almıştır.

Muhafazakârlık (conservatism) kavramı etimolojik olarak Latince “conservare” kelimesinin türetilmesiyle oluşturulmuştur. Kişi anlamındaki “custos” ve “servator” ile aynı anlamda korumak, saklamak, biriktirmek, muhafaza etmek anlamında kullanılmaktadır (Vural, 2011: 15). Muhafazakâr kelimesinin türediği muhafaza sözcüğünün dilimizde kullanımı ise Arapça “hıfz” (koruma, kollama) kökünden türetilmiştir. Bu kavram ile toplumsal değerlere sahip çıkılması ve bu değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılacak süreklilik arz etmesi anlatılmaktadır. Muhafazakârlara göre gelenek ve görenekler, örf ve adetler, aile, inançlar ve toplumların kendine has özellikleri korunması gereken değerlerdir. Muhafazakârlık ayrıca, korunamadığı için değişen ve kaybolan değerler için de ortaya çıkan bir tepki olarak tarif edilebilir (Safi, 2007: 2). Dolayısıyla muhafazakârlık, genel olarak mevcut toplumsal ve kültürel yapıyı oluşturan değerlere, normlara, gelenek ve göreneklere bağlı olma ve bunlar hakkında köklü bir değişikliğe karşı olma durumu olarak tarif edilebilir (Kirman, 2011: 227).

İngiliz muhafazakârlık düşüncesinin kurucularından Edmund Burke (1729-1797), muhafazakârlığı insanların kendi ailesi, dini, örf, adet, gelenek ve görenekleri gibi değerlerini koruması ve bunları kaybetme korkusunu yaşaması olarak tarif etmektedir (Akkaş, 2003: 242). Muhafazakârlar mevcut durumu koruma ihtiyacı duymaktadır ve bu ihtiyaç zamanla insanın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Bunun yanında, Edmund Burke “Reflections on the Revolution in France (Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler)” adlı eserinde muhafazakârlık anlayışını altı temel özellik üzerine inşa etmiştir. Bu özellikleri; dine önem vermek, reform yapmak adına insanlara haksızlık yapmamak, rütbe ve görev ayrımını desteklemek, özel mülkiyeti korumak,

toplumu canlı bir organizma olarak görme fikrine sahip olmak, geçmişten geleceğe süreklilik ilişkisinin önemine vurgu yapmak olarak belirtmek mümkündür (Burke, 1790; Akt. Zürcher, 2006: 40-53).

Yeri geldiğinde övülen, yeri geldiğinde yerden yere vurulan muhafazakârlık, hakkında her zaman konuşulan fakat yeterince tanınmayan geleneksel bir düşünce tarzı ve siyasi bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Muhafazakârlık, yeterince tanınmadığı için onun radikal değişimlere karşı olması statükonun bilinçsiz destekçisi olarak görülmesine neden olmuştur. Ülkemizde genellikle dindar olma, geleneksel olarak dinin gerektirdiği şekilde siyasi tutum alma olarak bilinmektedir. Ancak muhafazakârlık, değişime uzak mesafeli olma ve dine yaptığı ısrarlı vurguya indirgenecek kadar yüzeysel olmamakla birlikte bu konularda muhafazakâr düşünürler arasında tam bir mutabakat da sağlandığı söylenemez. Birçok ateist muhafazakârın varlığı bile bu tür genellemeleri tartışılır hale getirmektedir (Özipek, 2017: 13-14).

Geleneksel hayatta meydana gelen radikal değişimlere ve çalışma tarzındaki kopukluklara karşı doğal ya da kültürel şartlanma ile oluşan direnme eğilimi de muhafazakârlık olarak tarif edilebilir. Bu her ülkede birçok kişinin günlük davranışlarındaki mizaç, psikolojik tavır ve tutum alma şeklinde görülür. Bu kişiler gelenek ve göreneklerine bağlı, durağanlığı benimsemiş, istikrar arayan, olağandışı ve düzensiz olan her şeye karşı ölçülü, ait olduğu sınıfın diğer üyelerine benzemek için aşırı çaba harcayan veya onlardan kopma endişesi taşıyanlardır (Vural, 2011: 42). Oakeshott ise benzer bir şekilde muhafazakârlığı “Aşına olunanı bilinmeyene, denenmiş denememiş; gerçeği gizeme; fiili olanı olası olana; sınırlıyı sınırlanmamışa; yakını uzağa; kâfiyi bol olana; elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir.” (Oakeshott, 2004: 56) ifadesiyle tanımlamaktadır.

Muhafazakârlık yalnız bir kökenden gelmediğinden farklı kültürel özellikler gösterir. Ayrıca yer aldığı ortamı ve dönemi etkilemekle birlikte ekonomik, siyasi ve sosyal şartlardan etkilenmektedir. Muhafazakârlık günlük hayatta bazen övgü ve bazen de “gericilik” gibi ithamlarla yergi anlamında kullanılabilir. Genel olarak muhafazakârlığın temelinde din ön plandadır, eskiden var olandan yanadır, devrime ve ani değişimlere karşıdır, değişime ihtiyatlı bir şekilde bakar (Akkaş, 2004: 33).

Devrimin yerine evrimi desteklemek muhafazakârlığın prensibi olup muhafazakârlığı gericilikle itham edilmekten kurtarır.

Muhafazakârlığın doğmasında Aydınlanma düşüncesinin azımsanmayacak kadar önemli bir etkisi olmakla beraber muhafazakârlığın tam olarak ortaya çıkmasında ve gelişmesinde asıl belirleyici sebep Fransız Devrimi olmuştur (Çiğdem, 2003: 13). Muhafazakârlık, Fransız Devrimi sonucu meydana gelen sosyal, iktisadi ve siyasi alanda değişimlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Modern yaşama karşı insanların duyduğu kaygılar nedeniyle sahip olduklarını koruma amacı muhafazakârlığın doğmasına neden olan bir diğer etken olmuştur. Muhafazakârlık eski rejime dönmeyi savunmakla birlikte; liberalizm, sosyalizm, milliyetçiliğe karşı gittikçe zor duruma düşen geleneksel sosyal düzeni savunmuştur. İlk dönem muhafazakârlığı otoriter ve ılımlı olmak üzere iki ayrı şekilde ortaya çıkmıştır. Otoriter muhafazakârlık, Joseph de Maistre (1753-1821) tarafından savunulan Kıta Avrupası muhafazakârlığı olup, her türlü yeniliği ve reformu reddeden otokrat ve tepkisel bir muhafazakâr düşünce olmuştur. Diğer muhafazakâr düşünce ise Edmund Burke'ün "muhafaza etmek için değişim" sloganıyla ortaya çıkan Anglosakson kökenli ılımlı muhafazakârlık olmuştur. İngiltere ve Amerika'da ortaya çıkan bu muhafazakârlık, otoriter muhafazakârlığa göre daha temkinli, daha esnek, daha başarılı ve değişime açık özellikte bir muhafazakârlık olmuştur (Heywood, 2013: 75-76).

Muhafazakârlık kilise ve aile gibi kurumları, toplumu, gelenek ve görenekleri, dini inançları hiçe sayan düşünörlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlığa göre, yenilik olarak insanlara sunulan her şey insanları yozlaştırmaktadır. Muhafazakârlar var olan dengenin bozulması, kurumların değersizleştirilmesi ve yok edilmesinin insanlık için bir felaket olacağından kaygılıdırlar.

1.3. MUHAFAZAKÂRLIĞIN ORTAYA ÇIKMASINDAKİ TEMEL ETKENLER

Muhafazakârlığın oluşmasında ve biçimlenmesinde Aydınlanma Hareketi, Fransız Devrimi, Sosyalist Hareketler ve Sanayi Devrimi olmak üzere dört husus önemli rol oynamaktadır (Safi, 2007: 39). Muhafazakârlık bu dört alandaki gelişme ve değişmeye karşı tepkisel bir hareket olarak gelişmiştir.

Bunlardan ilki aydınlanma düşüncesidir. Aydınlanma düşüncesi 18. yüzyılda gerçekleşmiş olup İngiliz Devrimi ile başlamış ve Fransız Devrimi ile sona ermiştir. Amerika'da ve Avrupa'nın her yanında çok önemli etkileri olan felsefi bir hareket, toplumsal ve siyasi bir süreçtir (Akıncı, 2012: 54). Aydınlanma hareketinde rasyonalizm yani akılcılık ön plandadır. Rasyonalizm gelenek yerine akıllı ve akıl yürütmeyi insanlara yol gösteren olgular olarak görür (Ergil, 1986: 111). Aydınlanmacılara göre ideal varlığın kaynağı akıldır ve akıl ise toplumdan, dinden, tarihten, kültürden ve geleneklerden bağımsızdır (Özipek, 2011: 29). Fakat muhafazakârlar toplumsal değerler ve kurumların temelini akla değil toplumların tarihsel birikimine kültürüne ve geleneklerine bağlı olduğunu savunurlar.

İkincisi ve en önemli husus ise Fransız Devrimi'dir. Fransız Devrimi birçok ülkede meydana gelen devrimlere ve yenilenme hareketlerine öncülük etmiştir. Kademeli ve yavaş değişimin aksine toplumsal yapıyı ve dengeyi bozan köklü bir değişim ve dönüşüm hareketi olduğu için muhafazakârlar buna karşı çıkmıştır. Devrimin sonucunda anarşi, kargaşa ve düzensizlik ortaya çıktığı için muhafazakârlar oluşan bu duruma sert tepki göstermiştir (Vural, 2007: 23). Hâlbuki muhafazakârlar değişiminin bir anda değil kademeli ve yavaşça toplumsal kesimlerin ve kurumların özümşenerek böylece toplumsal dengenin bozulmadan gerçekleşmesini savunmaktadırlar.

Muhafazakârların tepkisini çeken bir diğer etken ise sosyalist hareketler olmuştur. Sosyalistler toplumda kabul görmüş geleneksel, kültürel, sosyal ve siyasal hayatta tahribata neden olmuş ve bu alanlarda radikal değişimler meydana gelmiştir. Sosyalist ideoloji ve hareketler geleneksel din, devlet, ahlak, hukuk ve aile gibi yapıların tasfiye edilmesi için çalışmışlardır. Muhafazakârlık ise bu tahribat, tasfiyeye ve toplumda yapılmaya çalışılan köklü değişikliklere karşı bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı muhafazakârlar akla karşı mesafeli olup toplumsal meselelere çözüm bulmak için tecrübe ve gelenekten yararlanırlar (Dursun, 2004: 178-179). Öte yandan sosyalistlerin tasfiye etmeye çalıştığı din ve ahlak, gelenek ve görenek, aile gibi yapılar muhafazakârlık düşüncesinin en önemli kavramları olarak bilinmektedirler.

Sonuncusu ise Sanayi Devrimi sonrası oluşan toplumsal yapıdır. Yeni toplumsal yapıdaki ilişkiler ve hayat tarzı eski toplumsal yapıda kırılmalara neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile beraber toplumdaki ahlaki ve manevi değerler de yıkıma uğramaya

başlamış ve insanlar öz benliğini kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır (Dural, 2005: 41). Muhafazakârların önem verdiği cemaat, aile, akrabalık ve komşuluk gibi toplumsal ilişkiler tahrip olmuştur (Ergil, 1986: 269). Muhafazakârlık sanayi devrimine karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Bu devrimde istikrar değil değişim savunulmaktadır. Sanayi Devrimi'nde toplumda bireysellik ön plana çıkmış ve şehre gelen bireylerde oluşan özgürlük bilinci bireylerin gelenek ve göreneklerini yaşayamamasına ve unutmamasına sebep olmuştur.

1.4. BATIDA ORTAYA ÇIKAN MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCELER

Batı dünyasında muhafazakârlığın kökenleri farklı tarihlerde ve coğrafyalarda farklı kültürlerdeki gelenek, toplumsal yapı ve olaylar nedeniyle farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlık için ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren tanımlamalara bakıldığında, muhafazakârlığın liberal, klasik ve yeni muhafazakârlık gibi farklı şekillerde tezahür ettiği söylenebilir (Akdoğan, 2004: 21). Bu bölümde muhafazakârlığın farklı nitelermeleri farklı medeniyetler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

1.4.1. Kıta Avrupası Muhafazakârlığı (Fransız ve Alman Muhafazakârlığı)

Kıta Avrupası muhafazakârlığı kendi bünyesinde yer almayan ve devrimle ortaya çıkartılmak istenen değerlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kıta Avrupası muhafazakârlığının katı ve uzlaşmaz bir yapıda olması onu diğer düşünelere karşı kapalı hale getirmiş olup, özellikle liberallere karşı olumsuz tavır takınmasına neden olmuştur. Bu da Kıta Avrupası muhafazakârlığının milliyetçi bir anlayışa benzer bir tutum almasına neden olmuş ve liberal değerlerle bütünleşmesini olumsuz etkilemiştir (Bıdık, 2007: 95). Kıta Avrupası muhafazakârlığı genel hatları ile değerlendirildiğinde, ülkelerin değişime karşı tepkilerinden dolayı birbirine benzediği söylenebilir. Bu bakımdan Kıta Avrupası'nda, Fransız ve Alman muhafazakârlık anlayışı olmak üzere iki temel muhafazakârlık anlayışından söz etmek mümkündür.

Fransız muhafazakârlığı düşüncesinin sosyal ve ekonomik gelişmelerin neticesinde üç farklı şekilde ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Bunlar mutlak monarşinin iktidarını, kilise ve aristokrasinin üstünlüğünü savunan Maistre'ci muhafazakârlık, orta

sınıfın ve geleneğin değerlerini koruyan, ılımlı evrim düşüncesini savunan Tocqueville’ci muhafazakârlık, milliyetçiliği ve otoriteyi meşru olarak gören, faşist eğilimlere sahip Mauras’cı muhafazakârlıktır (Akkaş, 2000: 155-156).

Maistre, Fransız Devrimi’nin vurguladığı kardeşlik ve eşitliğe karşı dine dayalı monarşiye tekrar dönülmesini savunmuştur. Maistre devrimcilerin insan hakları fikrine karşı çıkmıştır. Ona göre Tanrı insanı toplumsal bir hayvan olarak yaratmıştır. Dolayısıyla insan hakları denilen bir şey yoktur (Beneton, 1991: 34). Maistre insan hakları ve özgürlüğün bahane edilerek var olan mevcut hakların acımasızca yok edildiğine vurgu yaparak bireye verilen gerçek değer dinde olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Maistre devrimcilerin savunduğu yazılı anayasaya da karşı çıkmıştır. Maistre’ye göre gerçek anayasa yazılı olan anayasa değil, İngiltere’deki gibi tarihsel tecrübeye dayalı olan anayasadır (Akkaş, 2000: 156).

Lois De Bonald insan haklarına ve Fransız Devrimi’ne karşılık Maistre gibi dini monarşileri savunmuştur. Bonald devrime tanrının bir cezası olarak bakmış ve “Fransız Devrimi, insan hakları bildirisiyle başladı; ancak Tanrının Haklar Bildirisi ile son bulacaktır.” ifadesiyle Fransız Devrimi hakkında düşüncelerini belirtmiştir. Bonald anayasa konusunda yine Maistre ile benzer bir şekilde düşünmektedir. Ona göre iyi bir anayasa zamanla ve tedrici bir şekilde kendiliğinden gelişen toplumun kendine ait bir eseridir. Gerçek otorite dine dayalı ve tanrıya ait olan otoritedir. Bonald’a göre otoritesiz bir toplumdan bahsedilemeyeceğine göre, din bir toplumun zorunlu anayasasıdır (Beneton, 1991: 39-43).

Maistre ve Bonald’dan sonra Fransız muhafazakârlığının önde gelen diğer ismi Charles de Mourras (1868-1952) geleneksel monarşiyi savunmuş, demokrasi ve parlamenter sisteme karşı çıkmıştır. Fransız muhafazakârlığına milliyetçilik ile muhafazakârlık arasında güçlü bir ilişki kurarak katkıda bulunmuş, yeni bir boyut kazandırmıştır (Beneton, 2011: 59-60). Charles Mauras, Fransız radikal sağ veya faşist akımını temsil eden “Action Française” adlı dergiye önderlik eden kişiler arasındadır (Kansu, 2006: 119). Mourras Fransız muhafazakârlığına Maistre ve Bonald gibi tepkisel bir şekilde yaklaşmıştır. Ancak, düşünceleri Maistre ve Bonald’dan farklılık arz etmektedir. Maistre ve Bonald’a göre toplum din ile birbirine bağlıyken, Mourras’a göre toplumu birbirine bağlayan milliyetçiliktir. Mourras da toplumun huzuru için otorite ve sürekliliğin olması gerektiğine inanır. Otoritenin ise ancak monarşiyle sağlanabileceğini

savunur. Mourras'a göre demokrasi ulusal çıkarları bir arada tutamadığı için asıl kötülüğün kendisidir ve yok olmak zorundadır.

Tocqueville ise Burke ile benzer bir şekilde düşünmüş olup muhafazakârlık ile liberal düşünceyi bütünleştirmiştir ve bunun sebebiyse kendiliğinden oluşan ekonomik, siyasal yapılara yapılan vurgudur. Buna göre, Tocqueville ve Burke liberal muhafazakâr olarak nitelendirilebilir. Tocqueville demokrasi, ilerleme ve değişimden yana olduğu için liberal, yönetime geleneksel değerleri katıp yönetimin geçmiş tecrübelerden yola çıkarak hareket etmesini istediği için muhafazakâr olarak kabul edilebilir (Akkaş, 2000: 154). Liberal muhafazakârlık kavramının Türkiye'deki siyasi partilerde rastlanan bir unsur olup olmadığına, rastlandıysa siyasi arenada ne derece etkili olduğuna tezin üçüncü bölümünde bakılacaktır.

Alman muhafazakârlığı akla ve bilime önem vermesiyle diğer muhafazakârlıklardan ayrılır. Hegel Alman muhafazakârlığının önde gelen temsilcilerindendir. Hegel ilerlemeden bahsederken ilerlemenin devrimle değil, zamanla ve milletin ortak aklıyla gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Rustus Möser (1720-1794) ve Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) gibi muhafazakârlar hukuk alanında, toplumsal ve kültürel alanlarda Alman muhafazakârlığının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Vural, 2007: 32).

Alman muhafazakârlığının en çok etkilendiği düşünce akımı olan romantizm, modern gelişmelere karşı tepkili bir harekettir. Romantizm, modern çağa ve kapitalizme karşı tarihi, iktisadi, felsefi, ahlaki, estetik ve epistemolojik alt yapısı olan en ciddi eleştirilerden biridir (Mollaer, 2009: 92). Ünlü Alman devlet adamı ve düşünür Klemens von Metternich'in anayasal ve toplumsal kurumların modern ihtiyaçlarla geleneksel değerlerin harmanlanarak kurulması gerektiğine dair düşüncesi, Goethe'nin toplumsal gelişimi geleneksel değerlerden kaynaklanan dinamiklerle sağlamak gerektiğine dair düşüncesinin temelinde, Alman muhafazakârlığının romantizmden etkilenmesinin olduğu söylenebilir (Vural, 2011: 51-52).

Alman muhafazakârlığı Fransız muhafazakârlığı gibi modern çağa karşı tepkilidir. Alman muhafazakârlığının amacı; modern değerleri yıkarak feodal yapıdan kaynaklanan siyasi, sosyal, ekonomik değerleri yeniden hayata geçirmektir. Alman muhafazakârlığı romantizme önem verdiği için eski Alman fikirlerini, efsanelerini, masallarını ve olayları dramatize edip sunarak unutulmuş değerleri ve kurumları

canlandırıp toplumsal dayanışmayı da arttırarak insanların zihninde diri tutmaya çalışır (Akkaş, 2000: 148-149). Böylece romantizm, muhafazakârlığın kurum ve değerlerine olan bakış açısıyla uyum sağlamaktadır.

Alman muhafazakârlığı denince akla ilk gelen düşünürlerden biri olan Hegel, gelişim ve değişimi açıklarken Aydınlanma düşüncesinin referans aldığı akıl ve devrim ile yapılan değişim yerine tarihin ve milletin önem verdiği dinamikleri kullanarak değişime vurgu yapmaktadır. Alman muhafazakârlığında modernleşme denilerek yapılan değişim ve gelişim ortadan kaldırılarak yerine feodal düşüncenin siyasi, sosyal ve ekonomik dinamikler yardımı ile değişim ve gelişimin oluşması amaçlanmaktadır (Karaaslan, 2011: 31).

Hegel devleti bütün toplumsal yaşam alanlarında merkez haline getirip, devleti bir toplumsal yaşam merkezi olarak gören ve bütün yaşam alanlarını kuşatıcı devletin birer parçası haline getiren hiyerarşik ve otoriter bir muhafazakârlık olan Alman muhafazakârlığını ele alır. Alman muhafazakârlığında devlet, otorite, hiyerarşi, pozitif hukuk gibi değerler en temel değerler olarak nitelenir. Fransız muhafazakârlığı ise St. Augustine gibi önemli kilise otoriteleri üzerinden dini kaynakları referans alıp bu kaynaklar üzerinden hayat bulur. Bu yüzden muhafazakâr siyaset anlayışında din, tanrı, kilise ve gelenek önemli bir yere sahiptir (Akkır, 2006: 18).

Aydınlanmaya karşıt düşünceler Kant sayesinde ortaya çıkmış ve Aydınlanma düşüncesinden daha belirgin bir siyasi ve felsefi düşünce ortaya çıkmıştır. Bu şekilde Alman muhafazakârlığı Aydınlanma düşüncesini romantizmle ve idealist tarih felsefesiyle sınırlamaya çalışmıştır (Vural, 2007: 28).

1.4.2. İngiliz Muhafazakârlığı

İngiliz muhafazakârlığı köken olarak Kıta Avrupası'nda 16. yüzyıldan itibaren gerçekliğe yalnızca akıl ve bilim yoluyla erişmenin mümkün olabileceğini vurgulayan, felsefi geleneklere şüpheyle bakan düşünce akımlarına dayanmaktadır. Muhafazakârlık her ne kadar Fransız Devrimi'ne karşı bir tepki olarak Fransız düşünürler arasında ortaya çıkmışsa da, siyasi bir düşünce hareketine dönüşmesi Edmund Burke'nin "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" adlı eseriyle sayesinde olmuştur. Burke ise bir İskoç aydın olan David Hume'den etkilenmiştir. İskoç aydınlanmasının deneye dayalı, bireysel ve evrimci düşünce geleneğinden doğan İngiliz muhafazakârlığı, Hume'nin

“kurucu akıl yerine evrimci akıl ve geleneklerin toplum hayatındaki önemi” (Safi, 2007: 49) düşüncesi hem Burke’nin düşüncelerinin, hem de muhafazakârlık düşüncesinin temel ögesi haline gelmiştir.

Duverger’in (1995: 60) düşüncesine göre “taht, kabine ve parlamento” üçlüsü ile yapılanan İngiliz muhafazakârlığı buna ilaveten gelenekçi, evrimsel ve pragmatist özelliği ile ada kültürünün zamanla verdiği özgün ve toplumsal refleksleri üstün bir yapı meydana getirmiştir.

İngiliz muhafazakârlığı parlamenter olup ve kısıtlı bir monarşiye yol açan ve liberal İngiliz geleneğinden ayrılmayan ve Burke tarafından desteklenen liberal bir muhafazakârlıktır. Parlamenter sistem, güçler ayrılığı ve yasaların üstünlüğü İngiliz muhafazakârlığının sahip olduğu tarihi mirasın temel unsurlarını oluşturmaktadır. İngiliz muhafazakârlığının gelenekçi anlayışı sayesinde toplumda meydana gelen siyasal ve toplumsal değişmelere modern olmayan yaklaşımlar sergilenebilmektedir. Bu sayede toplumun sahip olduğu kurumların korunması amaçlanmaktadır. İngiliz muhafazakârlığında aristokrasi ve krallık gibi feodal değerlere karşı da herhangi bir olumsuz yaklaşım bulunmamaktadır (Beneton, 1991: 50). İngiliz muhafazakârlara göre tarihsellik toplumsal kurumlara meşruiyet kazandırmaktadır, bundan dolayı İngiliz muhafazakârlar, Lordlar Kamarası ve Monarşi gibi kurumlara içten bir şekilde bağlıdır, otorite ve vatanseverliğe ise çok önem verirler (Vural, 2007: 33).

Liberal değerlere karşı barışçıl bir tutum içinde olan İngiliz muhafazakârlığı liberal anlayışın da önem verdiği bireysel hak ve özgürlüklere önem vermektedir. İngiliz muhafazakârlık anlayışı ayrıca seküler toplumsal değerler, siyasal birliktelik ve merkezi otoritenin yasama gücüne de önem vermektedir (Akdoğan, 2004: 28). İngiliz muhafazakârlığı reformlara toplumsal değerlerin korunması koşuluyla sıcak bakar. İngiliz muhafazakârlara göre zamanla değişmeyen ve yeniliğe kapalı olan devlet kurumlarının varlığı ve geleceği tehlike altındadır (Beneton, 2011: 68). İngiliz muhafazakârlığında parlamenter sistemin güçler ayrımı ve yasaların üstünlüğü ön plandadır (Beneton, 2011: 51).

İngiliz muhafazakârlık anlayışında siyaset güç elde etmek için yapılmaktadır. Buna göre İngiliz muhafazakârlığı iktidar mücadelesini kazanmak için yapılacak değişim ve dönüşümlere göz yummaktadır. İngiltere’de ortaya çıkan İngiliz muhafazakârlığının Değişime yönelik ılımlı tavrı devrimlerin oluşmasını engellemiş ve

onun çağın koşullarına uyum sağlayarak çoğu yenilikte öncü olmasını sağlamıştır (Safi, 2007: 51).

Köklü siyasal geçmişe sahip olan muhafazakâr ülkelere baktığımızda değişimin tedrici bir şekilde olduğu görülmektedir. Çatışmacı tavır takınmayan siyasi düşüncelerde demokratik standartlarda gelişiminin hızlanması ve buna karşılık olarak faşist veya komünist anlayışların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde yavaşlama ya da gerileme görülmektedir. İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde komünizm ve faşizmin görülmemesinin nedeni; değişime karşı mesafeli duruş ve toplumun her kesimine sahip çıkan tavır önemli rol oynamaktadır (Karaaslan, 2011: 38).

Burke sayesinde Hume ve Locke gibi düşünürlerin bağlı olduğu İskoç Aydınlanma düşüncesi ışığında gelişen, aklın toplumsal yapısının, tecrübeyle en mükemmele ulaşabileceği inancına dayalı, pragmatist, yenilikçi ve gelenekçi bir düşünce yapısına sahip olan İngiliz muhafazakârlığı Amerikan muhafazakârlığını etkilemiştir. Sonraki bölümde Amerikan muhafazakârlığı incelenecektir.

1.4.3. Amerikan Muhafazakârlığı

Amerikan siyasetine bakıldığında liberal değerlerin ön planda olduğu görülmektedir. Ancak Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muhafazakâr değerler de, siyasal hayatta kendini göstermeye başlamıştır. Amerikan muhafazakârlığı, Edmund Burke'nin düşüncelerini kendine referans olarak alan ve Amerikan liberalizmine karşı olan Amerikalı düşünürler tarafından kurulmuştur (Avcu, 2011: 93). Amerikan muhafazakârlığında ilericiğin aşırılığı, yeniliğin ön görülmeyen tehlikeleri, bilimin insanı ve toplumu geliştirip ilerletmesindeki sınırların belirsizliği endişelere neden olmaktadır. Ancak Amerikan muhafazakârlığının günlük hayatta uygulama sırasında başarılı olduğu görülmektedir.

Amerikan muhafazakârları Aydınlanma düşüncesine ciddi eleştiriler yöneltmişlerdir. Kendi felsefelerini kabul ettirme gibi bir amaçları olmayan Amerikan muhafazakârları Aydınlanma düşüncesini eleştirirken olumsuz özellikleri herkes tarafından bilinen ve Fransız Devrimi sırasında meydana gelen objektif örneklerden yola çıkmışlardır. “Burke’ci muhafazakârlık” olarak bilinen Amerikan muhafazakârlığı katı, uzlaşmaz ve monarşiden yana olmayıp akılcı olmaktan ziyade daha makul, daha yatkın, daha güvenli ve güçlüdür. Ayrıca Amerikan muhafazakârlığı halen günümüzde

yürürlükte olan ve yaşayan muhafazakârlığın temsilcisidir. Amerikan muhafazakârlığı diğer karşit siyasi düşünceleri eleştirmekle fazla uğraşmamıştır (Özipek, 2017: 50). Amerikan muhafazakârlığı düşünürlerinin Kıta Avrupası'nın düşünürlerinin değişime yönelik tepkisel yaklaşımlarından farklı olarak, ılımlı yapıya sahip oldukları söylenebilir. Fırat'a (2007: 112) göre, Amerikan muhafazakârlığının bugünkü başarısının sebebi bu ılımlı tavra sahip olmasıdır.

Avrupa'da ortaya çıkan muhafazakârlığın gelenekçi ve modernite karşıtı olduğu söylenebilir. Ancak Amerikan muhafazakârlığı geleneksellikten uzaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da oluşmaya başlayan muhafazakârlık yeni muhafazakârlık olup sonraki yirmi yılda etkinliğini gözle görülebilir bir şekilde arttırmıştır. 1980 yılında Ronald Reagan'ın başkan seçilmesiyle birlikte en parlak dönemine girmiş olup, böylece muhafazakârlık Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul görmüş ve yaygın şekilde kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Beneton, 2011: 83-84). Ronald Reagan, Amerikan tarihinde kendisini açıkça muhafazakâr olarak ilan edilen ilk başkandır. Bu durum ve İngiltere'de muhafazakâr olarak bilinen Margaret Thatcher'in ve Batı Almanya'da muhafazakâr partilerin başarısı muhafazakârlığın gelişimi ve yükselmesi için gerekli zemini hazırlamıştır (Nisbet, 2007: 162).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan muhafazakârlığı “gelenekçi muhafazakârlık” veya “yeni muhafazakârlık” ile “liberteryan” veya “serbest piyasa muhafazakârlığı” olarak ikiye ayrılmıştır. Gelenekçi muhafazakârlar, “Leviathan'ın etik, manevi sebep ve sonuçları” ile ilgilenmişlerdir ve onlara göre muhafazakârlık maddi hedefleri korumak değil, manevi değerleri korumak ve onarmaktır. Serbest piyasa muhafazakârları ise ekonomi ve liberal değerlere önem vermiştir (Özipek, 2017: 151).

Amerikan muhafazakârlık toplumu organizma olarak niteler ve kendisini oluşturan din, ahlak, aile, gelenek gibi unsurların korunması gerektiğini savunur. Radikal ve devrimci değişime karşı tedrici ve evrimci değişimden yanadır. Tarih ve tecrübeden yoksun ve sadece akla dayanan rasyonalist siyasete ve toplum mühendisliğine karşıdır (Özipek, 2006: 67). Amerikan muhafazakârları, Aydınlanma düşüncesini eleştirirken sadece kendisinin dayandığı felsefi öncülleri kabul ettirmek gibi bir çabaları yoktur. Fransız Devrimi'nin herkesin kabul edebileceği olumsuz yanlarını açıkça belirterek sunabilmektedirler (Vural, 2007: 34).

İngiliz muhafazakârlığında merkezi otoritenin yasama gücü, siyasal birlik, seküler toplum gibi kavramlar ön plandayken Amerikan muhafazakârlığında yerel otoriteye, cemaate ve dine önem verilmektedir. İleri ve gelişmiş sanayi her iki muhafazakârlıkta toplumu kısıtlayarak siyasal alanı ve devlet rolünü yeniden tanımlamaya çalışmaktadır. Kanun hâkimiyeti ile sınırlı devleti savunmak doktriner ve dogmatik olanı kabul etmemek anlamına gelmektedir (Akdoğan, 2004: 24). İngiliz muhafazakârlığı Kıta Avrupası muhafazakârlığına göre daha ılımlı, daha dengeli, radikalliği ve doktrinerliği daha az bir yapıdadır.

1.4.4. Yeni Muhafazakârlık (Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muhafazakârlık düşüncesinde meydana gelen eğilimler, klasik muhafazakârlık düşüncesiyle aynı olmayıp, bazı farklı eğilimler oluşmuştur. Muhafazakârlık bir yandan liberal düşünce ile birbirine yaklaşıırken diğer yandan değişime karşı klasik muhafazakârlığa göre daha ılımlı bir tavır takınmıştır (Yılmaz, 2001: 105). Şartların değişmesiyle birlikte muhafazakârlık düşüncesi de eski değerleri tamamen kaybetmeden oluşan yeni durumlara uyum sağlamaya çalışmıştır.

Edmund Burke ile birlikte sağlam ve köklü bir siyasi düşünce özelliğine kavuşan klasik muhafazakârlık, zamanla bazı şartların zorlamasıyla günümüzde yeni sağ ve yeni muhafazakâr düşünce olmak üzere iki farklı muhafazakâr düşünce akımı şeklinde ayrılmıştır (Dubiel, 1998: 15). “Yeni Sağ” ile “Yeni Muhafazakârlık” kavramları, değişik tarihsel dönemlerde ve değişik ülkelerdeki şartlar nedeniyle farklılık gösterebilmektedir. Ancak ana hatlarıyla yeni sağ daha dayanışmacı ve daha cemaatçidir. Yeni sağ düşüncesini savunanlar ayrıca liberal siyasete ve liberal ekonomiye mesafelidirler. Diğer yandan yeni muhafazakârlık ise bireysel özgürlüğe, serbest girişimciliğe ve özel mülkiyete ilgi duymakla birlikte liberalizme kendini daha yakın görmektedir (Vural, 2007: 91). Dolayısıyla yerine ve zamanına göre bazen yeni sağ düşüncesi uygun karşılanırken bazen de yeni muhafazakârlık düşüncesi daha uygun görülmüştür.

Yeni sağ kavramı ilk olarak 1975 yılında muhafazakâr bir düşünür olan Kevin Philips tarafından sosyal muhafazakârlığa vurgu yapmak için kullanmıştır. Yeni sağ ile dinin kamusal alandaki önemine vurgu yapmakta olup, toplumun ahlaki yapısının korunması üzerinde durulmaktadır. Kamu kurumlarında ve eğitim alanında toplumun

dini değerlerini yaşayabilme gibi konulara dikkat çekilmektedir. Toplumda suç oranını dūřürmek için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Yeni saę siyaset felsefesinde, toplumsal düzenin sağlanması için aile kurumunun önemli bir yeri vardır (Vural, 2007: 92). Yeni saę, toplumda aile yapısının korunması ve güçlenmesi için sosyal politikalara destek verir.

Yeni sağ, özellikle 1970'lerin ikinci yarısında refah devleti modeline ve refah toplumuna karşı oluşan bir uzlaşı olarak görülebilir. Yeni sağ, Keynesyen modele göre devletin ekonomik alanda toplumsal hayata yaptığı müdahalelerin başarısızlığa uğraması ile toplumda yaşanan sosyal bunalımlar ve liberal politikalara karşı duyulan tepkilerle ortaya çıkmıştır (Nohutçu, 2007: 494). 1980'li yıllarda ABD'de Ronald Reagan ve İngiltere'de Margaret Thatcher kurdukları yeni sağ iktidarları, yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlık düşünce akımlarının sentezi özelliklerini taşımakla birlikte, uyguladıkları politikalarla yeni sağ kuramının oluşmasında önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu politikalar, devlet merkezli politikalardan, bireylerin özgür olduğu serbest piyasa ekonomisi kurallarının uygulandığı politikalara geçişi içerir (Belsey, 1994: 4). Yeni sağ, devletin ekonomik hayata müdahalede bulunmasını tehlikeli olarak görmektedir.

Yeni sağ düşüncesi hareketi, liberalizm ve muhafazakârlık düşüncelerinin yeni liberal ve yeni muhafazakâr düşünceler biçiminde ortak ideolojik zeminde birleşmesinden oluşmuştur. Yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlık, refah devletine ve sosyalizme karşı aynı tavırla, serbest piyasaya dayanan kapitalizm düşüncesiyle bir araya gelmişlerdir. Yeni sağ, toplumsallık yerine bireyselliği savunmakta olup, piyasa temelli bir yaklaşıma sahiptir. Yeni-sağ kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devletine karşı Batı tarzı modernleşmeyi savunan ve ayrıca sosyal, siyasal ve ekonomik sorunları çözmek için ortaya çıkan siyasal düşüncüyü ifade etmektedir. Bu haliyle yeni sağ, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda kapsamlı bir dönüşümü içeren genel bir kavramdır. Birbirleriyle çelişkili olan liberal ve muhafazakâr yaklaşımların yeniden yorumlanması ve bunun sonucunda yenileştirilip güncellenerek bir araya getirilmesi ile yeni sağ siyasal düşüncesi oluşturulmuştur (Aksoy, 1998: 4-5).

Yeni sağ, entelektüel ve ideolojik bir hareket olarak nitelendirilebilir. Birbirine rakip olan liberalizm ile muhafazakârlık, yeni liberal ve yeni muhafazakâr düşünceye dönüşerek ortak bir noktada yeni sağ adı altında bir araya gelmişlerdir. Yeni sağ, refah

devletinin krize girmesiyle hayat bulmuştur. Amerika'da Reaganizm, İngiltere'de ise Thatcherizm olarak adlandırılan yeni sağ, refah devleti ve onun ideolojik dayanağı olan sosyalizme veya ortak düşmana karşı bir tavır ile serbest piyasaya dayanan kapitalist bir sisteme dayanmaktadır. Ayrıca yeni sağ, kamusal alanda israfı engellemek için özelleştirmelerle kapsamı daraltılmış bir devleti savunmaktadır. Yeni sağ, toplumsal olarak aile, din ve gelenek gibi değerlere, ekonomik alanda serbest piyasa düzenine, siyasal alanda otoriterliğe önem vermektedir.

Yeni muhafazakârlık anlayışı 20. yüzyılda soğuk savaştan sonra meydana gelen şartların muhafazakârlık açısından değerlendirilmesidir. Yeni muhafazakârlık anlayışı sosyalist sistemin etkisi sonucu oluşan sınıf mücadeleleri ile Batı toplumunda ortaya çıkan halkçı kazanımlara karşı tepkisel olarak gelişen bir burjuva akımı olup dünya siyasetine önemli etkisi olan bir hareket haline gelmiştir. Yeni muhafazakârlık anlayışı ekonomik alanda liberal değerleri benimsemekle birlikte siyasi alanda muhafazakârlık anlayışını içinde barındırır (Yanardağ, 2017: 35).

Muhafazakârlık başta liberalizm olmak üzere milliyetçilik, sosyalizm gibi fikir akımlarından etkilenmiştir. Muhafazakârlığın tepki verdiği modernleşme sürekli bir şekilde devam etmektedir. Muhafazakârlık da modernleşmenin her aşamasında modernleşmeye uyum sağlayarak değişmekte ve yenilenmektedir. Muhafazakârlık değişip yenilenirken aile, gelenek, toplum, din ve otorite gibi değerlerini değişim adına gözden çıkarmayıp hassas bir şekilde korumaktadır (Bıdık, 2007: 73) .

Yeni muhafazakârlık İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra toparlanmanın başlaması, dev ekonomik atılımlarla sosyal refah devletini yapılandırma çalışmalarının başladığı 1960'lı yıllardan itibaren adından söz ettirmeye başlamıştır. Batı medeniyetini, kültürünü ve ekonomik olarak kapitalizmin değerlerinden olan serbest piyasa ekonomisini benimseyip, otoriteyi, hiyerarşiyi, milli değerleri, sınırlı ve güçlü devleti savunmuştur. Yeni muhafazakârlık anlayışı kapitalist toplumda meydana gelen ahlaki çöküşü durdurma çabası içine girmiş ve modern çağ öncesi değerleri savunmuştur (Bıdık, 2007: 104).

Yeni muhafazakârlar günün gerekleri ile gelenekleri ortak bir noktada buluşturmaya çalışırlar. Çünkü yaşayan kurum ve değerlerin yaşamaya devam edebilmesi için korunmasına gerek vardır. Böylece geçmiş ile günümüz ve gelecek

arasında bağ kurularak kültürel ve toplumsal hayatta süreklilik sağlanmış olur (Yıldırım, 2003: 10).

Yeni muhafazakârlık, liberalizm ve muhafazakârlığın birçok özelliğini taşımaktadır. Yeni muhafazakârlığın önem verdiği aile, gelenek, din gibi kurumların korunmasıyla liberalizmin savunduğu, özgürlük ve yenilik gibi değerlerin devam ettirilmesi sağlanmıştır. Bora'ya (2014: 68) göre, eğer bu kurumlar korunmazsa toplumsal yapıda bozulmalar meydana gelecektir. Yeni muhafazakârlık anlayışı liberal düşüncenin kapitalist ekonomik değerlerine olumlu bakarken tüketici ve toplumsal yapıya karşı bir tavır takınmaktadır. Muhafazakârlar bu durumu gizlemek için de din ve gelenekçi yapının varlığından bahsederler. Muhafazakârlığı güçlendiren bu durum dini bir bakış tarzının muhafazakârlığın içinden gelişmesindedir (Beneton, 1991: 115). Yeni muhafazakârlık anlayışı toplumsal eşitliğe karşıdır, çünkü toplumsal eşitlik seçkinlerin ortaya çıkmasını engellemektedir (Ergil, 1986: 134).

Amerikan siyasi hayatına 1970'li yıllarda giren yeni muhafazakârlığın fikir babası Leo Strauss'tur. Leo Strauss'un yeni muhafazakârlığa verdiği önemden dolayı yeni muhafazakârlara, Straussçular da denilmektedir (Akdemir, 2006: 61). Yeni muhafazakârlık anlayışının temsilcileri İngiliz düşünürlerden Robert Nisbet, Peter Viereck, Michael Novak, Thomas Sowell, Francis Fukuyama, Robert Kagan, Irving Kristol, Michael Oakshott ve Roger Scruton gibi düşünürlerdir (Aktan, 2007: 54). Irving Kristol yeni muhafazakârlık kavramını Michael Harrington'un "Dissent" adlı makalesinde ilk defa 1973 yılında dile getirdiğinden bahsetmektedir ve yeni muhafazakârlığı da liberal bakış açısına sahip muhafazakârlık olarak değerlendirmektedir (Sallan Gül, 2004: 79).

Yeni muhafazakârlık anlayışının önde gelenlerinden Irving Kristol yeni muhafazakârlığı özetlerken refah devletini, güçlü bir anti-komünist dış siyaseti, geleneksel değerleri, dini ve serbest piyasa ekonomisini desteklemektedir. Diğer yandan bürokratik zorlama ve paternalizme, karşı kültürlerle ve onların düzene karşı görüşlerine, herkes her şeyden eşit pay almalıdır diyen eşitçiliğe de karşıdır (Kristol, 1983: 87).

Muhafazakârların, Aydınlanma düşüncesi ve devamında yaşanan değişimlerin toplumsal değerlere zarar verdiği yönündeki olumsuz düşüncelerine yeni muhafazakârlar karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda muhafazakârlığın Aydınlanma

düşüncesini kabul etmemesini de eleştirir. Yeniliklere karşı olmayıp, geçmiş ile geleceğin hep birlikte ele alınmasından yanadır (Erler, 2007: 127).

Yeni muhafazakârlık anlayışı ile Klasik muhafazakârlık anlayışı arasında geleneklere verilen önem, otoriteye gösterilen saygı ve manevi değerlerin benimsenmesi gibi pek çok hususta benzerlik bulunmaktadır (Safi, 2007: 63-64).

Yeni muhafazakârlıkta üç önemli özellik bulunmaktadır. Bunlardan ilki Keynesyen ekonomik politikalarının terk edilerek yerine liberal ekonomik değerlerin benimsenmesidir. Diğerleri Klasik muhafazakârlık anlayışının benimsediği geleneksel yapıya sahip çıkılmasıdır. Sonuncusu ise güçlü ve ulusal savunma mekanizmalarının kurulmasıdır (Sallan Gül, 2004: 85). Yeni muhafazakârlar devletin özel ve ekonomik alanlardaki etkilerinin azaltmasını, devlete kamu düzeni ve ahlakını koruyucu vasfı verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Yeni muhafazakârlık, devletin ekonomik yönden sınırlı olmasından yanadır; fakat ekonomik alan dışında kalan ve toplumsal hayat ile ilgili konularda, toplumsal düzenin sağlanması ve korunması açısından devletin etkinliğini sürdürmesinden yanadır (Erdoğan, 1991: 54). Yeni muhafazakârlık Amerika ve tüm dünyada benimsenen sınırlı ancak güçlü bir devlet modelini savunmaktadır. Toplumda eşitsizliğin kendiliğinden oluştuğunu öne sürüp toplumsal eşitlik kavramına karşı çıkmaktadır (Vural, 2007: 96-98). Hükümet müdahalesi sonucu eşitsizlik bozulduğu zaman çalışkanlık, girişimcilik gibi durumlar da engellenmiş olur ve doğal kazanımlar zarar görür. Yeni muhafazakârlar toplumda eşitlikten yana olmazlarsa da fırsat eşitliğini benimsemektedirler.

1.5. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL UNSURLARI

Muhafazakârlığın özünü oluşturan temel unsurlar farklı bireysel, toplumsal ve yönetsel olguların etkisiyle şekillenmiştir. Birbiriyle sürekli ilişki içinde olan bu unsurlardan bazıları bireyler arası ilişki ve toplumsal dinamiklerle, bazıları ise toplumun yönetimiyle ilgilidir. Bu bağlamda, muhafazakâr düşüncede temel olgular şöyle sıralanabilir: insan ve toplum, aile ve gelenek, din, devlet, mülkiyet ve otorite ve düzen ve değişim. Bu bölümde sırasıyla bu olgular muhafazakârlığın teorik çerçevesi bağlamında incelenecektir.

1.5.1. İnsan ve Toplum

Muhafazakâr düşünce insana belirli bir kapasitesi olan sınırlı bir varlık olarak bakmaktadır. Muhafazakârlar insanların toplumu ve otoriteyi oluşturmadığına vurgu yaparak tam tersi bir şekilde insanın yapısını, kapasitesini, düşüncesini, ahlaki değerlerini ve inançlarını toplumun oluşturduğuna inanmaktadırlar. Bireylerin bilgisi akla değil, tecrübeye dayanmaktadır. Toplumsal düzeni akıl değil, tecrübe oluşturmaktadır. Muhafazakârlar soyut ilkelere ve düşünce sistemine güvenmemektedirler, aksine tecrübeye, tarihe ve faydacılığa inanmaktadırlar (Heywood, 2013: 76).

Muhafazakâr düşüncenin en önemli yapı taşı toplumdur. Toplum sadece hali hazırdaki insanlardan oluşmayıp bir geçmişi ve geleceği olan, şimdiki zamanda yaşayanların bireysel varlığının üzerinde bir bütün, canlı, dinamik, karmaşık ve karşılıklı ilişkiler açısından oluşan, rasyonel bireylerce inşa edilmiş bir makine değil, organizmadır (Özipek, 2017: 79-82). Muhafazakârlar topluma istenildiği zaman müdahale edilemeyeceğini, yani her zaman istenilen şeklin verilemeyeceğini savunurlar. Bunun nedeninin ise, topluma organik bir bütün veya yaşayan bir varlık olarak bakmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Muhafazakârlığa yönelik diğer önemli bir iddia ise, bu görüşü savunanların bireye değil, daha çok topluma önem verdikleri yönündedir (Duman, 2010). Muhafazakârların topluma bakış açıları ise, toplumsal öğelerin birbiriyle sürekli içinde olması fikrine dayanır. Bireyler içinde bulunduğu aile, komşuluk, akrabalık, cemaat, devlet gibi ortamlarda anlam bulmaktadır. Tarihsel tecrübelerle dayanarak günümüze kadar gelen bu kurumlar bireyin sosyalleşmesine katkıda bulunur. Daha açık bir deyişle, muhafazakârların iddiası, bireyin kendisinin sahip olduğu soyut akılla değil, toplumun oluşturduğu öğelerle var olduğu yönündedir (Duman, 2010: 134).

Toplum çeşitli kurumlarıyla aile, cemaatler, millet gibi dokusuyla doğal bir ihtiyaç olarak oluşmuştur. Toplum onu oluşturan doku veya bireylerden daha önemlidir. Organik bir toplumda sosyal konum ve statüler derecelendirilebilir. Hiyerarşi ve eşitsizlik sorun değildir. Toplum karşılıklı yükümlülük ve ödevlerle birbirine bağlıdır. Birey doğarken veya şansa göre belirli bir konuma sahiptir. Bu yüzden imtiyazlı bir gruba dâhil olan bir kişinin daha az imtiyazlılara karşı bir sorumluluğu vardır (Heywood, 2013: 76-77).

Muhafazakârlıkta ideal toplumun oluşması için insanlar arasında her türlü rekabet ve çıkar için çatışmadan uzak durulmalı ve toplumda uzlaşmacı bir yaşam tarzı kurulmalıdır. Toplum çatışmacı değil uzlaşmacı ve dayanışmacı olmalıdır (Özipek, 2017: 78). Toplum bireyden üstün ve ön planda olduğundan temel hedef düzenin sağlanmasıdır.

1.5.2. Aile ve Gelenek

Muhafazakârlara göre aile, nesiller arası iletişimin ve geleneklerin devamını sağlayan en önemli bağlantıdır. Muhafazakârlar açısından ailenin önemli olmasının bir diğer nedeni ise, bireyleri var eden kimlik olmasıdır. Çocuğun yetiştirilmesi, toplumsal hayata kazandırılması, insanlarla iletişim kurması ve tecrübe kazanması için toplumun değer ve normlarını aldığı ilk kurum ailedir. Kendisini oluşturan bireyleri koruyarak onlara iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi değer yargılarını öğreterek bireylerin toplumsallaşmasına ön ayak olmaktadır. Bu değer yargılarını kuşaktan kuşağa aktararak toplum düzenini ve sürekliliğini sağlamaktadır (Çaha, 2004: 77-78) .

Muhafazakârlara göre aile, geleneksel ahlâkın koruyucusudur. Muhafazakârların bahsettiği aile ataerkil olmakla birlikte toplumun en temel yapı taşıdır ve birey tek başına böyle bir işlevi yerine getiremez. Reform ile başlayan Aydınlanma ve Fransız Devrimi ile devam eden toplumsal değişimler ailenin yapısında ve ekonomik alanda parçalanmalara neden olmuştur (Tekin, 2004: 94).

Modernleşme ile başta aile olmak üzere birçok kurumda değişme ve bozulmalar meydana gelmiştir. Bununla beraber aile bireylerinin rollerinde, görev ve sorumluluklarında da değişimler yaşanmıştır. Özellikle kadınlar iş hayatına atılmaları ile geleneksel olarak ailedeki ev işi, eş ve çocuk bakımı gibi işleri tamamen bırakmasa da çalışıp maddi olarak eve katkı sağlama olarak ev dışında da günlük hayatta daha aktif olmuş ve yeni görevler üstlenmişlerdir (Şahin, 2015: 17). Bu durum kadının eşinin de ev işlerinde ona yardımcı olmasını gerektirmiştir. Sadece erkeklerin yapabileceği işlerde kadınların da çalışabileceği ve gerek ekonomik gerekse de sosyal hayatta daha aktif olabilecekleri görülmüştür. Kadının aileden bağımsız bir birey olarak var olabilmesi muhafazakârların tepkisini çekmiştir.

Muhafazakâr düşüncede gelenek çok önemli bir yere sahiptir. Gelenek bir tür bilgelik ve bilgi kaynağı olup, toplumsal tecrübenin birikimidir (Akıncı, 2012: 73).

Toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir unsur olan gelenek, toplumun geçmişten devraldığı kurumlar, düşünce ve davranışların bütünüdür (Bostancı, 2005: 132). Sosyal bilimlerde gelenek, bir önceki kuşaktan bir sonraki kuşağa aktarılan kurumlar, maddi ve manevi uygulamalar olarak açıklanabilir (Yılmaz, 2005: 40).

Gelenek geçmişten günümüze kadar gelen örf, adetler ve törenlerdir. Toplumun oluşmasında gelenek, görenek, örf ve adet, din ve tanrının önemli bir rolü vardır. Toplum yaşayan kutsal bir organizma olup, bireyleri de onu ahlaki olarak koruma görevini üstlenmiştir (Giddens, 2002: 34).

Muhafazakârlık düşüncesinin ana teması olan muhafaza etme arzusu geleneğin erdemleriyle yerleşik ananelere ve geçmişten beri süregelen kurumlara duyulan saygıyla ilgilidir. Gelenek geçmişin birikmiş bilgeliğini, zamanla gelişen ve değişen kurum ve uygulamaları göstermektedir. Geçmişten günümüze kadar korunduğu gibi bugün ve gelecek nesiller için de korunmalıdır. Böylece geçmiş ile gelecek arasında süreklilik oluşacaktır (Heywood, 2013: 76). Bu süreklilikle birlikte toplumda istikrar sağlanacaktır ve bireye de toplumda aidiyet hissi veren ve kimlik bilinci oluşacaktır.

Hiçbir toplumda gelenekler sonsuza kadar değişmeden devam edemez. Gelenekler toplumun organik yapısına göre zamanla kademeli olarak değişir ve gelişir. Dışardan herhangi bir baskı ve müdahale olmadan meydana gelen yenilenme işlevsel bir biçimde olur ve organik topluma zarar vermez. Aksi takdirde toplum zarar görür ve kargaşa oluşur. Muhafazakârlar bu yüzden gelenek ve görenekler yukarıdan ve doğrudan herhangi bir müdahale olmadan kendi doğal evrimi içinde zamanla değişmesinden yanadırlar (Çaha, 2004: 77). Bu varsayımların toplumsal düzeyde Türkiye'deki yansımaları ve siyasi partilerin toplumu bu anlamda nasıl yönlendirdikleri tezin ikinci ve üçüncü bölümünde analiz edilecektir.

1.5.3. Din

Din muhafazakârların en çok önem verdiği kurumlardan biridir ve muhafazakârların dinle oldukça güçlü bir bağı vardır. Toplumda istikrarı ve otoriteyi kurabilmek için dinin önemi göz ardı edilemez. Muhafazakârlar dindarlıktan ziyade dini inanç ve bağlara önem verirler (Bora, 2014: 58-60). Çünkü dini kesim de Aydınlanma düşüncesine ve getirdiği yeniliklere karşı olmuştur. Dinin kendisinden etkilenen belli bir halk kitlesi, teorisi ve pratiği vardır. Din, geçmişte meydana gelen hataları kullanarak

kendisini eleştiren Aydınlanma düşüncesinin karşısında yer almıştır. Safi'ye (2005: 18) göre, muhafazakârlar Aydınlanma düşüncesinin kutsal olarak ne varsa tüm eleştirilerini tereddüt etmeden reddetmişlerdir.

Muhafazakârlığın temel omurgasının önemli bir bölümünü din oluşturmaktadır. Muhafazakârlara göre din, ahlâk ve erdem üzerine kurulmuş olup dinin temel görevi insanı korkutmak, içine kapanmasını sağlamak değil ahlâklı ve erdemli bir şekilde davranmasını sağlamaktır (Dural, 2005: 35). Din ve ahlâk içtenlikle bağlanması ve saygı duyulması gereken tarihi gerçeklerdir. Muhafazakârlar bu yüzden toplumun benimsediği dinin yaşatılması gerektiğine inanırlar ve herhangi bir dinin bireylere zorla dayatılmasına da karşıdırlar (Aktan, 2007: 52).

Din inanç sistemi olarak görülmekle birlikte toplumu ve bireyi etkileme, yönlendirme ve kontrol etme görevi görmektedir. Din insanları iyi davranmaları için teşvik eder ve insanlarda aidiyet bilinci uyandırır. Toplumun omurgalarından birini oluşturan dine toplumun ruhu demek yanlış olmaz. Devlet, mülkiyet ve otorite gibi kurumlar bir toplumun fiziksel yapısı ise din kurumu da o toplumun ruhu ve canı diye tarif edilebilir. Ancak muhafazakârlara göre din devlete sahip çıkmaya çalışan yegâne varlık olarak değil, toplum için ahlaki ve manevi bir heves kaynağıdır. Din aynı zamanda toplumsal kaynaşmayı ve toplumsal birliği sağlayan manevi bir bağ olarak da tanımlanabilir (Çaha, 2004: 78). Bu teorik bilgidен hareketle, dinin toplumda beraberliği sağlayıcı bir unsur olarak görülmesi, toplumsal ilkelere dayanması ve toplumu bir arada tutan bir unsur olarak görülmesi gibi varsayımların Türkiye siyasi sisteminde dönemseller olarak nasıl bir karşılık bulduğu ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

1.5.4. Devlet, Mülkiyet ve Otorite

Muhafazakâr düşüncede otorite, statü ve hiyerarşi önemli bir yere sahiptir. Toplumun içinde bireylere nerede durmaları gerektiği otorite yolu ile iletilir. Otorite halkı denetleyip, halka yol gösterir, destek olur ve güvende olduklarını hissettirir. Muhafazakârlara göre birey doğuştan eksik olduğundan, eşit ve bağımsız olamaz. Dolayısıyla, bireyler hiyerarşi ve konum gibi normlarla kontrol edilmezse anarşi ve toplumsal kargaşa meydana gelir. Otorite geçmişi referans olarak yani geçmişte nasıl davranılmışsa, nelere uyulmuşsa şimdi de bireylerin nelere uyması gerektiğini gösterir

(Akkaş, 2004: 129). Otorite doğal bir şekilde gelişir. Örneğin; ailede anne ve baba, okulda öğretmen, iş yerinde işveren tarafından kullanılan doğal otorite toplumda ise devlet tarafından sağlanır yani otorite zorunlu ve faydalıdır. Çünkü herkesin bir yol göstericiye ihtiyacı vardır. Bu yüzden muhafazakârlar, liderlik ve disiplin üzerinde durmuşlardır. Disiplin kavramının bilinçsizce bir itaat değil, otoriteye karşı duyulan gönüllü ve saygılı bir yaklaşım olması gerektiği belirtilmektedir (Heywood, 2011: 19). Bu destek ise çoğu zaman siyasi partilere genel ve yerel seçimler yoluyla verilen destekle ölçülmektedir. Kişilerin genelde kendi ideolojilerine uygun bir partiye oy verdiği düşünüldüğünde çoğulcu demokrasilerde otoriteye duyulan saygı doğal karşılanmaktadır.

Muhafazakâr düşünürlerin çoğu devlete saygıyla yaklaşır. Bunun nedeni ise; devletin güç ve otoriteyi temsil etmesi, dolayısıyla toplumsal düzenin sağlanmasında çok önemli bir işlev görmesi durumudur. Siyasi otorite veya devlet olmadan toplum bütünlüğü ve düzen devam edemez. Bireyler herhangi bir karşılık beklemeden devlete, kanunlara ve topluma mutlaka itaat etmeli ve sadakat göstermelidir. Bireylerin suça ve düzensizliğe meyilli olmaması ve bunu topluma mal etmemesi beklenmektedir. Düzenin sağlanması için devletin sağlam kanunlara ve katı cezalara ihtiyacı vardır (Heywood, 2013: 76).

Otoritenin olmadığı bir toplumda istikrardan bahsedilemez ve toplumda ahlâk kavramı çöker. Bu bakış açısıyla devlet ve ahlâk birbirini tamamlar. Kanunlar ve iyi ahlâk için güçlü bir devlet olması gerekirken, diğer yandan insana kusurlu olarak bakan muhafazakârlara göre güçlü bir devlete de güvenilemez. Güçlü bir merkezi otoritenin sağlanmadığı bir durumda kusurlu olan insanlar kendi başlarına hareket edecek ve anarşinin doğmasına neden olacaktır. Ayrıca, kusurlu insanın elinde güç toplanırsa o zaman da büyük tahribatlar meydana getirecektir (Safi, 2007: 87-88). Fransız Devrimi gerçekleştiğinde “devrim ve giyotin” kavramlarının birlikte anılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Muhafazakârlara göre merkezde toplanmış bir güç ve otorite olmadan istikrarlı bir toplum olamaz (Nispet, 2007). Otoritenin kullanımı devlete ait olup, toplumun bütünlüğünü korumak ve toplumda istikrarının sağlanması için kullanılır. Kamusal olan her şeyde, kamusal barışta, kamusal güvenlikte, kamu düzeninde ve kamu mülkiyetinde devlet önemli bir rolde olmalıdır (Nisbet, 2007: 92). Muhafazakârlar merkezi, despot bir

monarşiyi savunmayı; otoriteye ve otoritenin Avrupa'da kurulmasına inanırlar, çünkü mutlak, merkezi devletin toplumsal doku üzerindeki yıkıcı etkisinin farkındadırlar. Bundan dolayı güçlü yerel yönetimlere ve âdemi merkeziyetin gerekliliğine inanırlar. Zira merkezileşme yönetim ve siyaset için yıkıcıdır.

Muhafazakârlara göre, toplumsal düzenin temelini mülkiyet ve otorite oluşturmaktadır. Muhafazakârlar mülk sahipliğine, insanların kanunlara ve başkalarının mülkiyetine saygı göstermesini öğrenmesi yönünden önem vermektedirler. Mülk sahipliği hakları ve sorumlulukları içermektedir. Bireyler geçmişten aldıkları ve geleceğe emanet edecekleri mülkiyetin muhafızları olarak nitelendirilebilir. Muhafazakârlar otoritenin bilgi, beceri, tecrübe veya eğitim yönünden eksik olanlara kendi çıkarlarını gözetebilmeleri için liderlik, rehberlik ve desteği sağladığını düşünmektedirler (Heywood, 2013: 77). Ebeveynlerin çocukları üzerindeki otoriteleri tıpkı buna benzemektedir.

Bireylere sosyal yaşamda güven veren mülkiyet, muhafazakâr düşüncede özgür bir toplumun en önemli göstergesidir. Mülkiyet kazanımlardan ziyade kuşaktan kuşağa devredilen bir emanettir. Özel mülkiyet sayesinde ailenin barınması ve devamı korunur, bireyler birbirine bağlanır ve gelenekler sürdürülür. Mülkiyet korunduğu sürece özgürlük ve toplumsal dayanışma sağlanır. Özel mülkiyet, yönetimin acımasızlığına, bireylerin yabancılaşmasına, ailenin yok olmasına, geleneksel değer ve kurumların yozlaşmasına karşı savunulur. Özel mülkiyetin aileye verilmesi hem onun toplumdaki sorumluluğunu hatırlatmakta hem de onu devlet ve kurumların baskıcı uygulamalarına karşı korumaktadır (Akkaş, 2003: 243).

1.5.5. Düzen ve Değişim

Muhafazakârlar değişimden çok toplumsal düzene önem vermektedirler. Toplumsal düzeni ayakta tutan ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan mekanizmalar aile, akrabalık, komşuluk, din, örf ve adet, gelenek ve göreneklerdir. Muhafazakârlara göre mevcut düzen en iyi ve en uygun düzendir. Her toplum zamanla doğal olarak kendi hatalarını düzelterek eksikliklerini gidererek kendini onarır ve dengede kalır. Toplumun değişiminde istikrar ve süreklilik en önemli etkenlerdir.

Muhafazakârlık, insanın düşünce bakımından kısıtlı olduğuna inanır. Bir toplumda süregelen ve o toplumun sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi unsurları

kendine referans olarak alır ve bu değer yargıları üzerinden köklü değişimleri düşünen sağ ve sol siyasi projeleri reddeder. Değişimin zamanla ve olumlu bir şekilde olması gerektiğini destekleyen sınırlı siyasete sıcak bakar (Özipek, 2007: 97).

Muhafazakârlar insan aklına dayanan ideal düzen hayalleri yerine hâlihazırdaki doğal düzeni tercih ederler ve mevcut düzenle daha çok ilgilidirler. Buna rağmen muhafazakâr düşünce de içinde bir ideal düzen fikri barındırır ve ideal düzene ulaşmak için küçük çaplı, tedrici yeniliklere ve reformlara açıktır (Dural, 2005: 18).

Muhafazakârlık var olan değerleri ve kazanımları kaybetmeden gelişebilmeyi hedefler. Muhafazakârlık köklü, zoraki, tepeden inme ve devrim tarzı değişime var olan hali hazırdaki toplumsal yapıyı bozacağı için karşı çıkar. Muhafazakârlar değişimin kendiliğinden zamanla ve toplumun benimsemesiyle olmasından yanadırlar. Dış dinamiklerin toplumsal iç dinamikleri zorlamasıyla meydana gelen değişim projeleri toplumsallaşmayacağı gibi dış dinamiklerle iç dinamiklerin örtüşmesi değişimi hızlandırır. Toplumsal dönüşünün aile okul sivil toplum kuruluşları gibi yapılar üzerinden toplumsal mühendislik yapılmadan doğal yollarla ve zamanla gerçekleşmesine inanır (Akdoğan, 2004: 45-46).

Muhafazakâr düşünce din, kültür ve gelenek gibi unsurları devrim, devlet, liderlik, bireysellik gibi unsurlardan daha üstün tutar. Muhafazakârlar eğer siyasi bir değişim olacaksa bunun toplumla birlikte olmasını savunur. Çünkü değişim yaşanırken belli bir zaman ve tarih değil uzun ve sonu belli olmayan bir süreç ideal olanıdır. Aksi halde ani değişimlerin veya devrimlerin neticesinde oluşan karmaşa, şiddet ve krizlerden en çok etkilenecek olan toplumsal düzen olacaktır (Çetin, 2004: 102). Bu krizler de siyasi iktidar ile toplum arasındaki mutabakatı bozarak siyasi tıkanmaya neden olur ve bunun sonucunda siyasi, toplumsal ve ekonomik türden çatışmalar ortaya çıkar. Siyasi partilerin muhafazakârlığa yönelik farklı yaklaşımları bu bağlamda üçüncü ve dördüncü bölümlerde incelenecektir.

1.6. SONUÇ

Muhafazakârlığa göre gelenek, aile, din, gibi toplumsal değerler korunması gereken değerler olarak görülmüştür. Bu değerlere bağlı olan muhafazakârlık bu değerler üzerindeki köklü değişikliklere karşı olmuştur. Muhafazakârlıkta din ön planda olup, eskiden yana olanı tercih etmiştir, devrime ve ani değişimlere her zaman karşı olmuştur

ve değişime ihtiyatlı bir şekilde bakmıştır. Devrimin yerine evrimi desteklemesi muhafazakârlığı gericilikle suçlanmaktan kurtarmıştır.

Muhafazakârlığın ortaya çıkmasında Fransız Devrimi'nin büyük rolü olmakla beraber, Aydınlanma düşüncesinin, Sosyalist hareketlerin ve Sanayi Devrimi'nin de etkisi olmuştur. Bütün bu olaylar, toplumun dokusunu bozmuş, muhafazakârlığın önem verdiği aile, din, gelenekler ve toplumsal yapıda köklü değişiklikler ön görmüş ve toplumsal dokuya zarar vermiştir.

Batıda ortaya çıkan muhafazakârlıkları ele aldığımızda; Kıta Avrupası olarak tabir edilen Fransız ve Alman muhafazakârlığı, Anglosakson muhafazakârlığı olarak tabir edilen İngiliz muhafazakârlığı, İngiliz muhafazakârlığından etkilenen Amerikan muhafazakârlığı ve Amerikan muhafazakârlığının günümüzde birçok ülkede uygulanan hali olan yeni muhafazakârlık anlayışından söz etmek mümkündür.

Klasik muhafazakârlık olarak bilinen Kıta Avrupası muhafazakârlığının en önemli örnekleri Fransız ve Alman muhafazakârlığıdır. Fransız muhafazakârlığının ele aldığımızda, Fransız Devrimi'nin sert ve katı uygulamalarına karşı ortaya çıkan katı, sert, uzlaşmaz tavır takınan bir muhafazakârlık olup kiliseyi, cemaat yapılarını, monarşiyi, gelenekleri savunmuştur. Aynı zamanda Fransız muhafazakârlığı, aydınlanmaya, devrim, değişim ve yeniliğe şiddetle karşı çıkan muhafazakârlıktır. Diğer taraftan, Alman muhafazakârlığı ise akıl ve ilerleme fikrine önem vermiş ve romantizmden etkilenmiştir. Genel olarak baktığımızda Kıta Avrupası muhafazakârlığı eski değerleri korumak adına yeni olan ve ileriye dönük olan her şeye karşı çıkmıştır.

Anglosakson muhafazakârlığına baktığımızda demokrasiyi, monarşiyi ve liberalizmi muhafazakârlıkla bağdaştırdığı görülmüştür. Bunun nedeni ise daha hafif ve daha esnek bir biçimde gerçekleşen İngiliz Devrimi olmuştur. Bu nedenle İngiliz muhafazakârlığının yapısı pragmatist ve gelenekçi yanı ağır basan bir yapı olmuştur. İngiliz muhafazakârlığı günümüz muhafazakârlık anlayışının temelini oluşturmuştur. İngiliz muhafazakârlığı, liberal olmakla birlikte parlamenter ve sınırlı monarşiden yana olmuştur. İngiliz muhafazakârlığı geleneğe bağlı olup, otoriteye önem vermiştir. İngiltere'nin kendi yapısına özgü olarak gelişen muhafazakârlık var olanı koruma şeklinde bir amaç gütmüştür.

Amerikan muhafazakârlığı ise İngiliz muhafazakârlığı gibi var olanı korumak gibi bir amacı olmuştur. Bu bakımdan İngiliz muhafazakârlığı ile Amerikan

muhafazakârlığının birbirine benzemiştir çünkü her iki ülkede rasyonalist yöntemlerle topluma şekil verme ihtiyacının olmamıştır.

Son olarak ele aldığımız yeni muhafazakârlık anlayışı ise liberal değerler üzerine kurulmuş olup, piyasa ekonomisine çok önem vermiştir. Liberal düşünceden etkilenen yeni muhafazakârlıkta, bireysel özgürlüklere, dine ve devletin halka karşı üstünlüğüne önem verilmiştir.

Muhafazakârlığın unsurlarına kısaca değinmek gerekirse, muhafazakârlık insana sınırlı bir varlık olarak bakmıştır ve bireye değil topluma önem vermiştir. Bu yüzden akla değil tecrübeye önem vermiştir. Muhafazakârlığın en önemli yapısı toplum olup, muhafazakârlık topluma organik bir yapı olarak bakar. Aile toplumun en küçük yapısı olup, Muhafazakârlığa göre toplumun sürekliliğini ve geleneklerin devamını sağlayan en önemli unsur olmuştur. Muhafazakârlığa göre gelenek, toplumsal düzenin sağlanması için önemli bir unsur olmuş ve toplumun geçmişten devraldığı kurumlar, düşünce ve davranışların bütünü olarak görülmüştür. Din ise muhafazakârlığın en çok önem verdiği unsurların başında gelmiştir. Muhafazakârlığa göre din toplumda istikrarı ve otoriteyi kurabilmek için en önemli unsur olmuştur. Muhafazakâr düşüncede otorite, statü ve hiyerarşinin önemli bir yeri olmuştur çünkü toplumunda bireylerin nerede durmaları gerektiği otorite yolu ile iletilmiştir. Bir toplumda otorite eksikliğinden dolayı toplumsal kargaşanın olacağı ileri sürülmüştür. Muhafazakârlık toplumda meydana gelen köklü değişimlere karşı olmuştur. Muhafazakârlık değişime her zaman ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmıştır. Eğer bir değişim olacaksa da bunun tedrici olmasından yana olmuştur (Akdoğan, 2004: 45-46).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞA DÖNEMSEL BAKIŞ

2.1. GİRİŞ

Türk siyasi hayatında muhafazakârlık kelimesi değişik anlamlarda kullanılmakta veya algılanmaktadır. Muhafazakârlık bazılarına göre “statükoyu savunma” ve “değişimi reddetme” anlamına gelirken, bazılarına göre de her alanda ve konuda “dini ve siyasi tutumlar sergileme” anlamında kullanılmaktadır. Böyle bir durumun oluşmasının nedeni ise Tanzimat Dönemi’nden günümüze kadar toplumda radikal değişiklikler yaparak toplumu dönüştürme projelerinin Türk aydınları tarafından toplumu kurtarma olarak zannedilmesi ve toplum mühendisliği yapmanın çare olarak görülmesini hedefleyen felsefi ve politik gelenekler tasarlamak olarak belirtilebilir (Yılmaz, 2004: 144).

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi ile birlikte beliren muhafazakâr eğilimler modernleşmenin ve batılılaşmanın kontrolsüz bir şekilde gelişmesinden kaynaklandığı tahmin edilebilir. Öteki taraftan Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle Kemalist Devrim’in toplum mühendisliği uygulamalarına başlaması karşısında muhafazakâr düşünürlerin eleştirilerini sert ve açık bir şekilde dile getiremedikleri görülmektedir. Ancak tek partili dönemin kapanması ve DP’nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin gelişmesi önündeki engeller ortadan kalkmaya başlamıştır. DP’den sonra AP, Milli Nizam Partisi (MNP), MSP, ANAP, RP, Fazilet Partisi (FP), Saadet Partisi (SP) ve günümüzde de AK Parti olmak üzere siyasal alanda muhafazakâr yönelimlerin dönüşerek devam ettiğinden söz edilebilir.

Bu muhafazakâr yönelimlerle birlikte siyasi bir duruş sergilenerek toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik alanda değişim ve dönüşüm desteklenmiştir. Klasik muhafazakârlık değişime mesafeli bir şekilde yaklaşırken, Türkiye’nin kendine özgü muhafazakârlığı ise değişim ve dönüşüme karşı ılımlı tavrı ile klasik muhafazakârlıktan ayrılmıştır. Türkiye’de muhafazakâr siyasi düşüncesinin gelişimi ve dönüşümü ise tarihi süreçte dönemsel olarak meydana gelen olaylara bağlı olarak gerçekleşmiştir.

Bu bölümde Türkiye’de muhafazakârlığa bakış dönemsel olarak incelenecektir. İlk önce Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki muhafazakâr hareketler kısaca incelenecek, sonrasında ise Cumhuriyet Dönemi muhafazakâr parti ve siyasal

düşünceleri tek partili ve çok partili dönemler halinde tartışılarak günümüz Türkiye'sinin muhafazakârlık arka planı ele alınacaktır.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİ MUHAFAZAKÂRLIK

Osmanlı Devleti reformlara geçiş ve reformları uygulama noktasında Batı'nın gerisinde kalmıştır (Akkaş, 2001: 36). Osmanlı Devleti bu konuda her ne kadar geç kalmışsa da Batı'daki gibi meydana gelen olaylardan oldukça etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda başlayıp günümüz Türkiye'sine kadar uzanan zaman diliminde meydana gelen değişimlerle birlikte dini kurullarla yönetilen düzenden laik düzene, padişahlık ve halifelikle yönetilen imparatorluktan cumhuriyete, Osmanlı kimliğinden Türk kimliğine geçilmiştir (Meşe, 2006: 126).

İmparatorluğu ayakta tutmak için Tanzimat'tan önce yapılan çalışmalar askeri alanda yeni düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Ancak askeri alanda yeni düzenlemelerin yapılması için de öncelikle ekonomik, idari ve hukuki alanlarda yeniliklerin yapılması ihtiyacı doğmuştur. Tanzimat ise bütün bu ihtiyaçlara bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Mardin, 2010: 210).

Tanzimat Fermanı ile birlikte Türk modernleşmesi başlamış olup modernleşme daha sonra Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık düşünceleriyle değişik şekillerde etkilenmiştir. Modernleşme ile beraber muhafazakârlık da paralel olarak belirmeye ve gelişmeye başlamıştır. Muhafazakârlığın niteliği ise modernleşmenin nasıl gerçekleştiği düşüncesine karşılık modern olmak veya olmamak gibi yaklaşımlar ile belirlenmiştir (Akkaş, 2001: 29-31).

Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık düşünceleri ele alındığında her akımın kendine has muhafazakâr görüşe sahip olduğu görülmektedir. Osmanlı modernleşmesinde bu akımlardan her biri diğerine ön ayak olmuştur. Osmanlı'da bozulan yapının çözülmesini engellemek için Osmanlıcılık düşüncesiyle başlayan İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük düşüncesiyle devam eden süreçte Türkçülük düşüncesinin özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasında önemli bir etkisi olmuştur (Meşe, 2006: 145-146).

Osmanlı'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber demokrasi ve özgürlük gibi siyasi kavramlarla birlikte İslamcılık, etnik milliyetçilik benzeri siyasi düşünceler belirmeye başlamıştır. Tanzimat Döneminde, yenileşme çabalarının istenmeyen

sonuçlarına karşı tepkisel bir şekilde muhafazakâr tutum doğal olarak gelişmeye başlamıştır (Safi, 2007: 113-114). Batıcılık düşüncesi, Osmanlı'da yalnızca belirli kurumlarda ve teknoloji alanında kabul görmüştür. Tanzimat'la birlikte Batı yanlısı Türk aydınlarının büyük bir çoğunluğu, Doğulu olmakla aynı anlama gelen İslam'ın Batılılaşmaya karşı engel teşkil ettiğini düşünmüştür (Deren, 2002: 382). Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde de Tanzimat Dönemi'ne eleştirel bir gözle bakan bazı muhafazakâr düşünürler Batı'dan sadece bilim ve tekniği örnek alıp, buna karşılık toplumun sahip olduğu inanç ve toplumsal değerleri korumayı hedefleyen düşünceye de katılmadıklarını belirtmişlerdir (Çağlıyan, 2006: 87).

Osmanlı'da modernleşme hareketi ile halkın yaşam standartlarını yükseltmek veya bürokrasiye ayar vermekten ziyade merkezi yönetime güç katmak ve merkezi yönetimin etkinliğini artırarak İmparatorluk kurtarılmaya çalışılmıştır (Karpat, 1998: 81). Osmanlı'da modernleşme ve yenileşme hareketleri eski düzeni geri getirmek, din ve devleti kurmak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Bu yönden bakılacak olursa Osmanlı'da yapılan reformlar ve yenilikler pragmatist olmakla birlikte muhafazakâr özellikler göstermektedir (Akyıldız, 2009: 465).

Tanzimat ile birlikte modernleşme karşısında geçmişe geri dönme isteği değişmeye başlamıştır. Muhafazakâr eğilimler ise geçmişteki değerleri korumak, bu değerlerden ayrılmadan yeni düzene uyum sağlamak ve gücünü geçmişten alarak geleceğe yön vermek şeklinde olmuştur (Meşe, 2006: 131). Tanzimat, toplumda Batılı laik kurumları kurmaya çalışırken Osmanlı'nın dini yapısını ve değerlerini de korumaya gayret göstermektedir.

Tanzimat döneminden sonra Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünce akımları birbirleriyle iç içe geçmiştir. Bu sebeple muhafazakâr bir düşünür bazen milliyetçi bir bakış açısıyla bazen de İslamcı bir bakış açısıyla ortaya çıkabilmektedir (Safi, 2007: 241). Neticede Türk toplumunun sahip olduğu bu ortak değerlerin hepsi muhafazakâr düşünürlere göre korunması gereken değerlerdir.

Muhafazakârlık kavramı siyasal olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Ahrar Fırkası'nda kullanılmaya başlamıştır. Jön Türklerin devrimci uygulamalarına karşı paralel bir şekilde muhafazakârlık da tepkisel olarak gelişmiştir. Osmanlı'da kuramsal olarak muhafazakârlık, Ziya Gökalp'in medeniyet-kültür ayrımı doğrultusunda Batı'dan

bilimi alırken, Türk toplumunun kültürel ve geleneksel yapısını muhafaza etme düşüncesine dayanır (Erlor, 2007: 129).

Osmanlı Devleti'nde İslami kuralların ağır basması Osmanlı'nın ideolojik düşüncesini de etkilemiştir (Karpat, 1998: 225). Genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti'nde muhafazakârlık düşüncesi Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi düşünceleri destekleyen düşünürlerin temsil ettiği dindar bir muhafazakârlık olarak görülmektedir (Nazlı, 2007: 143).

Osmanlı döneminde muhafazakârlık düşüncesi zamanla değişmiştir. Özellikle 19. yüzyılda muhafazakârlık düşüncesi yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. 18. yüzyılda devletin dini yapılanmasının geleneksel savunucusu olan muhafazakârlık, 19. yüzyılda Doğu ve İslamcılık değerlerini savunmuş ve bu kurumlara ait siyasal ve kültürel kurumların canlandırılmasını talep eder hale gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ilk Millet Meclisi'nde ise genelde din adamları muhafazakârlığı temsil etmiş olup, gelenekçilik, Batı karşıtlığı ve İslamcı eğilimleri içinde barındıran bir yapı oluşmuştur (Berkes, 1964: 261).

Muhafazakârlık gerek Osmanlı'da ve gerekse de Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci dönemine kadar siyasal hayatta ön plana çıkma imkânı bulamamıştır (Zürcher, 2006: 41). Osmanlı Devleti'nde muhafazakârlık, Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı düşüncesi veya Anglosakson muhafazakârlığı düşüncesi gibi etkili olamamıştır. Bunun nedeni ise Osmanlı'da muhafazakârlık düşüncesinin İslamcılık ve Milliyetçilik gibi farklı düşünce akımları tarafından desteklenmesinden kaynaklanmıştır (Bostan Ünsal, 2005: 78). Osmanlı'da muhafazakârlık düşüncesi tek bir fikir akımı ile ortak bir şekilde desteklenmemiştir.

Osmanlı'da Tanzimat, İslahat ve Meşrutiyetle beraber uygulanmaya çalışılan modernleşmenin toplum nezdinde bir yeri olmamıştır ve modernleşme hiçbir zaman toplum tabanına kadar inememiştir. Durum böyle olunca aydın tabaka ile halk arasında kopukluk giderilememiştir. Oysa Türk muhafazakârlığı, geleneğin ve modernlik kavramının birlikte bulunduğu en iyi muhafazakârlıklardan biri olarak nitelendirilebilir (Mollaer, 2005: 182). Türk muhafazakârlığında gelenek, modernlik karşısında duran bir engel değil, modernliğin aşırı yanlarını yumuşatan ve toplum tarafından kabul edilmesini sağlayan bir mekanizma olarak tarif edilebilir.

2.3. TEK PARTİLİ DÖNEMDE (1923-1945) MUHAFAZAKÂRLIK

Türkiye’de muhafazakârlık Erken Cumhuriyet Dönemi’nde bir düşünce akımı olarak belirginleşmeye başlamıştır (Mollaer, 2009: 171). Bunun modern anlamda bir muhafazakârlık anlayışı olmadığını kabul etmekle birlikte, bu dönemi anlamak Cumhuriyet’in ilk döneminde muhafazakâr düşüncenin temellerine ilişkin nasıl bir zemin atıldığını görme açısından önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ve yönetenler, Türkiye’de din olgusu olmayan bir Türk kültürü oluşturmayı amaçlamak istemiştir. Bu amacı yerine getirebilmek için de İslam ile alakalı kurum, kuruluş, kural ve simge gibi her şeyin tasfiyesine yönelmişlerdir. Halifeliğin kaldırılması, Arap alfabesinin kamusal alandan kaldırılıp yasaklanması ve yerine Latin alfabesinin getirilmesi, zamanı düzenleyen normlarda İslami zaman birimlerinin yasaklanıp modern zaman birimlerinin hayata geçirilmesi gibi reformlar yapılmıştır. Bu gibi reformlar Türkiye’de kamusal alanda İslami etkinin kırılmasına neden olmuştur (Tezel, 2006: 34-35). Bununla beraber radikal bir modernleşme projesi olan Kemalizm, toplumun sahip olduğu geleneği toptan tasfiye etmek istemiştir (Aktaşlı, 2011: 149). Bu radikal değişiklikler toplumda bir sarsılmaya neden olmuştur. Toplumsal yapıyı derinden sarsan ve toplumu değiştirmeye çalışan gelişmeler muhafazakârlığın gelişmesine yol açmıştır.

Türkiye’de tek partili dönemde Kemalizm’in etkisiyle meydana gelen Türk modernleşmesine, Cumhuriyet Dönemi radikal uygulamalarına karşı duyulan tepkiler olmak üzere yaşanan devrim niteliğindeki gelişmeler muhafazakârlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Beriş, 2005: 392). Osmanlı Devleti dağıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti devrim niteliğindeki gelişmeler ve verilen mücadele sonucunda kurulmuştur. Cumhuriyet Devrimi, Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık düşünceleri arasında İslamcılığın Türkçülük ve Batıcılık karşısında gücünü yitirmesi ve etkinliğini kaybetmesi sonucunda Türkçülük ve Batıcılık düşüncelerinin birleşip iktidara gelmesi sonucu oluşmuştur (Mert, 2009: 197).

Kemalistler ile muhafazakârların Milli Mücadele yıllarında dinin toplumsal hayattaki önemi üzerinde uzlaştıkları görülmekle birlikte bu uzlaşma fazla uzun sürmemiştir. Milli Mücadele yıllarında dinin birleştirici rolü sayesinde halk yabancılara karşı zafer kazanma ve vatani kurtarma amacı etrafında birleşmiştir (Mollaer, 2009: 184). 1924 Anayasası’nda “Devletin dini İslam’dır.” ibaresi yer alırken, 1928 yılında bu

ibare kaldırılmış olup, daha sonra yerine Kemalizm'in laiklik ilkesi getirilmiştir. Ayrıca millet tanımı önceleri dini kavramlarla açıklanırken, yine sonradan dinden soyutlanmış millet tanımı geçerli hale gelmiştir (Köker, 2010: 151).

Türk modernleşme düşüncesine sahip olanlar muhafazakârlık düşüncesini İslamcılık düşüncesiyle bir tutmuşlardır. Yeni modern sistem kendine karşıt olarak eski rejimin temsilcisi olan İslamiyet kavramını almıştır (Bora, 1997: 20). Cumhuriyetçilerin karşı çıktığı Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları ve eski düşünce yapıları Türk muhafazakârlığının gelişmesinde önemli bir rol almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki muhafazakâr düşünürler, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlamaktan çekinmiş ve çoğunlukla kendilerini gelenekçi olarak nitelendirmişlerdir (Yıldırım, 2003: 11). Muhafazakâr düşünürler, taleplerinin Kemalist düşünürler tarafından Osmanlı'daki mevcut yapıyı devam ettirmek veya yeniden canlandırmak isteği olarak anlaşılmasından endişelenmişlerdir (İrem, 1997: 63).

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldığında temel konu ülkenin bağımsızlığı olduğu için bu dönemde herhangi bir muhalefet oluşmamıştır. Bu dönemde kurulan Birinci Meclis, milleti temsil ve başkomutanlık yetkisini Mustafa Kemal'e verme konusunda uzlaşmıştır. Bu yetkiler Mustafa Kemal tarafından Milli Mücadele sonrası bütün kamusal ve toplumsal alanın düzenlenmesi için kullanılmıştır. Bu düzenlemelere karşı çıkan, dine ve geleneklere önem veren muhafazakâr bir kesim ortaya çıkmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 100). Ancak bu muhafazakâr kesim yaşanan gelişmelere sessiz kalmıştır.

Türk muhafazakârlığı düşüncesi Kemalizm düşüncesinin etkisiyle şekillenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk muhafazakârları Kemalizm'i karşılarına almaktan çok Kemalizm'in içerisinde yer almak istemişlerdir. Türk muhafazakârlarını böyle bir davranışa iten neden ise, muhafazakârlığın temel özelliklerinden biri olan, mevcut siyasi düzenle bütünleşerek daha sonra da bu siyasi düzene yön verip şekillendirme isteği olmuştur (Yıldırım, 2003: 11).

Osmanlı Devleti dağıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında meydana gelen gelişmelerden kültürel ve toplumsal yapı ile devlet yapısı derinden etkilenmiştir (Tezel, 2006: 23). Bu dönemde etkili rol alan Kemalizm düşüncesi ise ulus devleti inşa sürecinde Batılılaşma hedefi ile toplumsal yapıyı derinden etkileyen köklü

değişiklikler savunmuştur (İrem, 2002: 42-43). Kemalizm düşüncesini savunan aydınlar ve siyasetçiler de siyasette tepeden inme tavrı takınmışlardır.

Modernleşme ve batılılaşma yanlısı olan Türk muhafazakârlık düşüncesi, Kemalizm'in katı modernleşme projesi karşısında tedrici bir değişimi savunan ve bunun yanında modernleşmeyi gelenekle birlikte harmanlamayı arzulamıştır. Kemalizm gibi muhafazakârlık da toplumsal karşılığı olmadan, Cumhuriyet Dönemi'nde bazı aydın, edebiyatçı ve entelektüellerin ilgisiyle gelişmek için çaba göstermiş fakat uzun yıllar halka inememiştir (Aktaşlı, 2011: 150). Kemalist Devrim'in Anadolu coğrafyasını sosyal, siyasal ve ekonomik alanda değiştirdiği sırada ortaya çıkan modern muhafazakârlık, genellikle orta sınıf tarafından desteklenmiştir. Modern muhafazakârlar, devrimlerin milliyetçi yeniliklerini korumaya çalışırken, milli geleneklere zarar veren aşırı katı devrimleri de engelleyerek bir denge kurmayı amaçlamışlardır (İrem, 2011: 30).

Cumhuriyet kurulduktan sonra ülkede kurulan ilk parti Halk Fırkası olup, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adını almıştır. 1924 yılının Kasım ayında CHF'den ayrılan muhalif bir grup Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) adında muhalefet partisini kurmuştur. Bu parti siyasi muhafazakâr yapılanma olarak kabul edilen ilk örgütlü yapı olmuştur. Fakat yapılan eleştiriler sonucunda TpCF gerçek bir programa sahip olmayan, partilileri dürüst muhafazakârlar olmayan, irticai faaliyetleri cesaretlendiren, gizli saltanatçıların barındığı fırsatçı bir parti olarak suçlanmıştır. Bütün bu suçlamalar nedeniyle TpCF, kurulduktan sekiz ay sonra kapanmıştır (Zürcher, 2006: 42-47).

CHF ve TpCF arasındaki temel fark modernleşmeye olan yaklaşımlarından ileri gelmektedir. CHF, modernleşme politikalarını Fransız Devrimi'nde olduğu gibi tepeden inme dayatmalar, katı ve sıkı tedbirler olarak uygulamayı savunmuştur. TpCF'ye göre ise bir toplum modernleşirken, o toplumu derinden sarsmayan tedrici bir değişimden yana olmuştur. TpCF, bağımsız bir milletin kendi kaderini kendi tayin edebilecek bir duruma gelmiş olması gerektiğine inanmıştır (Mollaer, 2005: 185).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişen Türk muhafazakârlığı ile Batı toplumunda gelişen muhafazakârlık birbiriyle kıyaslandığında; Batı muhafazakârlığı Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ne karşı bir tepki olarak ortaya çıkmışken, Türk muhafazakârlığı cumhuriyetle birlikte gelen uygulamalara karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Türk

muhafazakârlığıyla cumhuriyet arasındaki bağ, modernlik ile muhafazakârlık arasındaki bağ ile hemen hemen aynıdır. Türk muhafazakârları Cumhuriyet'in kuruluşuna gönülsüz de olsa destek vermek zorunda kalmışlardır (Çiğdem, 1997: 46-47). Bunun nedeni; cumhuriyete karşı bir hesaplaşma içine girmeye kalktıklarında meşruiyetlerini kaybedeceklerini düşünmeleri ve dolayısıyla böyle bir hesaplaşmadan uzak durmaları olarak gösterilebilir.

2.4. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MUHAFAZAKÂRLIK: 1946-1980 DÖNEMİ

Türkiye'de 1923-1945 yılları arası dönem, tek partili yılların yaşandığı dönem olarak bilinmektedir. 1945 sonrasındaysa tüm dünyayı etkisi altına alan demokrasi rüzgârı Türkiye'yi de etkisi altına almaya ve kendisini yavaş yavaş hissettirmeye başlamıştır (Safi, 2007: 253). 1945 sonrası dönemde ifade özgürlüğünün kapsamı fark edilecek derecede geliştiğinden tek partili döneme ve Batılılaşmaya yönelik eleştiriler de artmaya başlamıştır. Cumhuriyetçi uygulamalara yönelik yapılan eleştiriler ve muhafazakâr modernlik düşüncesi, elit tabakadan alınıp halkın anlayabileceği bir seviyeye indirilmiştir (Demirel, 2009a: 221). Devletçi ve seçkinci kesime karşı gelenekçi ve liberal kesim söz sahibi olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) ise bu dönemde parti içinde muhalif sesler yükselmeye başlamıştır (Koltuk, 2008: 43). Partide muhalifler olarak bilinen Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi siyasetçiler partiden ayrılmış ve 7 Ocak 1946 tarihinde DP'yi kurmuşlardır (Çavuşoğlu, 2009: 266). DP tek partili rejime ve zihniyetine son vermek söylemiyle siyasete başlamıştır. DP'yi bu söylemi kullanmaya iten ve cesaretlendiren ise Milli Mücadele yıllarında başarıyı getiren milli ve dini ruh olmuştur (Ahmad, 2010: 103).

DP girdiği 1950 genel seçimleri sonucunda % 53,3 gibi büyük bir oy oranıyla 408 milletvekili kazanarak meclise yerleşmiştir. DP tek partili dönemin yanlış uygulamalarını değiştirmek için ve halkı bu konuda bilinçlendirmek için çalışmalar yapmıştır (Göka vd. 2006: 306). Celal Bayar çoğunluğunu DP'nin oluşturduğu mecliste cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir ve akabinde Adnan Menderes ise başbakan olarak atanmıştır. Böylece 22 Mayıs'ta yeni hükümet kurulmuştur (Ahmad, 2010: 55). DP'nin kurulmasıyla beraber Türk siyasetinde tek partili dönem kapanmıştır ve demokratik siyasetin başladığı çok partili hayata geçilmiştir (Çavuşoğlu, 2009: 266).

DP iktidara geldikten sonra Türkiye'deki yönetici sınıfta gelenekçi ve liberal bir anlayışın baskın olduğu bir değişim görülmüştür. Bu dönemde esnaf ve toprak sahibi ağalar gibi ekonomik gücü yüksek olan kesim ile dindar ve geleneksel sınıfın ihtiyaçları göz önünde tutulmuştur. 1950 seçimlerinde CHP ve DP arasındaki rekabette bazı etmenler DP'ye avantaj sağlamıştır. Asker ile halk arasındaki mesafe, bürokrat ile halk arasındaki mesafe ve zıtlık, tek partili dönemde uygulanan Batıcılığın dindar ve geleneksel yapı üzerinde oluşturduğu tahribat inancı ve bu tahribat inancına karşılık DP'nin geleneksel değerlere ve dine verdiği önem gibi etmenler DP'nin güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Göka vd. 2006: 306-307).

Buradan hareketle yeterince güçlenen DP, iktidara geldikten sonra yaptığı ilk işler arasında Ezanın Arapça okunması ile ilgili yasağı kaldırmak olmuştur. Bu uygulama ile dindar kişiler ve İslamcı grupların DP'ye olan ilgileri artmış ve DP'ye sempati duymaya başlamışlardır. Böylece DP dindar kesim tarafından DP "dini kurtaran parti" olarak görülmüştür (Nal, 2005: 168).

DP muhafazakâr ve dindar içerikli siyasi söylemler kullanmıştır. DP, devletin laik yapısı ile muhafazakâr düşünceleri ortak bir noktada buluşturarak kendine özgü bir laiklik modeli geliştirmiştir (Mert, 2009: 207). DP, din ile ilgili konularda daha ılımlı ve halka yakın politika uygulamış olsa da DP laikliğe yaklaşım konusunda CHP'nin laiklik modelinin dışına çıkmamaya özen göstermiştir (Nal, 2005: 169).

1940'lı yılların sonlarına doğru, ülkedeki dini hareketleri ve dindar aydınları kontrol etmek için hükümet tarafından İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip okulları açılmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının oluşturduğu boşluğu cemaatlerin gidermesini önlemek amacı ile dindar aydınlar yetiştirme planı, istenilen sonuca ulaşmamış ve kontrol altına alınmaya çalışılan bu dindar çevre 1950 seçimlerinde desteğini DP'den yana kullanmıştır. 1950 seçimlerinden sonra artan düşünce özgürlüğü ortamında İmam Hatip Okulları, Cami ve Kur'an Kursu Yapma ve Yaşatma Dernekleri artmış ve bu çevredeki kişiler çeşitli kurum ve kuruluşlarda etkin bir şekilde rol almaya başlamışlardır (Ayvazoğlu, 1991: 33-34).

Tek partili dönemde uygulanan katı laik politikaların toplumu içine kapanmaya ve İslam'a eskiden daha sıkı bir şekilde sarılmaya teşvik ettiği söylenebilir. Bu dönemde uygulanan yasaklar ve baskılar İslamcı direnişi beslemiştir (Ayvazoğlu, 1991: 33). Tek partili dönemde geleneksel hayattan uzaklaşan ve geri plana itilen İslamcılar ve

Türkçüler, çok partili hayata geçilmesiyle ön plana çıkmaya başlamışlardır ve uzun bir süre güç kaybı yaşadıklarından dolayı bu iki grup milliyetçi ve muhafazakâr blok adı altında toplanarak güç kazanmaya başlamışlardır. Türkçüler ve İslamcılar arasındaki uyuşmazlık İslamcıların milliyetçiliğe, Türkçülerin de İslam'a bakış açılarını olumlu bir şekilde değiştirmeleri ve komünizm tehlikesine karşı ortak bir noktada buluşmaları ve uzlaşmaları ile son bulmuştur (Çetinsaya, 2002: 35).

1950'li yıllar muhafazakârlık düşüncesine katkısı bakımından şartların olumlu yönde geliştiği önemli bir dönemdir. Bu dönemden önce muhafazakâr düşüncüyü anlatmak için halka inmekte sıkıntılar çekilmiştir. Halkın eğitim seviyesinin yetersiz olması ve devletin toplum üzerindeki ideolojik hegemonyası merkez dışında farklı düşüncelere sahip olan kişilerin düşüncelerini dile getirmelerine izin vermemiştir. 1950 yılından sonra meydana gelen gelişmeler ve demokratik ortam farklı kesimlerin düşüncelerini anlatmalarına imkân sağlamıştır (Yıldırım, 2003: 14). Bu gelişmelerin meydana gelmesi muhafazakârlığın yaşam şansı bulması, halka kadar inebilmesi ve yaygınlaşması bakımından da önemlidir.

DP dönemi ve 1950'li yıllar Türk muhafazakârlığının altın çağı diyebileceğimiz bir dönem olmuştur. Türkiye'de muhafazakârlığın tarihi bakımından bu dönemlerde bir ilerleme kat edilememesinin bir nedeni de uygulanan politikadaki dönüşümdür. Bu dönüşüm toplumun devlet, aile ve kültürel değerleri üzerinde olumlu etki bırakırken, Batılılaşma, modernleşme ve Avrupa ile ilgili değerlerde negatif bir izlenim bırakmıştır (Çiğdem, 1997: 49).

Her ne kadar DP dönemine muhafazakârlık bakımından altın bir çağ olarak bakılsa da klasik muhafazakârlar bu döneme eleştirel bir şekilde yaklaşmışlardır. Birinci bölümde değindiğimiz gibi dışarıdan yapılan müdahalelerin muhafazakârlığın değerlerine zarar vereceğini vurguladığımız gibi devlet de cumhuriyetin kurulmasıyla din ve aile gibi muhafazakârlığın temel değerlerine müdahalede bulunmuştur. Yapılan bu müdahaleler Klasik muhafazakârların bu dönemi eleştirmelerine neden olmuştur. Muhafazakârlığın temel değerlerine devrimlerle uygulanan müdahaleci yaklaşım zihniyetini ortadan kaldırmak konusunda DP iktidarı boyunca bir müdahale olsa da halifelik kaldırılması, dini nikâh, harf devrimi gibi birçok alanda kayda değer bir gelişme veya değişme görülmemiştir (Özipek, 2006: 81).

1950 ile 1960 arası dönem Türkiye’de demokrasinin uygulanması açısından hayati önem teşkil etmektedir. Fakat sivil iktidar olan DP yönetimi bu anlamda kendisinden bekleneni karşılamakta yetersiz kalmıştır. Hatta bununla da yetinmeyip giderek demokratik olmayan bir hal almıştır. Bu dönemde her dört yılda bir yapılan seçimler ve bu seçimlerin sonucunda iktidar olan partinin hâkimiyeti ile demokrasi anlayışı dar bir çerçevede şekillenmiştir. Sol düşüncenin siyaset yapmasının engellenmeye çalışılması ve basın özgürlüğünün kısıtlanması tutumu demokratik yönetimden uzaklaştığının bir göstergesi olmuştur (Çavdar, 2008: 80-81).

1960’lı yıllara yaklaşılrken ekonomik alanda yaşanan zorluklar, Türkiye Köylü Partisi’nin Cumhuriyetçi Millet Partisi’ne ve Hürriyet Partisi’nin CHP’ye katılması gibi iktidar aleyhinde yeni gelişmelerin meydana gelmesi, DP yönetiminin güç kaybetmesine neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler karşısında da DP, Vatan Cephesi’ni oluşturarak, karşılık vermeye çalışmıştır. 1959 yılına geldiğinde özellikle Türk Lirası’nın değerini yitirmesi ve enflasyonun yükselmesi, iktidarın erken seçime gitmek istemesi, CHP ile DP arasındaki gerilimi yükseltmiştir. DP, CHP’nin faaliyetlerini sorgulamak için Meclis’te 15 kişilik bir Tahkikat Komisyonu kurmuştur. 27 Nisan’da bu kurulun yetkilerinde arttırmaya gidilmesi, ilan edilen sıkıyönetimin yetersiz kalması, öğrencilerin ve halkın tepkisinin giderek şiddetini arttırması sonucunda bu durumu bastırmak için 27 Mayıs 1960 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından yönetime darbe yapılmıştır. Yönetime el koyan TSK, DP’yi kapatarak çok sayıda DP yöneticisini Yassıada Mahkemeleri’nde yargılamıştır. Mahkeme sonucu dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir (Bulut, 2009: 78-79).

1960 askerî müdahalesi Milli Birlik Komitesi tarafından yürütülmüştür. Darbe sonrasında yönetimi üstlenen komite yeni bir anayasanın hazırlanması için çalışmalara başlamıştır. Ayrıca aralarında Alparslan Türkeş’in de bulunduğu 14 hizipçi subay tasfiye edilmiştir (Okutan ve Tekin, 2011: 157). 27 Mayıs darbesi, müdahaleyi yapanların sahip olduğu ideolojinin bir sonucu ve darbe sonrası anayasayı hazırlayanların CHP’ye olan yakınlığı sebebiyle en çok milliyetçi muhafazakâr aydınlar etkilenmiştir (Alper ve Göral, 2006: 583).

27 Mayıs 1960 hareketi sonrası kapatılan DP yerine AP kurulmuş ve bu gelişme ile birlikte Türk siyasetinde liberal ekonomi anlayışı ve sanayileşmenin ön planda

olduğu bir sürece girilmiştir. Siyasi söylemlerinde ve uygulamalarında komünizm karşıtı bir tavır alan AP, muhafazakâr ve taşralı bir yapı özelliği göstermiştir (Çavuşoğlu, 2009: 268). Böylece AP, devletin köylüye ve dine olan mesafeli duruşunu ortadan kaldırmayı, köylü ve halk ile bağlantı kurmayı amaçlamıştır.

1961 seçimlerine giderken halk askerî müdahaleye karşı oluşan rahatsızlığını seçimlerde net bir şekilde göstermiştir (Çavdar, 2008: 115). 1961 seçimlerinde AP oyların çoğunluğunu alarak birinci parti olmuştur. Sandıktan çıkan bu sonuçtan ordu rahatsız olmuştur. Ordu içinde bazı subaylar seçimlerin iptal edilmesini ve askeri cunta rejimin uygulanmasını istemiştir (Ahmad, 2010: 223-224). Ancak onların bu isteği daha sonra kontrol altına alınmış olup, engellenmiştir.

1960'lı yılların sonları muhafazakâr düşüncenin yara aldığı olumsuz bir dönem olmuştur. Türkiye'de muhafazakâr düşünceye önemli katkıları olan Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yahya Kemal gibi önemli muhafazakâr aydınlar vefat etmiştir. Bu yıllarda milliyetçi ve muhafazakâr kanat birbirinden ayrılmıştır. Ancak yaşanan bu olumsuz gelişmelere rağmen Necip Fazıl'ın varlığı ve Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) çalışmaları milliyetçi ve muhafazakâr sağ için önemli bir moral kaynağı olmuştur (Tekin ve Okutan, 2011: 176). MTTB 1960'lı yılların son dönemlerinde Türk-İslam gençlik hareketinin daha fazla ilgisini çekmiştir (Bora, 2009a: 917). Necip Fazıl Kısakürek Batılılaşma ve Komünizm düşüncesi karşıtlığı hakkında MTTB ve Büyük Doğu dergisi aracılığı ile 1967-1977 yılları arasında çok sayıda konferans vermiştir (Güzel, 2003: 335).

1960'lı yıllarda milliyetçi ve muhafazakâr düşüncenin üzerinde durduğu temel konu komünizm karşıtlığı olmuştur. Ayrıca 1960'lı yılların sonlarına doğru Milliyetçi ve Muhafazakâr düşünce ile İslamcılığı ortak bir paydada buluşturan konu antisemitizm olmuştur ve bu dönemde İslamcı yazarlar özellikle Yahudi karşıtlığına ağırlık vermişlerdir (Bora, 2009a: 916-917). 1960'lı yıllarda komünizm karşısında birleşen milliyetçi ve muhafazakâr çevre 1960'ların son dönemlerine gelindiğinde dağılmaya başlamıştır. AP bünyesinde bulunan milliyetçi ve muhafazakâr kesim de daha sonra bu partiden ayrılmıştır (Tekin ve Okutan, 2011: 175-176). AP'den ayrılan bu kesimler kendi partilerini kurarak siyasi hayatlarına bu partilerde devam etmişlerdir.

1970’li yılların başlarına kadar milliyetçi-muhafazakâr görüşün temsilcisi konumundaki AP, din ve gelenekler gibi toplumun sahip olduğu değerlere verdiği önemle muhafazakârlığını göstermektedir. Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni komünizm tehdidine karşı korurken de milliyetçi yanı ön plana çıkmıştır. AP, dinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir toplum ve dine dayalı siyasal bir yönetimin kurulmasını savunan İslamcılar, Türk-İslam sentezini savunan aşırı milliyetçiler ve demokrasiyi savunan liberal demokratlar olmak üzere bünyesinde sağ görüşlü kesimi barındırmıştır (Demirel, 2005: 548).

AP’nin “ancient regime” yani “eski rejim” ile ilgili bir özlem duymaması onun klasik muhafazakârlık düşüncesinden farklı bir muhafazakâr düşünceyi savunduğunu göstermektedir. AP’nin geleneğe önem vermesi, organik devlet ve organik toplum anlayışını savunması, devlet-millet bütünleşmesinden yana olması ve dine olumlu yaklaşması gibi emareler partinin muhafazakâr düşünceye olan inancını açık bir şekilde göstermektedir (Demirel, 2004: 343).

1970 yılına gelindiğinde ise Türk siyasal hayatına yeni bir siyasi parti veya yeni bir siyasi aktör girmesiyle beraber Türk siyasetinin seyrini değiştirmiştir. Daha önce AP bünyesinde siyaset yapan Necmettin Erbakan bu partiden ayrıldıktan sonra 14 Ekim 1969 tarihinde yapılan genel seçimlerde muhafazakâr dindar kesimin yoğun olduğu Konya’dan bağımsız milletvekili seçilmiştir. 1970 yılının başında ise kendisi ve beraberindeki iki bağımsız milletvekili ile Türk muhafazakâr hayatına damgasını vuran bir akımı başlatarak MNP’yi kurmuştur (Zürcher, 1995: 374-375). MNP İslamcı düşünceye dayalı olarak siyaset yapan bir parti olmuştur. MNP’nin kurulmasıyla beraber İslamcı düşünce yeniden canlanmaya başlamıştır.

MNP, muhafazakâr düşüncenin temel yapısında var olan, Batı ve modernleşme karşıtlığı üzerinde siyaset yapmıştır. MNP, siyasi propagandasını sömürgecilik ve emperyalizmle bir tuttuğu kesin bir Doğu-Batı ayrımı üzerine kurmuştur. Muhafazakârlığın yükselişe geçtiği 1970’li yıllarda MNP, uluslararası arenada ortaya çıkan modernleşme ve aydınlanmaya karşı ileri sürülen post-modern eleştirilerden yararlanmıştır. Modernleşmenin sonun geldiği, insan aklının yetersizliği gibi söylemleri öne sürüp, insanların düştüğü boşluğa karşı çözüm olarak din ve inanç değerlerine vurgu yapmıştır (Dağı, 1998: 15-30).

1970 sonrasında AP'den ayrılanların kurduğu MNP, Milli Görüş geleneğini taşıyan ilk siyasi parti olmuştur. Milli Görüş yapılanması Türkiye'de muhafazakârlığı temsil eden en önemli yapılanmaların başında gelmektedir. Milli Görüş Hareketi'ni siyaset sahnesine çıkaran Erbakan milli görüşü, şu sözlerle ifade etmiştir:

“Milletimizin tarihi an'anevi ve bütün değerlerine saygılı olan görüş Milli Görüş'tür. Milli Görüş bizim milletimizin kendi görüşü demektir. Fatih'in İstanbul'u fethederken kalbindeki inanç ne ise, Milli Görüş de odur. Bizim milletimiz bin yıldır Milli Görüş ile dünyaya hâkim oldu. Bu gün bütün dertlerimizin ilacı Milli Görüş'tür.” (Fişek, 1973: 15).

Milli Görüş Hareketi dine, aileye, gelenek-göreneklere ve ahlak gibi toplumsal değerlere verdiği önemle Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin oluşmasında ve gelişmesinde büyük katkıda bulunmuştur. Milli Görüş Hareketi'ne mensup partiler Türkiye'de batılılaşmaya karşı dine dayalı muhalefeti gerçekleştirmişlerdir.

1970 sonrası sağ siyasetteki bir diğer parti ise milli görüş çizgisindeki MSP olmuştur. MNP laikliğe aykırı faaliyetleri öne sürülerek askerî müdahale ile kapandıktan sonra yerine MSP kurulmuştur. MSP ise laiklik konusunda MNP'den biraz daha yumuşatılmış bir söylem kullanmıştır. MSP de İslamcı muhafazakâr siyasal çizgide din ağırlıklı siyaset yapmıştır ve milli görüş felsefesini savunmuştur. Bu doğrultuda MSP, “önce ahlak ve maneviyat” sloganını ile muhafazakâr İslamcı yanını göstermiştir. Ulusal kalkınmadan yana olduğunu da “ağır sanayi hamlesi” sloganını kullanarak vurgulamıştır. MSP dindar yanı ile sağ partilerle ve ekonomik alanda devletçi politikalarla da sol partilerle rekabet içinde olmuştur (Çakır, 2004: 507). MSP genelde taşradaki esnaf, zanaatkâr ve çiftçiler tarafından desteklenmiştir. Ekonomik alanda dini yanı ağır basan devlet destekli bir kalkınma modelini savunmuştur.

Milli Görüş geleneği faaliyetlerini genellikle farklı parti çatıları altında sürdürmüştür. Çünkü bu partiler laikliğe aykırı hareket ettikleri iddiasıyla sürekli kapatılarak siyasi faaliyetleri sonlandırılmak istenmiştir. Bu süreçte sırasıyla MNP, MSP, RP, FP ve en son olarak SP gibi partiler adı altında yine aynı düşüncede siyasete devam edilmiştir. İslam dini başta olmak üzere dine ve geleneklere bağlı siyasi bir düşünceye sahip olan Milli Görüşçüler Batıcılığa tamamiyle karşı olup, Batı değerlerinin Türk toplumun temel yapı taşı olan aile kurumuna zarar verdiğini ve aile kurumunu zayıflattığını savunmuşlardır (Feridunoğlu, 2013: 52). Milli Görüşçülere göre

Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren uygulanmaya çalışılan batılılaşma düşüncesi toplumsal değerlerin yok olmasına ve toplumun çökmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesi ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adında bir parti kurulmuştur. Bu parti de 1969 yılında yapılan olağan üstü kongrede adı değiştirilerek Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olmuştur. Milliyetçi düşüncede olan bu partinin liderliğine de Alparslan Türkeş getirilmiştir. Yaşanan bu sürecin sonunda merkez sağda milliyetçi ve muhafazakâr unsurları çatısında barındıran AP'den kopmalar olmuş, kendini milliyetçi olarak görenler MHP, muhafazakâr olarak tarif edenler de MNP çatısı altında bir araya gelmişlerdir (Feridunoğlu, 2013: 49-50). Bu partilerin kurulmasıyla beraber Muhafazakârlık ve Milliyetçilik anlayışı AP'nin tekelinden alınarak ona alternatif siyasi partiler kurulmaya başlanmıştır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Türk sağında yer alanlar genel olarak Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Peyami Safa ve Cemil Meriç gibi benzer muhafazakâr düşünürlerin eserlerini okuyarak aynı kaynaktan faydalanmışlardır (Çetinsaya, 2002: 35). Bu dönemde Türk sağındakiler genel olarak İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık anlayışı, komünizm karşıtlığı, Batıyı taklit anlayışının karşıtlığı ve dini koruma kaygısı gibi konular hakkında aynı düşünceleri paylaşmışlardır.

Türk Siyasi hayatında çok partili hayata geçiş önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde özgürlüklerin ön plana çıkması sayesinde muhafazakârlık da gelişme olanağı bulabilmiştir. Özellikle DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte muhafazakâr kesimin konumu değişmiş ve muhafazakâr kesim kendini daha rahat bir şekilde anlatabilme olanağına kavuşmuştur. Böylece muhafazakâr kimliğin oluşmasında önemli katkılar sağlanmıştır. Muhafazakâr kesimin desteklediği DP ve AP muhafazakâr kimliğin oluşmasında tek partili dönemle karşılaştırıldığında önemli siyasal gelişmelerin oluşmasını sağlayan siyasal kurumlar olmuşlardır. MNP ve MSP gibi Milli Görüş düşüncesindeki partiler DP ve AP'ye göre İslamcı yanı daha ağır basan partiler olarak ön plana çıkmışlardır. Bu dönemde toplumda İslamcılık ile muhafazakârlık düşünceleri arasındaki bağ vurgulanmış olup, dindar insan tipi toplumda ön plana çıkmıştır.

2.5. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MUHAFAZAKÂRLIK: 1980-2000 DÖNEMİ

Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin merkezi olmadığı veya taşra kökenli olduğu söylenebilir. Muhafazakâr hareket, merkezdeki elit ve devrimci kesime karşı taşradaki köy ve kasabalıların, küçük esnafın, kenar mahallelilerin yani alt tabaka denilebilecek kesimin hareketi olarak belirtilebilir. 1980’li yıllardan itibaren köylülerde, kasabalılarda, esnafta, kenar mahallelilerde yani halkta devlete karşı aidiyet duygusu gelişmeye başlamıştır. Bir kenara itilen bu kesimin çocukları da bu yıllardan itibaren akademik hayatta yer edinmeye başlamıştır. Bu nedenle bu yıllarda muhafazakâr düşünce alanında muhafazakâr aydın boşluğu yaşanmış olup muhafazakâr ve liberal alanda aydınlar 1980 yılından sonra yetişme imkânı bulabilmiştir (Çaha, 2004b: 107).

1980 yılında siyasete askerî müdahale gerçekleşikten sonra askerî bürokrasi Türkiye’ye liberal ve yeni sağ merkezli siyasetin gelmesi için uygun zemin ve koşulları hazırlamıştır (Nohutçu, 2006: 136). Böylece askerî müdahale sonrası koşulların uygun hale getirilmesi ile birlikte 1983 yılında yapılan genel seçimlerde ANAP, yüzde 45,14 gibi yüksek bir oy oranı ile 211 milletvekili çıkararak seçimin galibi olmuş ve iktidara gelmiştir (Kongar, 2005: 219).

ANAP kendi siyasi oluşumunu liberal-muhafazakâr-milliyetçi koalisyon olarak tanımlarken, muhafazakârlık düşüncesini tarif ettiği siyasi tercihleri ve bakış açısı Türk siyasi düşünce hayatında büyük ilgi görmüştür. ANAP tarif ettiği bu siyasi koalisyonda muhafazakâr düşünce ile sosyal ve kültürel alanda siyasi tercihlerini tarif etmektedir. Koalisyonun muhafazakâr yanı ile ilgili ifade edilen düşünceler siyasette sağ görüş için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu muhafazakâr düşünceler gelişim ve modernlikten yana olan sağı daha radikal, tepkici ve dindar olan sağdan ayırmaktadır. Yine bu muhafazakâr düşünce felsefi ve siyasi düşünce hareketinin Cumhuriyet tarihindeki yolculuğunu ve reformist bir şekilde değişimini belirtmektedir (İrem, 1997: 52).

ANAP’ın temsilcisi olduğu liberal, muhafazakâr ve milliyetçi sentezde liberalizm ve muhafazakârlık kavramları “serbestlik modeli” ile yakınlaşmıştır. Serbestlik modelinde devlet vatandaşlara ve dolayısıyla topluma hizmet için vardır. İktisadi liberalizm sosyal ve kültürel liberalizm ile bütünleşmiştir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve böylece toplumun etkin hale gelmesinin sağlanması, özelleştirmeler yaparak devletin hantal yapısından kurtarılması, küçültülmesi ve güçlenmesi

amaçlanmaktadır. Serbestlik modelinde toplumun sahip olduğu dine ve geleneklere saygı gösterilmektedir (Köker, 2006: 288-289).

1980 askerî müdahalesinden sonrasında ANAP sivil siyaset yolunun açılmasında çok önemli rol almış ve Türkiye tarihinde yeni bir döneme damga vurmuştur. ANAP, ilk defa ekonomik olarak 24 Ocak Kararları ile belirlenen ithal ikameci kalkınma modelinden, ihracat temelli ekonomik büyüme modelini seçerek liberal ekonomik politikaları savunmuş ve ekonomik dengeyi tutturmuştur. Siyasi bakımdan muhafazakâr bir anlayışı ve ekonomik olarak liberal ekonomik modele uygun bir biçimde liberal anlayışı benimsemiştir. Kültürel olarak da Türk-İslam sentezi doğrultusunda muhafazakâr düşüncenin benimsendiği önemli bir parti olmuştur (Akarçay, 2008: 117).

ANAP'ın muhafazakârlık düşüncesi, yeni muhafazakârlık düşüncesiyle büyük bir oranda uyumaktadır. ANAP, ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisini savunmuştur. Ayrıca devlette ise bürokrasinin ağırlığının azaltılması planlanmıştır. Toplumsal bakımdan da İslami değerler ile piyasa ekonomisini bir arada tutmayı amaçlanmıştır (Sidal, 2010: 88- 89) . Türk siyasetinde TpCF, DP, AP, ANAP, Doğru Yol Partisi (DYP) ile AK Parti gibi kurulan sağ siyasi partilerin çoğu benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bu partiler, CHP'ye karşı kendilerini genellikle ekonomik alanda liberal ve siyasi alanda ise muhafazakâr düşünceli olarak tanımlamışlardır.

Yeni sağ olarak tabir edilen liberal muhafazakâr siyaset, 1980'li yıllarda ilk olarak ABD'de Başkan Reagan ve İngiltere'de Başbakan Thatcher tarafından uygulanmıştır. Türkiye'de ise 1983-1989 yılları arasında Başbakan, 1989-1993 yılları arasında Cumhurbaşkanı olan ANAP lideri Turgut Özal, muhafazakârlığı yeni liberal düşünce ile birleştiren yeni sağ düşüncesinin temsilcisidir ve ayrıca muhafazakârlığın "tutuculuk" olmadığını savunmuştur (Bora ve Erdoğan, 2003: 644). ANAP örf, adet, gelenek ve göreneklerden zamana uygun olanlarını muhafaza etmeyi amaçlamıştır.

ANAP siyasal bakımdan muhafazakâr düşüncede olup, ekonomik bakımdan ise liberal değerleri savunmuştur. ANAP, toplumun bütün kesimlerini kucaklayan birleştirici bir oluşum olmayı amaçlamıştır (Çavdar, 2004:273). Askerî müdahaleden dolayı diğer büyük siyasi partiler kapandığından bu partilerin üyeleri de ANAP'a katılarak burada siyaset yapmaya devam etmişlerdir. Kendisine katılan farklı sağ görüşlü bu üyeler sayesinde ANAP, sağ kesimde birleştirici rol almış ve o partilerin de seçmenlerinin oylarını almak için çaba göstermiştir. Kapatılan partilerin toplandığı

ANAP, bu partilerin özelliğini birebir taşımamış ve onların devamı olmamıştır. ANAP düşünce olarak AP gibi muhafazakâr, MSP gibi geleneklerine ve dine bağlı, MHP gibi milliyetçi ve demokratlar gibi de sosyal adaleti savunan bir parti olmuştur (Ahmad, 1995: 226). Buradan anlaşıldığı gibi ANAP bütün kesimleri ve siyasal hareketleri tek bir çatı altında toplama başarısı gösterebilmiştir.

1970'lerin sonlarına doğru Türkeş ve Erbakan sağ siyasete katkılarıyla Türk-İslam ideolojisinin alt yapısını oluşturmuştur. 1983 yılında bu ideoloji ANAP'a bir yol gösterici olmuştur. ANAP, batı medeniyetleri ile aynı seviyeye gelmek için teknoloji alanındaki yenilikleri de bu ideolojiye eklemeye çalışmıştır (Zürcher, 1995:420). Özal diğer partilerin seçmenlerine hitap etmek ve onları partisine katma konusunda ikna edebilmek için milliyetçilik, muhafazakârlık ve din olmak üzere birçok farklı düşünceyi bir araya getirmiş, bunlara ek olarak teknoloji ve ekonomik alanda yenilikçi düşüncelerle partinin siyasi ideolojisini belirlemeye çalışmıştır.

ANAP'ın toplum anlayışı, muhafazakâr düşüncenin toplum anlayışına benzemektedir. Bu düşünceye göre toplumda değişimin gerçekleşmesi ve toplumun yönetimi için topluma çok müdahale edilmemesi gerekmektedir (Yayla, 2005: 586). ANAP, muhafazakâr düşüncede bir parti olmasına karşın aynı zamanda reformcu ve yenilikçi özellikte olup, modernleşmeye muhafazakâr düşünceden farklı bir şekilde yaklaşmaktadır (Bora, 2005: 589-600). Özal, Türkiye'nin Batı ile aynı ideallere ve aynı değerlere sahip olduğunu sürekli ifade etmiştir. Türkiye'nin muasır medeniyetler seviyesine çıkması gerektiğini düşünmüş, ancak, modernleşmenin gerçekleşmesinin hemen mümkün olmadığını, toplumsal dönüşümün bir süreci kapsayacak şekilde olması gerektiğini belirtmiştir.

AP'ye bakacak olursak, 12 Eylül askeri müdahalesinde alınan tedbirler gereği AP'nin kapatılmasından sonra bu partinin devamı niteliğinde DYP kurulmuştur. DYP de 1980 yılları sonrası siyasi arenada muhafazakâr siyaset içerisinde gösterilebilecek bir parti olarak değerlendirilebilmektedir. AP'nin geleneğe önem vermesi, organik toplum anlayışı ile devlet ve millet bütünlüğünü esas alan milliyetçilik anlayışına sahip olması din ile ilgili konulara dikkat çekmesi ve dine önem vermesi partinin muhafazakâr özelliğini açık bir şekilde göz önüne sermektedir. AP'de eskinin devamı niteliğinde olan muhafazakâr ve milliyetçi söyleme liberal bir bakış açısı eklenerek DYP döneminde de kalınan yerden devam edilmiştir (Demirel, 2004: 343).

12 Eylül askerî müdahalesi sırasında siyasi hayatına son verilen diğer bir parti MSP olmuştur. Bu partinin devamı niteliğindeki RP, muhafazakâr düşüncede siyasi bir partiden daha çok dini değerlere önem veren, dini söylemleri ve İslamcı yanı ağır basan bir parti olmuştur. Ancak RP, geleneğe verdiği önemle, tarihi geçmişe ve Osmanlı değerlerine sahip çıkmasıyla Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin gelişiminde önemli rol almıştır (Dağı, 1998: 32). ANAP’a göre daha sade ve daha katı bir muhafazakârlık anlayışına sahip olan RP, ANAP’ın oluşturduğu liberal ortam sayesinde güçlenmiştir. RP, 1995 yılında yapılan genel seçimlerde birinci parti olarak seçilmiş ve DYP ile koalisyon hükümeti kurmuştur. RP genel başkanı olan Necmettin Erbakan ise dönemin başbakanı olmuştur.

Kendisini Batı karşıtı bir hareket olarak gören RP’ye göre iki farklı medeniyet vardır. Bu medeniyetler güçlüden yana olan ve kuvvetliyi üstün tutan batı medeniyeti ile haktan yana olan ve haklıya önem veren adil düzen yani İslam medeniyetidir. RP’ye göre şiddetten yana olan ve insanlara zulüm eden batı medeniyeti ömrünü doldurmuş ve çökmek üzeredir. Batı medeniyetinin kurduğu komünizm ve kapitalizmin iflas ettiği için çare olarak da “Adil Düzen” adında yeni bir düzendir (Dağı, 1998: 26).

Erbakan’ın bu fikirleri askeri bürokrasi tarafından sakıncalı bulunmuştur. Şeriat devleti tabirini gizlemek için “Adil Düzen” tabirini kullandığının öne sürülmesi, İslamcı hareketin radikal bir hal aldığı iddia edilmesi ve bunun sonucunda oluşan durumun Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne bir tehdit haline geldiği gerekçesiyle askerî bürokrasi 28 Şubat muhtırasını yayınlamış ve bunun sonucunda Erbakan başbakanlık görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Erbakan’ın muhafazakâr yönü ve tutumu din ile ilgili davranışlarına göre geri planda kalmıştır (Kongar, 2000: 271-272).

1990’lı yıllara gelindiğinde RP’de bazı değişiklikler ve ayrışmalar meydana gelmiştir. RP, “gelenekçiler” grubu ve bu gruba karşın değişime öncülük yapan “yenilikçiler” grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Gelenekçilerin dini veya İslamcı yönü ağır basmakta olup, yenilikçilerin liberalleşmeden yana arayışlarda oldukları iddia edilmiştir (Çakır, 2004: 509). AK Parti kurulana kadar gelenekçi ve yenilikçi kanat ayrımı gündemde yerini korumuştur. Yenilikçi olarak adlandırılan grubun RP’den ayrılması ve AK Parti’nin kurulması ile birlikte bu tartışmalar son bulmuştur.

1980 yılı ve sonrasında Türkiye’de siyasal ve toplumsal yaşamda din ve geleneğin önemi giderek artmıştır. İslam dininin dünyada ve Türkiye’de daha çok ilgi

görmesi ve gelişmesi muhafazakâr değerlerin de toplumda gelişmesine katkı sağlamıştır. Türkiye’de özellikle Kemalist ideoloji ve laiklik ilkesine karşı din ve muhafazakârlık da bir yere konmaya çalışılmıştır. Türkiye’de dinin toplum üzerinde etkisi oldukça önemlidir. Bu etkiden dolayı ülke içerisindeki muhafazakâr taban daha güçlü ve daha etkili olmuştur. Din sağ partilerin baskın olmasında ve muhafazakâr değerlerin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sebeple toplumun büyük bir kısmı yeniliklere her zaman açıkken, geleneksel değerleri değiştirmekte zorlanmaktadır (Feridunoğlu, 2013: 54-55). Türk toplumu yeniliklere her ne kadar açık olsa da din, aile ve gelenekler gibi toplumsal değerlere verdiği önemle tam bir muhafazakâr toplum özelliği göstermiştir.

2.6. TÜRKİYE’DE 2000’Lİ YILLARDA MUHAFAZAKÂRLIK

Türkiye’de 2000’li yıllara girerken siyasette yeni gelişmeler meydana gelmiştir. 1995 genel seçimlerinde sürpriz bir şekilde din ağırlıklı siyaset yapan RP en yüksek oyu almıştır. 1999 yılında yapılan bir sonraki genel seçimlerde ise Demokratik Sol Parti (DSP) birinci olmuş, ancak tek başına iktidara gelecek çoğunluğa sahip olamamıştır. Sosyal demokrat yapısı zayıflamış ve buna karşılık milliyetçi yanı güçlenen DSP başta olmak üzere MHP ve ANAP ile koalisyonu kurarak milliyetçi yanı ağır basan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Böylece yaşanan bu gelişmelerden sonra ortaya çıkan tabloya göre kazanan milliyetçiler olmuştur.

Diğer yandan 1997 yılında Post-Modern darbe olarak nitelenen 28 Şubat Muhtırası ile RP kapatıldıktan sonra milli görüş çizgisinde ayrışmalar başlamıştır. 2001 yılında RP’den sonra kurulan FP de RP’nin devamı olduğu ileri sürülerek kapatılmıştır. FP’nin de kapatılmasıyla partide daha önce de var olan yenilikçi ve gelenekçi ayrışması nedeniyle gelenekçiler tarafından SP ve yenilikçiler tarafından da AK Parti olmak üzere iki ayrı parti kurulmuştur. Ancak AK Parti milli görüş çizgisinden ayrıldığını ileri sürerek merkez sağ parti olduğunun iddia etmiştir. Bu nedenle AK Parti’de herkesi kucaklayan demokratik, özgürlükçü ve adaletli bir parti programı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Siyasi ve ekonomik alanda yaşanan krizden dolayı 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimlerde, bir önceki genel seçimlerde en yüksek oyu alan iki parti oy kaybına uğramış ve meclis dışında kalmıştır. Buna paralel olarak aynı seçimlerde

siyasal kimliğinin “Muhafazakâr Demokrat” olduğunu belirten Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan AK Parti seçimi kazanmış ve iktidara gelmiştir. AK Parti’nin iktidara gelmesinden sonra büyük bir siyasi dönüşüm gerçekleşmiştir.

Türk siyasi hayatında kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan ilk parti olan AK Parti, FP’den ayrılan 47 milletvekillini bünyesine katarak 2001 yılında kurulmuştur. Milli Görüş kökeninden gelen bu milletvekillilerine merkez sağ partilerde görev yapmış milliyetçi muhafazakâr kökenden gelen milletvekillerinin de 2002 seçimlerinde katılmasıyla parti genişlemiş ve merkez sağ bir parti haline getirilmeye çalışılmıştır (Tekin, 2004: 123).

AK Parti muhafazakâr demokrat kimlikle yerli hassasiyetlere vurgu yapmış, seçmen kitlesini göz önünde bulundurmıştır. Ayrıca, Batılı bir düşünce ile dış kamuoyunda olumlu karşılanacak sıcak mesajlar vermek istemiştir (Yıldız, 2004: 53-56). AK Parti hem “muhafazakâr” hem de “demokrat” bir parti olduğunu özellikle belirtme ihtiyacı duymuştur. Böylece partinin geleneksel İslamcılık ile ve milliyetçi muhafazakâr ile herhangi bir ilgisinin olmadığını göstermek istemiştir. AK Parti muhafazakârlık kavramıyla partinin din ve gelenekle olan ilişkisini ifade ederken, demokratlık kavramıyla da diğer partilerden farklı olduğunu, modern ve toplumdaki herkesi kucaklayan uzlaşmacı yönünü ifade etmek istemiştir (Yanardağ, 2017: 168).

AK Partili yöneticilerin çoğunun dindar olması sebebiyle neden “Müslüman demokrat” kimliğinin kullanılmayıp yerine “muhafazakâr demokrat” kimliğini tercih edildiği çoğu zaman tartışılmıştır. Bu konuda öne sürülen iddiaların başında AK Parti’nin daha önce İslamcı görüşe sahip partilerin yaşadığı istenmeyen tecrübelerden yola çıkarak İslamcı bir parti olarak anılmak istemediği dolayısıyla muhafazakâr demokrat kimliği kullandığı iddiası gelmektedir. Ancak AK Parti’nin önde gelenleri bu iddiaların doğru olmadığını belirterek Müslüman demokrat kimliği yerine muhafazakâr demokrat kimliğin kullanmak istemesinin partiyi tek bir din ya da mezheple sınırlandırmayıp toplumun tüm kesimlerini kabul eden kuşatıcı bir niteliğe sahip olmasından ileri geldiğini belirtmektedirler.

Başka bir görüşe göre ise, AK Parti’nin muhafazakâr demokrat kimliği tercih etmesinin nedeni, kendisinin Milli Görüş çizgisinden farklı düşüncede, yasalara uygun ve kapatılma tehlikesinden uzak merkezi bir sağ parti olarak tanımlamak istemesidir. Ayrıca İslamcılık, uluslararası ilişkilerde büyük güçlerin istemedikleri ve mesafeli

olarak yaklaştıkları bir düşünce olarak görülmüştür. Muhafazakâr demokrat kimlik, İslamcı kimliğe kıyasla daha erken ve kolayca iktidara gelme imkânı sağlamış ve diğer devletler tarafından daha ılımlı karşılanmıştır (Bulaç, 2010: 17-20).

Akdoğan'a göre Muhafazakârlığı, İslamcılığı veya herhangi bir düşünceyi demokratik dönüşüme uğratma özellikle çok önem verilmesi gereken bir girişimdir. AK Parti tecrübesi, muhafazakârlıkla demokratlık arasındaki gerilim konularını mümkün olduğu kadar dönüşüme almıştır. Geleneğe önem veren muhafazakârlığın gelişime engel olan bazı ataerkil ve töresel alışkanlıkları köreltmesi demokratik uyum bakımından önemlidir. Kadının siyasi ve toplumsal hayattaki yerine, birey ile toplum/cemaat arasındaki ilişkiye, özgürlük ve eşitlik olgusuna bakışta klasik muhafazakârlığın engellerini aşmaya çalışmıştır. Şerif Mardin bu süreci, "İslamcılığın demokratik sistem içinde muhafazakârlaşması veya muhafazakârlığın siyasi sistem içinde demokratlaşması" olarak görmektedir (Akdoğan, 31 Mayıs 2013, www.star.com.tr).

AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan muhafazakâr demokrat siyasi kimliğini, şu ifadelerle açıklığa kavuşturmuştur:

"AK Parti kendi düşünce geleneğimizden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır. Yeni muhafazakâr demokrat çizginin, muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığımız coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya konması, Türk siyasetine yeni bir soluk getirecektir... Muhafazakâr demokrat kimliğimize göre, siyaset, bir uzlaşma alanıdır. Toplumsal alandaki çeşitlilik ve farklılığı siyasi alanda da kabul ediyor ve siyasetin taraflarını her zeminde uzlaşmaya davet ediyoruz. AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışı, siyasi otoriteyi, hukuki ve siyasi meşruluğun ötesinde bir meşruluk temeline oturtmakta ve siyasi iktidarın var olan toplumu tanıyarak, işlevlerini onun irade ve değerlerine uygun olarak yürütmesi gerektiğini belirtmektedir." (TBMM, 2003: 119).

AK Parti'nin sözünü ettiği muhafazakâr demokrat siyasi kimliğin kendine has belirli özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilkinde göre muhafazakâr demokratlık, devrimci değişim anlayışına karşı doğal bir süreç halinde kendiliğinden işleyen yavaş ve aşamalı bir değişim anlayışına dayanır. Toplumsal, kültürel ve siyasi hayatta değişim ve dönüşüm ancak bu şekilde kalıcı olabilir. Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin ve dolaylı olarak AK Parti'nin savunduğu değişim anlayışından kasıt, toplumda tepeden inme ve emrivaki dayatmalarla gerçekleşen değişimden ziyade zamanla kendiliğinden ve herhangi bir müdahale olmadan meydana gelen değişimlerdir. Böyle olunca

toplumdaki gelenekler, din ve aile gibi muhafaza edilen değerler korunmuş olup, toplum da zarar görmeyecektir. Muhafazakâr demokrat kimliğinin ikinci özelliği ise muhafazakâr demokrasi düşüncesine göre siyaset uzlaşılı kültürüne dayanmaktadır. Böylece toplumsal alandaki farklı çevreler kendini rahatça dile getirebilir ve katılımcı demokrasi de gelişme imkânı bulabilir (Akdoğan, 2004: 15-16). Toplumun bütün kesimlerini kucaklayan ve bunların kendilerini temsil edebileceği bir siyasal alanının olması gerektiğini savunan muhafazakâr demokrasi düşüncesi bunun üstesinden ancak uzlaşmacı bir siyaset alanı olması ile gelinebileceğini belirtir.

Muhafazakâr demokrasi düşüncesinde hukuk devletinin gereği olarak yetkileri sınırlandırılmış ve çerçevesi tanımlanmış yetkilere sahip siyasal bir iktidarı destekler, otoriter ve totaliter anlayışı kabul etmemekle birlikte halk egemenliğine, anayasal ve evrensel normlara dayanan meşruiyete önem verir. Muhafazakâr demokrasi düşüncesi sertliğe, aşırılığa ve toplum mühendisliğine karşıdır. Muhafazakâr demokratlara göre siyaset, çatışma, kampaşma, kutuplaşma yerine uzlaşılı, bütünleşme ve hoşgörü üzerine kurulmalı, idealizm ve realizm arasında denge kurulmalıdır ve insanlar kendi doğrularını başkalarına zorla kabul ettirmemelidir. Muhafazakâr demokrasi adalet, temel hak ve özgürlükler, hoşgörü ve toplumsal dayanışma gibi yıllarca insanlar tarafından benimsenmiş ortak değerleri korumaya çalışmaktadır (Akdoğan, 2004: 16-17). AK Parti muhafazakâr demokrasi kavramı ile siyaseti normalleştirmeye ve gerçekçi bir zemine oturtmaya, müstakil bir muhafazakâr parti oluşturmaya, toparlayıcı bir siyaset oluşturmaya çalışmaktadır.

AK Parti muhafazakâr demokrat söylemiyle yerli hassasiyetlere vurgu yaparak seçmen kitlesini etkilemek, Batı tarafından kabul edilmiş muhafazakârlık düşüncesiyle dış kamuoyuna sıcak mesaj vermek ve Kemalist merkeze “siyasal İslamcılıkla ilişkimiz yok” mesajı vermek istemektedir (Yıldız, 2004: 55). AK Parti, muhafazakâr demokratlığı kendine kimlik olarak seçerek, mümkün olduğunca her kesimin memnun olmasını istemiş, hiç kimseyi “öteki” durumuna düşürmeden uzlaşmacı siyasal bir yöntem uygulamıştır (Fedayi, 2004: 152).

Siyasi kimliğini muhafazakâr demokrat olarak tarif eden AK Parti'nin muhafazakârlığı geleneklere, aileye ve dine verdiği önem ve değişime karşı ılımlı tavrı çerçevesinde şekillenmektedir. AK Parti değişime açık olması, liberal düşüncüyü benimsemesi ve özgürlüğe önem vermesi, geleneksel değerlerden ve dini temellerden

yoksun modern bir siyaset üretilmeyeceğini sürekli vurgulaması AK Parti'nin sahip olduğu muhafazakâr düşüncenin yeni muhafazakârlık düşüncesiyle birebir uyuştuğunu göstermektedir. Yeni muhafazakârlar, klasik muhafazakârlardan farklı olarak değişimin zamanla toplumsal dokuyu bozmadan olması gerektiğini savunmakla beraber klasik muhafazakârların değişime sert bir şekilde karşı çıkmalarını eleştirmektedirler (Erler, 2007: 127). Yeni muhafazakârlar değişimin tedrici bir şekilde gelişmesinde herhangi bir mahsur görmemektedirler. Klasik Muhafazakârlık geleneksel değerleri modern değerlere karşı savunurken, yeni muhafazakârlık modern değerleri koşullu olarak kabul etmektedir. AK Parti de burada belirtilen normları taşıdığı için yeni muhafazakâr düşünceli bir partidir (Erler, 2007: 130). AK Parti ne klasik muhafazakâr düşüncede bir parti, ne de aşırı dindar İslamcı özellik gösteren muhafazakâr bir partidir (Akdoğan, 2004: 113). AK Parti'nin muhafazakârlığı, klasik muhafazakârlığa göre daha dinamik bir muhafazakârlık düşüncesidir.

Ahmet İnel'e göre AK Parti'nin muhafazakârlığı Avrupa'daki Hristiyan Demokrat partilerin muhafazakârlığına değil de Amerikan Cumhuriyetçileri'nin muhafazakârlığına benzemektedir. Amerikan muhafazakârlığına göre, dini değerler ahlaki değerler olup, insan hal ve hareketlerine yön vermektedir. Doğum kontrolüne mesafeli olarak yaklaşan ve kürtaja karşı çıkan böyle bir muhafazakârlık ile vatandaşlara en az üç çocuk yapmalarını tavsiye eden AK Parti genel başkanı Erdoğan arasında büyük bir benzerlik görülmektedir (İnel, 2002: 25).

AK Parti muhafazakârlık düşüncesi dini, geleneği ve ahlakı bir bütün olarak değerlendirmekte ve aileye ise toplumun temeli olarak bakmaktadır. Bu düşünceye göre yeni kuşaklara din, gelenek ve ahlak gibi değerleri kazandıran kurum aile olup, ailenin de korunması gerekmektedir. Aileyi korumak ile bütün toplumu korumak aynı anlama gelmektedir ve toplum ise büyük bir aile olarak görülmektedir.

AK Parti, muhafazakâr demokrasi söylemi ile kendisini merkez sağda konumlandırmak istemiştir. Bu söylem ile AK Parti demokrasiye yeni bir tabir getirmekten ziyade kendisi için Türk siyasetinde yeni bir yer edinme çabası göstermektedir. AK Parti siyaseti normalleştirerek gerçekçi bir zemine oturtmak, kuşatıcı bir siyaset tarzı geliştirmek ve bağımsız bir muhafazakâr parti kurmak için muhafazakâr demokrasi kavramını ortaya çıkarmıştır (Akdoğan, 2004: 18-19).

AK Partili yöneticiler kendilerinin genelde ılımlı İslam temsilcisi veya Müslüman demokrat parti olarak görülmesini ülkedeki iç siyasi kaygılardan ve partinin yer aldığı siyasi konumdan dolayı kabul etmemiştir. AK Parti yöneticileri parti adının İslamcılıkla anılmasının siyasi gerilime yol açacağını düşünmüştür. Bu gibi nedenlerden dolayı AK Partililer kendi partilerini İslamcı olarak değil de din ile ilgili değerlere önem veren muhafazakâr bir parti olarak görmek istemiştir (Akdoğan, 2004: 111). Bunun başka bir sebebi ise muhafazakârlığın sistem tarafından meşru kabul edilmesi ve muhafazakârlığı halk ile iletişimin bir unsuru olarak kullanmaları olmuştur (Aktay, 2003: 350).

AK Parti'nin değişimden yana olması ile sahip olduğu muhafazakâr kimliği arasında çelişki olduğu öne sürülmüştür. Buna karşılık olarak AK Parti ise radikal bir şekilde değil de uzlaşmaya dayanan tedrici bir değişimden yana olduğunu belirtmiştir. AK Parti, Avrupa Birliği (AB) uyum çerçevesinden yapılan mevzuatla ilgili değişiklikleri bu kapsamda yaptığını belirtmiştir (Fedayi, 2004: 161).

AK Parti, Batı'daki muhafazakâr düşünceyi esas almakla birlikte toplumsal, kültürel gelenekleri ve değerleri esas alan bir muhafazakârlığı benimsemiştir. Böylece hem yerli ve hem de evrensel bir görüntü çizmiştir. Bir yandan değişimden yana ve yenilikçi bir siyasal tavır takınırken, diğer yandan gericiliğe ve yozlaşmaya karşı çıkan bir izlenim uyandırmıştır. Görüldüğü gibi AK Parti muhafazakâr, gelenekçi, kendine has ahlâkçı değerlere sahip olmakla birlikte aynı zamanda ilerlemeden, modernleşmeden ve insanların özgürlüğünden yana olan, akla önem veren rasyonalist bir siyaset anlayışına da sahiptir (Akça, 2003: 42).

Türk siyasi hayatında farklı alanlarda siyaset yapan partilerin Türk kültürünün doğası gereği genelde herhangi bir şekilde muhafazakâr özellik gösterdiği görülmektedir. Kültürel olarak değişime açık olan Türk halkı toplumun yapısını ve yaşam tarzını köklü değiştirecek ve olumsuz etkileyecek nitelikte radikal değişimler söz konusu olduğunda bunlara direnç gösterip, muhafazakâr bir tutum takınmıştır.

1980'den sonra ve özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan kentleşme ve benzeri olaylar nedeniyle muhafazakârların değişimi ve dönüşümü ile birlikte muhafazakârların siyasal alandaki isteklerinde de değişimler yaşanmıştır. Muhafazakârların başörtüsünü kullanma serbestisi, imam hatip okulları mezunlarının katsayı adaletsizliği, eğitimde fırsat eşitliği gibi hakları elde etmek için girişimde

bulunmaları liberal ve muhafazakâr algıyı zihinlerde canlandırmıştır. Muhafazakâr demokrat kimlik de Türkiye’de muhafazakârlığın dönüşümünde ve liberal muhafazakârlığın oluşmasında önemli rol almıştır.

2.7. SONUÇ

Türkiye’de muhafazakârlık Cumhuriyet’in ilk yıllarında batılılaşmaya ve modernleşmeye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin o zaman içinde bulunduğu koşullar gereği muhafazakârlığın toplumsal hayatta köklü değişikliklere neden olan bu olaylara karşı tepkisi cılız olmuştur.

Çok partili döneme geçildiğinde DP’nin iktidara gelmesi neticesinde o muhafazakârlıkta bir canlanma ve gelişme görülmüştür. DP dönemine kadar dini inançların kısıtlanmasıyla ilgili ezanın Arapça okunması, laikliğin tanımının yumuşatılması gibi uygulamalar birer birer getirilmiştir. Böylece DP dini kurtaran parti olarak görülmüş ve İslamcı kesimler tarafından sempati ile karşılanmıştır.

DP’nin kapatılması sonrası AP iktidara gelmiş ve muhafazakârlık anlamında DP’nin mirasını almış olup, DP’den farklı herhangi bir uygulamada bulunmamıştır. AP döneminde muhafazakâr düşünce komünizm karşıtlığı üzerinde durmuştur.

1983 yılında yapılan genel seçimlerde ANAP’ın iktidara gelmesiyle Türkiye’de Özal ile birlikte yeni sağ düşüncesi hâkim olmuştur. Yeni sağ düşüncesi göre, liberalizm ve muhafazakârlığın yeni liberal ve yeni muhafazakâr düşünceler biçiminde ortak ideolojik zeminde birleşmesinden oluşmuştur. Yeni sağ düşünce ile Türkiye’de sosyal, siyasal ve ekonomik alanda kapsamlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

ANAP’ın ardından 1995 yılında yapılan genel seçimlerde bir Milli Görüş partisi olan RP iktidara gelmiştir. RP dini değerlerin ön planda olduğu bir muhafazakâr düşünceye sahip olup İslamcı yanı ağır basmıştır. RP, geleneğe önem vermiş, tarihi geçmişe ve Osmanlı değerlerine sahip çıkmış ve Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin gelişiminde önemli rol almıştır.

RP’nin 28 Şubat Muhtırası ile kapatılmasının ardından FP kurulmuş ve o partinin de kapatılmasıyla gelenekçi ve yenilikçi kanatta iki yeni parti kurulmuştur. Gelenekçiler Milli Görüş düşüncesinde SP adlı muhafazakâr partiyi kurmuşlardır. Yenilikçiler ise AK Parti’yi kurmuşlardır. Ancak AK Parti milli görüş çizgisinden ayrıldığını ileri sürmüş ve muhafazakâr demokrasi söylemi ile merkez sağ bir parti

olduđunun iddia etmiřtir. Yeni muhafazakâr dűřűnceye sahip olan AK Parti her kesime aynı mesafede olmuř ve geniř kitlelere hitap edebilmiřtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

3.1. GİRİŞ

İkinci bölümde Türkiye’de muhafazakârlık anlayışının Cumhuriyet’in kurulduğu ilk dönemden günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiği incelenmişti. Bu arka plandan hareketle, Türkiye’de siyasi partilerin muhafazakârlığa bakışında ne derece bir değişim olduğu, bu değişimin köklü bir değişim olup olmadığı incelenecektir. Bu sayede, Türkiye’de muhafazakârlığın gericilik ile karşılaştırılması, muhafazakâr düşüncenin değişime karşı tepkisi, muhafazakâr demokrasi, siyasal ve kültürel muhafazakârlık terimlerinin uygulamadaki yeri detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

Türkiye’de muhafazakârlık 1950’li yıllara kadar ciddi anlamda kendini gösterememiştir. Tek partili dönemde aydınlar çoğu zaman “muhafazakâr siyasete” yeterli ilgiyi göstermemişlerdir. Bunun ise günümüzdeki anlamından çok uzak, daha çok kültürel bir muhafazakârlık anlayışına yakın bir anlayış olduğu söylenebilir. Türk muhafazakârlığının esasen kültürel bir muhafazakârlık olduğu kanısına varılabilir. Bunun sebep olarak da Kemalizm’e siyasal olarak bir direnç gösterememesi öne sürülebilir. Cumhuriyet’in ilk döneminde muhafazakârlığın Kemalizm’e siyasal olarak direnç gösterememesi ve siyasal ve ideolojik anlamda bir temelinin olması için toplumsal bir sınıfa ihtiyaç duyması gelişimini engelleyen unsurların başında gelmektedir. Ancak kültürel muhafazakârlık sadece seçkinler arasında uygulanabilecek bir proje olmuştur (Çiğdem, 2003: 19). Türk muhafazakârlığı, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yalnızca aydınların bir takım tepkileri kapsamında gelişmiş ve kendisini tanıtmaya çaba göstermiştir. Dolayısıyla, bu tez Türkiye’de muhafazakârlığın dönüşümünü 1950’li yıllardan bugüne ele almaktadır.

Bu bölümde ilk olarak DP’nin muhafazakârlık anlayışı ve DP döneminde muhafazakârlık alanında meydana gelen gelişmeler ele alınacaktır. İkinci olarak AP ve diğer siyasi partilerin muhafazakârlık anlayışlarına kısaca değinilecektir. Üçüncü olarak ANAP muhafazakârlığı ve yeni sağ anlayışı incelenecektir. Dördüncü olarak AK Parti ve muhafazakâr demokrasi söylemi incelenecektir. AK Parti’nin neden böyle bir kavram tercih ettiği incelenecektir. Beşinci olarak bu dört dönemde cereyan eden

muhafazakâr düşünceler karşılaştırılacaktır. Son olarak Türkiye’de muhafazakâr siyasetin aslında gerçek bir dönüşüm yaşayıp yaşamadığı ortaya konmuş olacaktır.

3.2. DP: TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN CANLANMASI

Türkiye’de muhafazakârlık siyasi partilerin manevi değerleri önceliklendirmesi şeklinde ortaya çıkmaya başlamıştır. DP dönemiyle birlikte geleneksel değerlere vurgu yapılmaya başlanmış, din ile ilgili özgürlüklere alan açılması gibi muhafazakâr değerlerle ilgili talepler, DP tarafından dillendirilmeye başlanmış ve muhafazakârlık sadece sosyal değil, siyasal alanda da kendini göstermeye başlamıştır (Mert, 2004: 34).

DP muhafazakârlık anlayışını iki temel görüş üzerinde şekillendirmektedir: Geleneksel muhafazakârlık anlayışı, inanç özgürlüğü ve laiklik anlayışının yumuşaması. Birincisi; DP ile ortaya çıkmaya başlayan muhafazakâr düşünce, Türkiye siyasetinde liberal eğilimli siyasi düşüncelere denk gelmektedir. DP’nin savunduğu siyasi muhafazakâr anlayış, muhafazakâr düşüncenin daha geleneksel değerlerine atıfta bulunmaktadır. Bunların başında gelen değerler; aile ve toplumda karşılık bulan dinsel değerlere verilen önemdir. Bu muhafazakâr düşünce, Cumhuriyet Dönemi ile beraber gerçekleştirilen radikal değişimlere karşı gösterilen tepki olarak ifade edilebilir. Birinci bölümde dinin toplumda bütünlüğü sağlayan bir unsur olarak görülmesine değindiğimiz gibi, muhafazakâr kesim de geleneklere, aileye, tarihi geçmişe ve dinsel değerlere önem veren muhafazakâr aydınları ve siyasi liderleri sahiplenmiş ve bu kişilerin siyasi düşüncelerini desteklemiştir (Dursun, 2002: 278). Bunun dışı vurumu 1950’lere kadar toplumsal hayatta görünmeyen dini grup ve cemaatler nezdinde DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte olmuştur (Akdoğan, 2000: 160).

İkincisi; DP döneminde laiklik anlayışının yumuşamasının muhafazakâr düşünceye yönelik önyargıları yavaş yavaş ortadan kaldırmaya başladığıdır. DP’ye göre laiklik anlayışının düşünce özgürlüğü kapsamında dinin siyasal amaç gütmekten kullanılması gerekmektedir. DP, bir İslam toplumu olan Türk toplumunun ve vatandaşların dini siyasete alet etmemek şartıyla dini vecibelerini istedikleri şekilde ve istedikleri dilde özgürce yerine getirmesinde herhangi bir sıkıntı olmadığını belirterek laiklik konusunda yeni bir açılım yapmıştır (Karpat, 1996: 229). Bu konuda Celal Bayar 1949 yılında DP’nin ikinci kongresinde dini özgürlüklerin diğer özgürlükler gibi kutsal

olduğunu laikliğin dine saygı duymak olduğunu tespit ettiklerini ve Türk milletinin Müslüman bir millet olduğunu ve öyle kalacağını ifade etmiştir (Tunaya, 1952: 680).

Bunun yanında, DP'nin muhafazakârlık anlayışı incelendiğinde dinin toplumsal hayattaki yerinin ve öneminin dikkate alındığı görülmektedir. Partinin toplum tarafından kabul edilmesini sağlayan en önemli politikalardan biri dini alanda ele aldığı uygulamalar olmuştur. Türkiye'de tek partili dönemin politikaları incelendiğinde laikliğin sert bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Bundan dolayı toplum laikliği dine karşı olan bir tutum, başka bir deyişle din karşıtlığı olarak görmüştür. Bu konuyla ilgili olarak DP laikliğin tanımını yeniden yapmış ve hem kendisinin laikliğe karşı olmadığını hem de laikliğin inanç özgürlüğüne karşı bir tutum olmadığını belirtmiştir. Konuyu açıklığa kavuşturmak için örnek verilecek olunursa, ezanın Arapça okunması ve radyolarda Kur'an okutulması DP iktidarı döneminde serbest hale getirilmiştir. Bu durum Anadolu'daki halkın DP'yi kabullenmesini sağlayan en can alıcı faktörlerden biri olmasına neden olmuştur (Taşyürek, 2009: 54-60).

Bu iki temel anlayışın DP'nin muhafazakâr düşüncesine yön verdiği söylenebilir. Bunun yanında, DP'nin muhafazakâr düşünceyi benimsemesinin temel nedenlerinin irdelenmesi de büyük önem arz etmektedir. Özellikle DP döneminde muhafazakârlığın Türkiye'de gelişmesi incelenirken, bölge ve dünya şartlarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. 1950'li yıllarda Türkiye'de hızla yayılan komünizm tehlikesini engellemek için DP muhafazakârlığı sığınacak bir liman olarak görmüştür. Bora'nın (1997: 21) da iddia ettiği gibi, komünizm ile başa çıkmak için muhafazakârlık ve din toplumsal hayatta önemli rol oynamıştır. 1950 ve 1960'lı yıllar muhafazakârlığın görevi antikomünizm olmuştur.

Başka bir temel neden ise, DP'nin yönetim anlayışının liberalleşmeye daha yatkın olmasıdır. DP var olan yapıyı liberalleştirmek, devletin ekonomi üzerindeki belirleyici etkisini azaltmak, dini ve siyasi kimliklere yapılan baskıları en düşük seviyeye indirmek için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden sonra muhafazakâr düşünce liberal değerler ile etkileşime girmeye başlamıştır. Ancak, özel olarak düşünüldüğünde siyasal bir hareket haline gelememiştir. Bunun nedeni olarak, dönüşüm hareketlerinin askeri darbeler ile kesintiye uğraması gösterilebilir (Özipek, 2010: 114). DP'nin Batı'da gelişen özgürlük ve liberal düşünce gibi değerleri benimsemesi ise

DP'nin kapatılana kadar uzun bir dönem halkın desteğini almasıyla sonuçlanmıştır (Duman, 2010: 174).

DP muhafazakârlıkla ilgili önemli argümanlar ortaya koymuş olsa da, parti içinde muhafazakâr söyleme yönelik itirazlar da olmuştur. Önemli itirazlardan birisi cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkmış olan seküler yapı ve Batı yanlısı modernleşme projeleri ile beraber toplumda dini değerlere karşı etkisini gösteren çekingen tavır olmuştur. Bu konuyla alakalı olarak DP kendisinden önce uygulanmaya çalışılan modernleşme politikaları ile dini, yerel ve kültürel değerleri uzlaştırma görevi almak için çabada bulunmuştur. Bu durumu ele alırken de cumhuriyetin ulus kurarken önemli bir yere sahip olan seküler dili yerine, ulus söylemine karşı daha çok milli kimliği öne sürmektedir. DP, bu yeni kimliğin de yanına dini değerleri, yerel ve kültürel değerleri birlikte getirerek, geçmişe göre birbiriyle daha barışık haldeki bir durumun oluşması yönünde çaba sarf etmiştir (Mert, 2006: 315).

3.3. AP: MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂRLIK

AP, muhafazakâr düşünce ile uyumlu düşünce ve davranışlara sahip olan ancak, ekonomik kalkınma ve milli iradenin hâkim olması amacıyla gerek siyasal ve gerekse de toplumsal yapıda değişim ve dönüşümün gerçekleşmesinden yana olan ve bu alanda faaliyet gösteren bir parti olmuştur (Demirel, 2004: 345).

AP'nin muhafazakârlık anlayışı ele alındığında milliyetçi muhafazakâr bir anlayıştan bahsetmek mümkündür. AP, muhafazakâr düşünce bakımından incelendiğinde dini ve geleneksel değerlere karşı saygılı bir düşüncede olması, milliyetçilik düşüncesi bakımından ise komünizm tehlikesine karşı bir tavırda olduğu belirtilebilir. AP esas olarak dine dayalı toplumsal bir düzen kurmak isteyen İslamcı düşünceye sahip olanları, Türk milliyetçiliği düşüncesindekileri ve liberal düşüncedekileri içinde barındıran bir sağ partisi olarak tarif edilebilir (Özçelik, 2016: 92).

AP'nin dindar kesimin oyları için öne sürdüğü söylemin dikkat çeken örneklerinden biri partinin yayınlamış olduğu broşürdür. AP'nin “Din ve Hizmet Anlayışı” adlı kitapçığında basım tarihi olmamasıyla birlikte kitapçık metni incelendiğinde kitapçığın 1974 yılında basıldığı tahmin edilmektedir. Kitapçığın ilk sayfasında yer alan sloganlarda ise; her çocuğun dini eğitimi görmesi gerektiğini, Türk

ve Müslüman olma gururunu, inanç özgürlüğünü, örf, adet, kültür ve dinine bağlı olmanın önemini vurgulamıştır (Şentürk, 2011: 321).

AP'ye bakıldığında geleneklere önem veren bir düşüncenin karşımıza çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte partinin dini değerlere karşı olumsuz bir tutumu veya tavrı da bulunmamaktadır (Özçelik, 2016: 92). Muhafazakâr gelenek açısından düşünüldüğünde bu iki durumun çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Geleneklere önem veren ve dine karşı herhangi bir olumsuz tavrı bulunmayan parti olarak AP muhafazakâr eğilimleri bünyesinde barındıran bir parti olarak düşünülebilir. Fakat yalnızca bu değerler bir partinin genel olarak muhafazakâr düşünceli bir parti olmasını sağlayacak kadar yeterli argümanlar değildir.

AP'nin muhafazakârlık ile ilgili düşüncesi incelendiğinde, klasik muhafazakâr düşünceden farklı bir muhafazakâr düşünceye sahip olduğu ve klasik muhafazakârlıkla uyuşmayan yönlerinin olduğu görülmektedir. Klasik Muhafazakârlık anlayışında eskiye özlem ve eskiye dönüş isteği karşımıza çıkarken, AP'de hiçbir zaman eskiye özlem duyan bir durum gerçekleşmemiştir. Buna karşın AP'ye yönlendirilen eleştiriler genel itibari ile modernleşme hareketlerinin çok çabuk ve ani hareketler halinde olması hakkındadır (Akkır, 2006: 54).

AP genel itibariyle ekonomi, siyasal rejim, dış politika, eğitim, kültür alanındaki politikalarında muhafazakâr olmaktan öte muhafazakâr eğilimlere sahip bir parti olarak görünmektedir. Muhafazakârlık anlayışı sağ siyaset yelpazesinde yer alan bir kavram olduğundan dolayı AP gibi sağ parti olarak siyaset yapan partiler içlerinde muhafazakârlık bakımından önem taşıyan politikaları da bazı dönemlerde görmek mümkündür (Akkır, 2006: 56).

AP'nin "Din ve Hizmet Anlayışı" adlı kitapçıkta AP, kendini muhafazakâr ve dini söylemle donatarak ait olduğu konum hakkında seçmenlere açık ve net bir şekilde mesajlar iletmektedir. Gerek DP'nin devamı olduğu algısı gerekse AP'nin DP muhafazakârlık anlayışına benzer söylemlerinden İslamcı düşüncedeki kesimler AP'ye destek vermekten geri kalmamışlardır (Şentürk, 2011: 321). Süleyman Demirel önderi olduğu AP'nin DP döneminden kalan muhafazakâr motivasyonu başka partiler almadan AP'ye yönlendirmek için dini söylemler geliştirmiştir. Dindar kesimin desteğini almak için muhafazakâr kesimle yakın ilişkilerde bulunmuş ve bu ilişkiler daha sonra oya çevrilmiştir.

Genel olarak ele alındığında AP'ye tamamıyla muhafazakâr bir parti demenin zorlukları bulunmaktadır. Sağ bir parti olarak muhafazakârlık bakımından da değer atfedilen birçok duruma saygı göstermesi partinin muhafazakâr olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. AP genel itibariyle sağ siyaset düşüncesine sahip olan ancak belirli alanlarda muhafazakâr eğilimleri bünyesinde barındıran bir sağ parti olarak değerlendirilebilir. AP, askeri darbe sonucu kapanan DP'nin devamı bir parti olduğundan AP'nin sahip olduğu muhafazakârlık anlayışı da DP'nin muhafazakârlık anlayışının devamı niteliğindedir. AP, DP'nin muhafazakârlık anlayışından farklı bir anlayış sergilememiştir ve hatta askeri bir müdahalenin dayatmış olduğu Kemalist ideolojiden çekindiği için, DP'nin muhafazakârlık anlayışı ihtiyatlı bir şekilde devam ettirmeye gayret gösterilmiştir. Bundan dolayı AP'nin tam muhafazakâr bir parti olmadığı da öne sürülebilir.

3.4. ANAP: TÜRKİYE'DE YENİ SAĞ DÜŞÜNCESİ

Liberal düşüncenin 1970'li yıllardan itibaren din, aile ve gelenek gibi muhafazakâr düşüncenin temel değerlerine önem vermeye başlaması, muhafazakârlığın da liberal düşüncenin sınırlı devlet ve serbest piyasaya önem veren yapısı ile kendisinin üzerinde durduğu sosyal ve siyasal düzenin birleşmesiyle yeni bir düşünce yapısı geliştirilmiştir. Birinci bölümde nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği hakkında daha önce de bahsettiğimiz yeni sağ olarak bilinen bu düşünce, muhafazakâr düşünce yapısının yeni bir biçimi olan liberal muhafazakâr düşüncüyü oluşturmuştur (Nebati, 2014: 223). Türkiye Özal dönemi ile birlikte bu her alanda gelişmeye kayıtsız kalmamıştır.

Türkiye'de yeni sağ 1980'li yıllarda felsefi, liberal ve muhafazakâr unsurlarıyla birlikte hızlanmaya, yeni sağın değerlerini somut siyasal amaçlar çerçevesinde dönüştürmeye başlamıştır. Bu yıllarda dünyadaki gelişmelere göz atıldığında İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan yönetimleri ile siyasal alanda karşılığını bulmaya başlayan yeni sağın ülkemizdeki temsilcisi Turgut Özal'ın liderliğindeki ANAP iktidarı olmuştur (Aktan, 1994: 116). Özal ile birlikte muhafazakâr ideoloji ülkede Kemalist ideolojinin etkisinden kurtularak ilk defa varlığını hissettirmeye başlamıştır.

ANAP, liberal, mukaddesatçı, milliyetçi sağ ve demokratik sol olmak üzere bu dört yaklaşımı bünyesinde barındırdığını yani merkez sağ ve solu temsil ettiğini ileri

sürerek siyasete atılmıştır. ANAP, merkezin asker eliyle oluşturulmasına bir tepki olarak doğmuştur ve bu tepki ülke çapında yankı bulmuştur. Bu açıdan bakıldığında ANAP'a 1983 yılı genel seçimlerinde % 45,1 gibi yüksek bir oranda oy vermiş kesime Türkiye'nin muhafazakâr kesimi olduğunu söylemek mümkündür (Göka, vd. 2006: 310). Darbeciler tarafından yapay bir şekilde merkezi sağ ve merkezi sol partiler oluşturma gayretleri halk tarafından reddedilmiş ve halk bu duruma olan tepkisini de ANAP'a yüksek bir oranda oy vermekle göstermiştir.

Özal, 20 Mayıs 1983 tarihinde 37 arkadaşı ile beraber kurduğu ANAP ile yeni sağın Türkiye'deki ilk temsilcisi olmuştur. Özal, yeni kurulan ANAP'ı kamuoyuna şu ifadelerle duyurmuştur:

“ANAP, TC. Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Siyasal Partiler Kanunu ve diğer kanunların esas sınırları içerisinde faaliyet gösteren bir siyasi teşekküldür... Milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest Pazar ekonomisini esas alan bir siyasi partiyiz... Burası bir hizmet kapısıdır. Milletimize en iyi şekilde hizmet edebileceğimize inanıyor, Yüce Allah'ın gayretlerimizde bize yardımcı olmasını diliyoruz...” (ANAP Parti Programı, 1992: 1-2).

Turgut Özal ve ANAP'ın muhafazakâr düşüncesine göre yukarıda da belirtildiği gibi ılımlı, kendiliğinden değişimi savunan, yeniliklere tamamen kapalı olmayan bir içeriğe sahiptir. ANAP parti programında ve Özal'ın düşüncelerinde de buna benzer bir yaklaşım görülmektedir. Özal'a göre muhafazakâr olmak, toplumsal, kültürel, ahlaki değerlere, örf ve adetlere, geleneklere ve dini değerlere saygılı olmak ve aynı zamanda tutucu, dinine düşkün ve yeniliklere belli ölçüde açık olmaktır (Duman, 2010: 261).

Özal'ın tarihte önemli yere sahip Türk büyükleri ve onların eserlerinden sık sık bahsetmesi Özal'ı ve partisini muhafazakârlığın gelenek ve tarihsel değerlere yaklaşımı ile aynı zeminde birleştirmiştir. İstanbul'a yapılan ikinci köprüye Fatih Sultan Mehmet adının verilmesi örneğinde görüldüğü gibi yapılan eserlere tarihte önemli yeri olan şahsiyetlerin isimlerini vermesi de buna örnek olarak verilebilir. Yine muhafazakâr düşüncede topluma ailenin bireyleri olarak bakılmakta ve bu bağlamda aileye önem verilmektedir. Buna benzer olarak, Özal da Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gibi kurumları kurarak ve Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma gibi yasalar çıkartmış ve toplumun ana omurgası olarak gördüğü aile yapısını ve gençliği güçlendirmeyi hedeflemiştir. Buna ek olarak

muhafazakârlığın dini anlayışına uygun olarak parti programında ilk ve orta öğrenim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirlerin almasını zorunlu görmüştür (Duman, 2010: 263). Buna örnek verecek olursak, 1970 yılında Türkiye’de 40 imam-hatip lisesi varken bu sayı 1980 yılında 149’a 1988 de ise 383’e yükselmiştir.

Özal’ın serbest piyasa ekonomisine dayanan anlayışı, Türkiye’nin dışa açılması, ülkeye sermayenin getirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulması muhafazakârlığın otorite ve mülkiyet kavramları ile açıklanabilir. Muhafazakâr düşüncede toplumda herkesin bir tuğla koyması inancı mülkiyet anlayışı ile ifade edilirken, devletin bu anlayışa karşılık teşvik edici ve koruyucu olarak müdahalede bulunmasını esas alan otoriteye de bağlılık ve sadakatte bulunma vardır. Ayrıca muhafazakârlığın otorite anlayışı ile ilgili Özal’ın geleneksel olarak Türk kamu yönetimindeki baskın bürokrasi hegemonyasını ortadan kaldırmak, seçilmişlerin atanmışlardan daha üstün olduğunu ortaya çıkarmak gibi bir çabada olduğu ileri sürülebilir. Bu Özal’ı demokratik yapmakla beraber muhafazakâr düşüncenin otorite anlayışına da uygunluk göstermektedir. Zira muhafazakârlıkta toplum tarafından benimsenen ve bunun için de dini, gelenek ve geçmiş bilinci yerinde olan bir gücün yönetimde olmasına dair olan yaklaşım Özal’ın bu çabasıyla örtüşmektedir.

Özal’ın iktidarı sırasında ANAP muhafazakâr düşüncenin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu partinin Türkiye’de muhafazakârlığın görünür olmasına öncülük ettiği söylenebilir. ANAP’ın parti programına bakıldığında, ANAP’ın milli ve manevi değerleri, Atatürk’ün ilke ve inkılaplarını bir bütün olarak görmekte olduğu göze çarpmaktadır. ANAP’ın iktidara gelmesiyle birlikte sermaye yapısının değişmesi ve buna paralel olarak toplumsal yapının değişmesi, etnik ve dinsel ağırlıklı kültürel grupların ön plana çıkması sonucu muhafazakâr düşüncenin etki alanında bir yayılma meydana gelmiştir (Bayramoğlu, 2001: 33). Özal’ın ANAP dönemi, Türkiye’de yeni bir sürece öncülük etmesi, muhafazakâr üslubun siyasette kullanılması, muhafazakâr kimliğin toplumda yaygınlaşmasında önemli rol oynaması sebebiyle önem arz etmektedir. Muhafazakâr değerleri günlük yaşamda ön planda tutan, teknolojik konulara önem veren ve teknolojik alanda yeniliklere açık olan, ekonomik alanda liberal eğilimlere sahip ve ılımlı siyasetten yana olan bir kesim ANAP’ın iktidara gelmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Türköz, 2016: 114). Böylece muhafazakârlık Türkiye’de siyaset sahnesinde ve toplumsal alanda kendine daha geniş yer bulmaya başlamıştır.

Önceki bölümde, tek partili dönemde geleneksel muhafazakârlık anlayışına sahip olan grupların siyasal sistemde göz ardı edildikleri anlatılmıştı. ANAP ile birlikte dışlanmış olan bu kesimlerin iktidara gelen sağ görüşlü partiler sayesinde temsiliyetinin arttığı söylenebilir. Özal liderliğindeki ANAP, liberal değerlerle muhafazakâr değerleri bir arada tutmuştur. Kendilerini “modern muhafazakâr” olarak tanıtan parti yöneticileri, muhafazakâr değerlerle Batı’nın akılcılığını bir araya getirmeye çalışmışlardır. ANAP bu özgün kimliği ve politikalarıyla, 1980’li yıllarda Türkiye siyasetinde önemli bir konuma gelmiştir. ANAP bu dönemde küreselleşen dünyayla daha uyumlu bir dış politika izlemiş ve yeni liberalizm ile yeni muhafazakârlığın birleşimi olan yeni sağ siyasete hemen uyum sağlamıştır. Bu süreçte parti politikasında liberalizmin ekonomik ilkelerine ve muhafazakârlığın kültürel yönlerine vurgu yapılmıştır. Partinin liberal politikaları, muhafazakâr politikalarından öncelikli ve daha önemli bir hale gelmiştir (Duman, 2008: 142-143). Yani parti öncelikle dışa açılarak küresel nimetlerden faydalanmayı, ihracata ağırlık vererek ekonomik alanda gelişmeyi hedeflemiştir.

Milli ve manevi değerleri önemseyip, bu değerlere parti programlarında yer veren Özal ülkedeki birlik ve beraberliği sağlamak için farklı düşünce yapısına sahip kesimleri birleştiren bir rol almıştır. İslamcı ve dinsel değerlere önem veren muhafazakâr düşüncesinin yanında, kadrolarına milliyetçiler, muhafazakârlar, sosyal demokratlar, liberallere kadar birçok kesimi alıp bir araya getirerek toplumsal dengeyi sağlamak için çaba göstermiştir (Nebati, 2014: 225).

Özal, ANAP parti programında, “milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir siyasî partiyiz” sözleriyle düşüncesinin dayandığı temel unsurları kısaca belirtmiştir (ANAP Programı, 1992). Ayrıca liberalizmi muhafazakâr bir görüntü ile savunmuştur.

Özal, milli ve manevi değerleri korumaya hassasiyetle yaklaşmış, bu değerleri korumada aileyi bir sigorta olarak görmüştür. Özal’a göre; “Aile, milletimizin temelidir. Aile yapımızın korunması ve devam ettirilmesi, gençlerimizin yetiştirilmesinde, örf ve ananelerimizin devamında çok önemli rol oynar”. Ayrıca “maddi ve manevî gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanıyoruz... İlk ve orta öğretim kurumlarında dinsel eğitim yapılması için gerekli tedbirlerin alınmasını zorunlu görürüz” sözleriyle dinsel ve muhafazakâr değerleri korumak için devletin eğitim kurumlarında din eğitimiyle ilgili tedbirler alması gerektiğini belirtmiştir (Uluç, 2014: 121). Özal, muhafazakârlığı

modernlikle birleştirme doğrultusunda hem muhafazakâr hem de modern bir siyasetçi olarak rol almıştır.

ANAP parti programına bakılırsa, Özal muhafazakârlığının sosyal ve kültürel bir temele dayandığı görölmektedir. Özal bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“...muhafazakârlık anlayışımız sadece geride olan kıymetlere hayranlık değildir... Ama muhafazakârlık diye, aynı zamanda yeniliklere fevkalade açık olduğumuzu bilhassa belirtmek istiyorum. Yani biz muhafazakârlık olmakla beraber milli ve manevi değerlerimizi, bunların en güzellerine sahip olmak, anlatmak, anlamak bunun yanında da aynı zamanda modern dünyanın icaplarını öğrenmek, bunların en iyilerini almak, ileri bir ülke olmak durumundayız. Muhafazakârlık anlayışını da bu çerçeve içerisinde görmemiz lazım.”

Bu yorumdan hareketle, muhafazakâr olmanın değerlere, gelenek, göreneklere, dine saygılı olmak; yeniliklere kapalı, bağnaz ve tutucu olmamak olduğu söylenebilir (Duman, 2008: 207).

Özal dönemi ile beraber dindarlık ve muhafazakârlık kavramları ile modernleşme ve yenilikçilik kavramları aynı anda düşünölmeye başlanmıştır. İhracat odaklı gelişme modeli savunan Turgut Özal kendi döneminde ekonomik istikrarın her alanda istikrar getireceğini düşünerek buna göre bir yol izlediğini belirtmiştir. Ayrıca muhafazakârlık anlayışının önem verdiği konulardan biri olan istikrar kavramına sıkça başvurulmuştur (Kaynar, 2013: 60-61). Özal döneminde dine ve muhafazakâr değerlere verilen önemin bir göstergesi olarak, 90 tane İmam Hatip lisesi açılmıştır (İba, 2013: 100). 1982 anayasası ile de din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu hale gelmiştir (Yaşlı, 2015: 75).

Özal, 20-21 Mayıs 1989 tarihinde ANAP'ın yedinci kuruluş yıl dönümü münasebetiyle yapılan “Türk Siyasi Hayatında Siyasi Kültür ve Ekonomik Politika Bakımından Anavatan Partisi” adındaki sempozyumun açılış konuşmasında partisini şöyle tanımlamıştır: “Biz aslında yurtiçi bir partiyiz. Kendimiz, milliyetçi, muhafazakâr, serbest rekabet ekonomisine taraftar ve sosyal adaletçi bir parti hüviyetini verdiğimiz zaman, bizim fevkalade yenilikçi, açık bir parti olduğumuz meydandadır.” (1989: 11). Sözleriyle “milliyetçi-muhafazakâr” tanımlamasının bazı kesimler tarafından yanlış yönlere çekildiğini belirtmiştir. Milliyetçiliğe, ırkçılık anlamında bakılmaması gerektiğinin altını çizerek milliyetçiliğin milli birlik ve beraberliği sağladığını belirtmiştir. Ayrıca yine açılış konuşmasında milliyetçiliğin ANAP özelinde nasıl

anlaşılması gerektiğini vurgulayarak, partinin muhafazakârlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bizim milliyetçiliğimiz muhafazakârlığımız, özellikle muhafazakârlığımızda düşüncemizin temelinde milli ve manevi değerlerimizin güzel olanını, iyi olanını muhafaza etmek yatmalıdır. Zaten “konservatif parti” tabir ettiğimiz yani iyiyi güzeli muhafaza etme onu değerlendirme meselesi var. Ama bu bizim yenilikçi olmamıza mani değil. Zaten Anavatan Partisi diğer bütün siyasi oluşumlardan çok daha yenilikçi bir partidir.” (1989: 14)

Özal, muhafazakârlık anlayışını “iyiyi, güzeli muhafaza etme” olarak belirttikten sonra muhafazakârlığının özellikle değişim ve dönüşüme herhangi bir engel teşkil etmediğini ısrarla vurgulayarak şöyle demiştir:

“Ben transformasyon dedim. Büyük değişimdir. Çok büyük değişimdir, reform değildir. Reformun ötesinde bir değişikliktir. Bu değişiklikler Türkiye’yi hakikaten ileri ülkeler arasına asrın sonuna varmadan sokacaktır. Buna da inanıyorum... Yenilikçi olmaya, yeni olanı güzel olanı getirmeye mecburdum. Bizim muhafazakârlığımız düşüncemizin temelinde milli ve manevi değerlerimizin güzel olanını iyi olanını muhafaza etme yatmalıdır.” (1989: 14).

ANAP’a göre muhafazakârlık bir yaşam biçimi haline dönüşmüştür. ANAP, muhafazakâr düşüncenin gelişmeye karşı olan bir unsur olmadığı görüntüsü vermiştir. Muhafazakârlığın bu yaşam biçiminin yenilikçilikle birlikte sahip olunan değerleri koruyarak daha iyiyi aramak, daha iyiyi aramanın da ekonomik kalkınmayı sağlamak için bir ivme olacağını belirtmiştir (Akarcalı, 1989: 226).

Muhafazakâr bir modernleşmeyi liberal ve muhafazakâr politikalarla uygulamaya çalışan Özal, Cumhuriyet Dönemi’nde kültürel, bürokratik, ideolojik olarak modernleşme ve batılılaşma düşüncesinden ayrılmıştır. Bu durumu da; “Batının teknolojisini almak, demokrasiyi benimsemek, dışa açılmak güzel şeyler. Ancak, bütün bunların arkasında yatan felsefemiz salt batı taklitçiliğinin çok dışındadır. Bizim amacımız kendi kimliğimizi, değerlerimizi koruyarak modernleşmektir.” ifadeleriyle açıklamaya çalışmıştır (Özal, 1987: 687). Ancak buna karşılık olarak Kemalizm’in modernleştirme düşüncesi Batı kurumlarını doğrudan muhatap almıştır ve Batı’dan teknolojik, siyasal, sosyal ve kültürel değerleri doğrudan almaya çalışmıştır. Kemalizm modernleşme sürecinde özellikle dini örgütlenmeler, tarikat ve cemaatleri kamusal

alandan uzak tutmuştur. Ancak Özal, İslam'ın Türk ulusal kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu açıklayan ilk cumhurbaşkanı olup, dini cemaatlere, tarikatlara sıcak bakmış, dini liderleri de temsilcisi olduğu kesimlerin kanaat önderleri olarak görmüştür (Kongar, 1998: 220).

1980 yılı sonrası yapılan genel seçimlerde Türkiye'de merkez sağın güçlendiği görülmüştür. ANAP piyasa değerleriyle İslamcı muhafazakâr değerleri bir araya getirmeye çalışmıştır. Oluşturulmaya çalışılan bu yeni sentez partinin kimliğini de tarif etmektedir. Kendilerini “modern muhafazakâr” olarak tanımlayan ANAP, kültürel düzeyde, özellikle birey, aile ve toplum arası ilişkilerde bir yandan İslam kaynaklı muhafazakâr değerleri, diğer yandan mühendisliğe uygun olarak akılcı ve rasyonalist değerleri bir arada taşımıştır. Böylece ANAP, muhafazakâr değerler ile evrensel değerlerin ahenkli bir şekilde bir araya getirmeye çalışmıştır (Göle, 2000: 432).

Özal 1989 yılında Genel Merkez binasının açılışında muhafazakârlık ve tutuculuk üzerine şu açıklamayı yapar:

“Bizim muhafazakârlığımız, bazılarının tanıdığı, düşündüğü gibi tutuculuk değildir. Bizim muhafazakârlığımız âdetimize, tarihimize ve inançlarımıza saygıdır. Ve bu adet ve anelerimizden devre uyan iyilerini en iyi şekilde muhafaza etmektir. Muhafazakârlık kavramının, bazı maksatlı ve demagog çevrelerce tutuculuk olarak lanse edilmesi ve bu anlayışın sahiplerinin bir aşağılama sembolü olarak sunulması hem ANAP tarafından kabul edilmeyecek bir durumdur. Hem de ülkemizin gerçekleri bakımından da kabulü olmayan bir nitelemedir. ANAP olarak muhafazakârlığı millet olmanın, binlerce yıllık tarihi birikimin ve devlet geleneğinin sahibi olmanın, geçmiş ve günümüz coğrafyasında ortak bir kaderi paylaşmanın kaynağını ve dayanağını oluşturan değerler bütünüünün korunması olarak algılıyoruz.” (Özal, 1989; Akt. Dursun, 2004: 196).

Özal bu konuşmasında, ANAP'ın muhafazakârlık ile olan ilişkisini net bir şekilde açıklamıştır. Anlaşılacağı üzere muhafazakârlık ve muhafazakârlığın tüm genetik unsurlarından bu konuşmada bahsedilmiştir. Özal döneminde toplumsal ve teknolojik alanda baş döndürücü hızda gerçekleşen değişim yukarıdaki sözle bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türk muhafazakârlığının bu dönemde genel özelliği ortaya çıkmıştır. Türkiye'de sağ siyasette yer edinmeye çalışan muhafazakârlık bir yandan tarihsel tecrübe ve kazanımların korunmasına diğer yandan ise “gelenekçi

modernleşme” sürecinde elde edilen kazanımların sürdürülmesi amaçlanmıştır (Dursun, 2004: 194) .

1980’li yıllar muhafazakârlık anlayışının altın yılları olarak varsayılabilir. 1980 askerî müdahalesiyle 1970’li yılların örgütlü siyaseti etkisiz hale getirilmiş; rejim üzerindeki sol tehlike devre dışı bırakılmış ve devlet otoritesinin yenilenmesi çabasıyla ideolojik bir proje olan Türk-İslam sentezi her alanda uygulanmıştır. Türk-İslam sentezi ile 1970’li yıllarda zayıflayan devlet iktidarının muhafazakâr esaslara göre yeniden güçlenmesi için kullanılmıştır. ANAP’ın, yeni sağ siyasi düşüncesi için tasarladığı “modern muhafazakârlık”; milli, manevi değerleri koruyan ve geliştiren, bireyi, adaleti ve rekabetçi ekonomiyi temel olarak alan bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır. ANAP, “modern muhafazakârlığı” piyasa ekonomisini esas alan yaklaşımı, piyasanın toplum üzerindeki etkisini hafifletmek için ailenin ve dinin güçlendirilmesini gerektiren tedbirleri alma gayreti muhafazakârlığın olduğu gibi ANAP’ın da toplumu üstün tutma çabasının bir ürünü olmuştur (İrem, 2004: 18).

1989 ile 1991 yılları arasında iktidar olan ANAP’ın lideri Özal, milliyetçilik ile muhafazakârlığı, liberalizm ile eklemlendirmiş bir yeni sağ düşünce lideridir ve yeni sağ düşüncesinin temsilcisidir. Muhafazakârlığın tutuculuk olmadığını sıkça vurgulayan Özal, dindar ve geleneksel değerlerin kamusal alandaki meşruiyet alanını genişletirken gerek kamusal, gerekse özel alanda pratik faydası olan her şeye açık bir tutum göstermiştir (Bora ve Erdoğan, 2006: 644). ANAP, kurulmasıyla beraber Türkiye’de toplum tarafından önem verilen, milli ve manevi değerlere tam anlamıyla önem veren, gelenekler ve örf ve adetler gibi toplumsal değerlere karşı saygılı olan bir doğrultuda kendisini göstermiştir. Muhafazakârlık açısından bu kadar önemli olan bu kavramlar partinin düşüncesi hakkında da kesin sonuçlar doğurmuştur. Bu konu ile ilgili olarak ANAP muhafazakâr düşüncede değerleri bünyesinde barındıran bir parti olarak Türkiye’de siyasal alanda adını duyurmuştur. Ayrıca Özal ile birlikte siyasal hayatta ve ekonomi alanında liberal politikaları uygulayarak Türkiye’de yeniden gündemde yerini almaya başlamıştır. Muhafazakâr düşünceli bir parti olarak karşılaştığımız ANAP, geleneksel muhafazakâr partilerin tam tersi bir biçimde Batıya ve Batılı değerlere karşı sıcak bir yaklaşım ile ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Türkiye’nin sahip olduğu muhafazakâr düşüncenin Batı karşıtlığı söylemi yalnız bir alanda sınırlı kalmamakla beraber daha ılımlı bir halde Batıya karşı yakınlaşmanın sergilendiği göze çarpmaktadır.

Muhafazakâr ve liberal değerlere özellikle önem veren Özal, laiklik ve milliyetçilik konularında liberal değerleri uygulamayı istemiş ve bilhassa dini değer ve kurumların üzerindeki mevcut baskının kaldırılması konusunda girişimde bulunmuştur. Bu olay, “fikir, din ve teşebbüs hürriyeti” olarak ele alınmıştır. Yerine getirilmesi amaçlanan bu politikalar tam olarak kendisine uygulama imkânı bulamamış olup, karşısında bilakis güçlü, bürokratik ve devletçi bir yapı ile yüz yüze gelmiştir (Özipek, 2010: 114-115). Özal muhafazakârlık anlayışında bir yaklaşımda bulunurken mevcut muhafazakâr düşüncüyü İslamcı tutuma yakınlaştırmış ve İslam Batı sentezi biçiminde bir sistem geliştirmeyi amaçlamıştır (Bıdık, 2007: 151).

Merkez sağ siyasette kendinden bahsettiren ve 1980’li yıllarda meydana çıkmış olan Özal’ın liderliğindeki ANAP ile siyasal hayatta büyük adımların atılması gerçekleşmiştir. Özal bu dönemde liberal düşünce ağırlıklı bir siyasi düşünceyle ortaya çıkmıştır. Bu duruma parti programında daha net bir şekilde rastlamak mümkündür. Programa bakıldığında dört kavram ile karşılaşılmaktadır. Bunların milliyetçi düşünce, muhafazakâr düşünce, sosyal devlet anlayışı ve rekabete üzerine kurulu serbest piyasa ekonomisi olduğu görülmektedir (Çaha, 2006: 13). Muhafazakârlık anlayışını geleneksel bakımdan incelediğimizde değişimlere karşı tepkisel bir tutum içinde olduğunu ve değişimlerin tedrici bir şekilde olması yönünde isteğin varlığından söz etmek mümkündür. Bu açıdan modernleşme hareketlerine karşı eleştirel bir tavrın varlığı görülmektedir. Buna benzer bir durumun Türk siyasal hayatında da benzer bir şekilde meydana gelmiş olduğunu söylemek tam anlamıyla olası görünmemektedir. Türk siyasetinde yer alan merkez sağ partiler, çoğu zaman cumhuriyet rejimine karşı tavrın insanların içinde olduğu bir hale gelmemiştir. Fransız muhafazakâr düşüncesinde sıklıkla karşılaştığımız eskiye dönüş ve hilafetin yeniden getirilmek istenmesi tam anlamıyla akla gelmemiştir. Bunun yerine çağdaş bir seviyeye yükselme ve milli devlet düşüncesi hedeflenmiştir (Bıdık, 2007:152).

3.5. MİLLİ GÖRÜŞTE MUHAFAZAKÂRLIK ANLAYIŞI

Milli Görüş düşüncesindeki partiler İslamcı partiler olup, kimlik inşa etme sürecindeyken Batı karşıtlığına başvurmuşlardır. Milli Görüş hareketinin MSP ile başlayıp günümüzde SP ile devam eden bütün siyasi partileri, kendilerini diğer siyasi partilerden ayrı görüp, Türk Batılılaşma tarihine eleştirel bir tavrı içindedirler. Milli

Görüş ve karşısında oldukları Batı taklitçiliği, Milli Görüş yöneticilerinin yaptığı temel siyasi bir vurgudur. Geleneksel değerlerden, tutumlardan ve kurumlardan bir kopuş olarak görülen Türk Batılılaşması, muhafazakâr gelenekçi İslamcı cephe vasıtasıyla Osmanlı'nın parçalanmasının sebebi ve Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunların en önemli sebebi olarak görülmektedir. Bu konuda Erbakan, muhafazakârlık ve modernliğin Japonya'daki gibi birlikte ele alınmasını dile getirmiştir (Tekin, 2004: 39-40).

Kuruluş dilekçesi verildikten altı gün sonra 26 Ocak 1970 tarihinde gerçekleştirilen basın toplantısında Erbakan MNP'ye masonların, komünistlerin ve Siyonistlerin dışında herkesin katılabileceğini vurgulamıştır. Ankara'da 8 Şubat 1970 tarihinde yapılan kuruluş kongresindeyse “Allahuekber”, “Âmin”, “İnşallah” sözleri yankılanmıştır. Erbakan burada yaptığı konuşmasında parti kurucularını tanıtarak şöyle devam etmiştir:

“Biraz önce sizlere MNP'nin kurucuları takdim olundu. Ama sizden niçin saklayalım, niçin partimizin hakiki kurucularını bu ilk açılış gününde zikretmeyelim? Açıkça ilan ediyorum ki, bizim partimizin kurucuları Sultan Fatih Hazretleri, Sultan Yıldırım Hazretleri, Sultan Murat, Sultan Melikşah, Ulubatlı Hasan, Orhan Gazi, Nizam-ul Mülk, Akşemsettin, Sultan Yavuz, Kılıçarslan, Alparslan, Gelenbevi Hazretleri, Sultan Hamid'dir” der (Şentürk, 2011: 331).

Bu konuşma ile partinin kuruluş düşüncesini geçmişle ilişkilendirip, milli-manevi-muhafazakâr bir doğrultuya yerleştirmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca bu sözler partinin kapatılmasına gerekçe niteliğinde olacaktır.

MSP seçim beyannamesi incelendiğinde yeniden büyük Türkiye hayalinin gerçekleştirilmesi, yeni bir medeniyet sentezinin oluşturulması, hak ve adaletle hizmette bulunulacağı belirtilmiştir. Seçim beyannamesinde muhafazakârlık açısından önem arz eden kavramlar olan ahlak ve faziletten sıkça bahsedilmiş olup, İslami bakış açısına sahip bir parti olacağının görüntüsü verilmiştir. Parti seçim beyannamesinde hizmet anlayışı şu şekilde anlatılmıştır: (MSP Seçim Beyannamesi, 1973: 15).

“MSP yeni bir ruh ve heyecanla, misli görülmemiş bir hızla ve feragat ve gayretle çalışmalarına devam etmektedir. Yöneldiği ulvi gayeyle mütenasip olarak bütün teşkilatını inanılır, güveniler ve ahlaken mazbut vatan evlatlarından seçmeye itina göstermiştir. Millet hizmetinde vazife istenmez, verilir prensibine bağlıdır. Bu prensibe uygun olarak aziz

milletimize, maddi ve manevi kalkınmada başarıyla vazife alacak teknik bir aday kadrosu takdim etmeye muvaffak olmuştur. Politikaya ahlak ve fazileti, feragat ve fedakârlığı, teknolojiyi ve ilmi hâkim kılmak için hizmete koşan kadromuzdan milletimizin gereken iltifatı esirgemeyeceğine ve partimize mühim vazifeler vereceğine inanıyoruz.”

MSP'nin muhafazakâr düşüncesi genel itibariyle ele alındığında, partide gerek düşünsel olarak gerekse de söylemde İslamcı bir siyaset düşüncesinin varlığı göze çarpmaktadır. Bununla beraber ahlaki ve manevi değerlere sahip çıkılması ve korunması doğrultusunda bir tavır oluşmuştur. Geçmişe duyulan özlemin ve toplumsal değerlerin korunması doğrultusundaki anlayışın da varlığı söz konusu olmuştur. Parti bu biçimiyle Türk siyasal hayatında yer almış muhafazakâr partilere örnek olarak verilebilir. Fakat diğer muhafazakâr parti ve düşüncelerden farklı olarak İslami söylemin ağır bastığı görülmektedir.

İdeolojik yapısı İslamcılık olduğu kabul edilen RP'nin dünya görüşünün Milli Görüş düşüncesi olduğu bilinmektedir. Siyasi olarak yeri geldiğinde milliyetçi ve yeri geldiğinde ümmetçi bir tavırlar takınan RP'nin önde gelen yöneticileri iktidara olmaları halinde Türkiye'yi tamamen Batı egemenliği altındaki çok uluslu kurumlardan çıkararak, aynı kurumların İslam dünyasındaki benzer bir yapılanmanın kurulmasında öncülük edeceğinin sözünde bulunmuştur. RP'liler bazen dini referanslara sıkça vurgu yapan söylemlerde bulunurken, bazen de sadece dünyevi ve taktiksel argümanlar ileri sürmüşlerdir. Parti söylemindeki bu ikircikli tutum devletçilik ile statüko ve sistem eleştirisi ile değişim konularında da yaşanmıştır (Akdoğan, 2000: 252).

RP'yi destekleyen kesimin desteği zamanla farklılaşmaya başlamıştır. Küçük ölçekli sermayenin sözcülüğünden küresel piyasalar ile ilişki kurulmasını kabul eden gelişmiş bir kesimin sözcüsü olarak gelişen partide korumacı ve devletçi yaklaşımlar yerini serbest piyasayı savunan yaklaşımlara bırakmıştır. 1960'larda muhafazakâr sağ bir parti olan AP'nin kalesi olan büyük şehirlerdeki kenar mahalleler, 1970'lerde sosyal demokrasinin oy deposu haline gelmekle beraber 1990'lara gelindiğinde ise radikal sağ-İslamcı bir partinin denetimine geçiyordu. Oysa MSP, merkez iş bölgelerinin düşük gelirli eski mahallelerinde destek bulamazken, RP desteğini gecekonduculardan almıştır. RP'nin aldığı oylar dinamik, sisteme karşı sorunlu olan, güncel sorunlardan anlamasa da hayatında yeni bir değişimi görmek isteyen kesimlerden oluşmuştur. (Akdoğan, 2000: 240-242).

İslamcı kesimler ilk etapta DP'yi daha sonra AP'yi desteklemişlerdir. 1970'li yıllardan sonra da MNP ve MSP üzerinde yoğunlaşarak siyasal hayatta meşruiyet kazanma çabasına girmişlerdir. 1969 genel seçimlerinin ardından merkez sağda meydana gelen parçalanmalar, İslam'ı kendisine temel olarak referans alan MNP'nin siyasal hayatta yerini almasını, 1980 yılına kadar kilit partilerden biri olarak siyasette yerini almasını sağlamıştır (Bayri, 2011: 95-96). Milli Görüş geleneği doksanlı yılların sonuna kadar Necmettin Erbakan'ın liderliğinde tartışılmaz bir şekilde devam etmiştir. Ancak sürekli parti kapatmalarının yaşanması neticesinde ortaya çıkan siyasi çıkmaz ve istenen kitlesel çıkışın ortaya çıkmaması parti içinde farklı görüşlerin açık açık dile getirilmesine neden olmuştur. Meydana gelen bu ayrışmanın sonucunda kurulan partilerin siyasal ve düşünce olarak dini değerler ile olan bağları da, muhafazakârlık referanslarında da farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bir taraftan İslami söyleme yakın bir muhafazakârlık söyleminden bahsederken diğer taraftan daha demokrat, liberal ve değişime açık olan bir muhafazakârlık söylemi oluşmaya başlamıştır.

İslamcı düşüncenin siyasette temsil eden Milli Görüş hareketinin siyasi partilerinin yanında, Türkiye'de İslamcı düşüncenin yükselişine birçok yönden olanaklar tanıyan ve DP'nin iktidarı döneminde yabancı birçok gözlemcinin de ortak görüşünü belirttiği bu durum, Türkiye'de İslamcı bir canlanmanın ortaya çıkmasıdır (Tekin, 2004: 40). Ortaya çıkan bu durumdan da anlaşıldığı gibi toplumsal muhafazakârlıktaki yükseliş ile siyasal anlamda muhafazakâr düşüncenin yükselmesi arasında doğrudan bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Diğer bir tabirle siyaset olarak verilen muhafazakârlık mücadelesi toplumda hazır durumda bekleyen ancak, uykuda bulunan muhafazakârlığın düşünce ve hayat tarzını uyandırmış ve gelişmesine sebep olmuştur.

Milli Görüş düşüncesine göre Batılılaşmanın devlet tarafından tepeden inme bir şekilde vatandaşlara dayatıldığını savunmaktadır. Bu sebepten dolayı da Batılılaşma düşüncesi ile Milli Görüş düşüncesi hiçbir zaman barışık olmamıştır. Milli Görüş'ü diğer görüşlerden ayıran temel özelliği ise Batının baskısı karşısında sürekli olarak uyanık olması ve Müslümanların geçmişlerinden bahsederek en büyük ve en etkili düşüncenin bu topraklarda bulunduğunu savunmasıdır (Yorgancılar, 2012: 382). Milli Görüş buna benzer düşünceleriyle muhafazakâr düşünceyle sıkı bir ilişkide olduğunu

açık şekilde beyan etmiştir. Buna ilaveten Milli ve tarihi değerlere verdiği önem, aile ve toplum hakkında görüşleriyle muhafazakâr düşünceyle uyum içinde olmuştur.

3.6. AK PARTİ: MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ VE YENİ MUHAFAZAKÂRLIK

İslamcı kökenden gelen bir hareket olan AK Parti iktidarı sayesinde Türkiye’de muhafazakârlık geniş kesimler arasında yayılmıştır. AK Parti’nin yenilikçi hareketleri sayesinde bugünkü muhafazakâr sermaye de gelişmiştir. Bu kolektif süreçte muhafazakârların bireyselleşmeleri, ekonomik olarak etkin katılımcı olmaları, kültürel faaliyetlerde bulunmaları gibi süreçler ile birlikte her geçen gün biraz daha gelişmiştir. Modern tesettürlü muhafazakâr kadınlar ve AK Parti yöneticileri dine ve geleneklere bağlı olup muhafazakâr değerleri savunan kişilerden bazılarıdır. AK Parti diğer yandan Batılılaşmayı ve modernleşmeyi desteklemiştir. Muhafazakâr seçmenler İmam Hatip Liselerinin sorunları ve başörtüsü gibi konularda AK Parti’nin yanında olmuşlardır (Çarkoğlu ve Toprak, 2006: 15-31). Türkiye’de muhafazakârlığın gelişmesi, muhafazakârların toplumsal ve ekonomik durumlarının iyileşmesi bakımından siyasi iktidar önemli bir yere sahip olmuştur.

Kendisi için “muhafazakâr demokrat” kimliğini geliştiren AK Parti’nin muhafazakâr ve merkez sağ parti olarak siyasete atılması ve 2002’den günümüze kadar üst üste tek başına iktidar partisi olarak seçilmesi muhafazakâr kesimin toplumsal hayattaki olanaklarını ve hareket alanını genişletmiştir. Eğitim, siyaset alanındaki hareketlilik, ekonomik gücün artması muhafazakârlığa yeni bir bakış açısının ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur denilebilir. Oluşan bu yeni muhafazakârlıkta, İslamcılıktan geriye kalan bir mirasın varlığı da gözlemlenebilir. Daha doğrusu “Türk muhafazakârlığı ile İslamcılık arasında bir düşünce akrabalığı olduğu varsayılabilir” (Mollaer, 2009: 180). AK Parti de bu gerçekliği yansıtan bir şekilde Milli Görüş geleneğinden gelmiştir.

AK Parti kurucuları, devralmış oldukları İslamcı Milli Görüş düşünce akımından kendilerini ayırdıklarını vurgulayarak siyasi görüşlerinin de “Muhafazakâr Demokrasi” olduğunu belirtmişlerdir. Bu tanımlama ile “geleneği dışlamayan bir modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, köktenci olmayan bir değişim” (Akdoğan, 2010: 63) vurgulanmaktadır. AK Parti’nin resmi görüşü de Yalçın Akdoğan’ın “Muhafazakâr

Demokrasi” adlı kitabında tanımlanmıştır. Michael Oakeshott ve Edmund Burke’den esinlenerek hazırlanan bu kitap ile partinin resmi görüşünün, muhafazakâr sağduyudan yana olan, tedrici değişimi destekleyen ve bu noktada radikal değişim taraftarı sosyalizm ve liberalizm gibi ideolojilerden farklılık arz ettiğini belirten bir ifade kullanılmıştır. Dolayısıyla AK Parti akılcı ütopyaları, aşırılığı ve toplumsal hayatta mühendisliği reddetmiştir. AK Parti’nin kendisini muhafazakâr bir parti biçiminde ifade etmesi Türkiye’de Muhafazakârlık tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir.

AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan, 2002 yılında Uluslararası Stratejik Çalışmalar Merkezi’nde yaptığı konuşması oldukça önemlidir:

“Bazı Batılı gazetelerde ve yayınlarda partim İslamcı bir parti ya da Müslüman demokrat olarak tanımlanmaktadır. Bu nitelendirmeler doğru değildir. Bu, Müslüman ya da demokrat olmadığımızdan değil, bu ikisinin farklı bağlamlarda düşünülmesi gerektiğine inanmamızdandır... Türkiye modern değerler sisteminin aktif bir lideri olmak ve böylelikle dünyaya yeni bir ilham kaynağı olabilecek yeni bir Rönesans perspektifi sağlamak suretiyle Müslüman kimliği ile modern değerler arasında bir senteze dayanan kendi siyasal Magna Carta’sını daha da ileriye götürmek istemektedir.” (Tepe, 2010: 158).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere AK Parti, hem geçmişindeki siyasal İslam’ı, muhafazakârlık ideolojisine bağlamış hem de Türkiye’de yeni bir muhafazakârlığın inşa edilmesinin yolunu açmıştır.

Akdoğan bu yeni anlayışa dinsel olarak tek bir açıdan bakılamayacağını, mezhep ya da dini merkeze alarak ayrımcı bir siyaset yapılmayacağını ve böyle bir siyaset tarzı güdülmesi durumunda ve Türkiye şartlarında kutuplaşmaların meydana geleceğini belirtmiştir (Akdoğan, 2004: 19). Recep Tayyip Erdoğan yapmış olduğu konuşmalarda dinin siyasal alanda kullanılmasının doğru olmadığını söylemektedir. Aynı zamanda Erdoğan, din ve dindarları önemseyen ve dinsel fonksiyonları kabul eden bir parti olacaklarını da belirtmiştir.

AK Parti’nin muhafazakâr demokrat kimliği ile dine bakış ya da bir başka açıdan laiklik anlayışı cumhuriyet ilkelerini esas alan bir kimlik yapısı oluşturma çabası olarak görülmektedir. Akdoğan, AK Parti’nin laiklik anlayışını ele alırken insanların dini inançları çerçevesinde yaşamasının laikliğe ters düşmediğini hatta buna laikliğin bir gereği olarak bakılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda laikliğe dinsel özgürlüklerin garantisi olarak bakılmıştır. Laiklik anlayışını dine karşı bir anlayış olarak

görmenin Türkiye için faydalı olamayan ve Türkiye'nin geriye gitmesine yol açabilecek bir durum olduğu belirtilmiştir (Akdoğan, 2004: 80).

AK Partililer, parti programında dinciliğe ve dinin siyasete alet edilmesine karşı bir tutum aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum da AK Parti'nin parti programında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Partimiz, kutsal dinsel değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların dinsel yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur. Öte yandan dini; siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet etmek veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurmak da kabul edilemez.” (AK Parti, 2002a: 13).

AK Parti'nin laikliğe bakış açısı dini inançların önündeki engellerin kalkması ve bu inançların alt kimliklere dönüşünün meşru hale gelmesini ifade etmektedir. Bu yönde konu ele alındığında ABD'nin ılımlı İslam projesiyle, AK Parti'nin laiklik anlayışının aynı doğrultuda olduğunu belirtmek mümkündür. Bu konuda Türkiye'deki muhafazakâr demokratlar ile ABD'deki yeni muhafazakârların aynı fikirde olduğu öne sürülebilir (Yanardağ, 2004: 126). Muhafazakâr demokrasinin laiklik anlayışıyla liberalizmin bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Konuyu bu şekilde ele aldığımızda laikliğe özgürlüğü ve toplumsal barışı sağlayan bir yöntem olarak bakılmıştır (Akdoğan, 2004: 96). AK Parti muhafazakâr demokrat kimliği ile İslamcı kimliğine ters düşmemekle birlikte, daha da öteye giderek kitlesel bir konuma gelmiştir (Safi, 2007: 212).

AK Parti kendisini hem muhafazakâr hem de demokrat olarak tanımlarken İslamcı ve milliyetçi muhafazakâr olarak anılmanın önüne geçmiştir. Parti muhafazakâr kimliğiyle geleneğe ve dine bağlılığını gösterirken demokrat kimliği ile de toplumda tüm kesimlere aynı mesafede ve aktüel olduğuna vurgu yapılmıştır (Yanardağ, 2004: 122).

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi kimliğine farklı kesimler farklı şekilde bakmaktadır. Geçmişte birlikte siyaset yaptıkları kesime göre, muhafazakâr demokrat kimliğin İslam'ın neo liberal kalıplara oturtulduğunu iddia etmektedirler. Bazılarına göre ise bu muhafazakâr demokrat kimlik liberal kapitalizmin Türkiye'de uygulanan en güzel örneği olarak değerlendirilmektedir (Yıldız, 2004: 54).

AK Parti kendisini her ne kadar muhafazakâr demokrat bir parti olarak gösterse de halk tarafından Müslüman demokrat bir parti olarak algılanmaktadır. Seçmenin atfettiği bu kimliğe karşı AK Parti kendisini her seferinde muhafazakâr demokrat olarak vurgulamaktadır. Bu şekilde yaklaşıldığında halkın tarif ettiği bir parti olmaktan ziyade seçmeni tarif eden bir parti olarak değerlendirmek mümkündür (Yavuz, 2004: 602).

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat söyleminin üç ayrı nedeni olduğu söylenmektedir. Bu nedenlerden ilki her kesimden seçmen kitlesine hitap etme, ikincisi dış kamuoyuna sıcak mesaj verme ve son olarak da siyasal İslamcılıkla bir ilişkinin olmadığını göstermektir (Yıldız, 2004: 55). Siyasal hayatta geniş halk kitlelerine hitap edebilmek için söylem ve kimlik ile beraber bırakılmak istenen izlenim ve siyasal görüntü de önem kazanmaktadır (Fedayi, 2004:153-154). AK Parti bu noktada dini değerlere önem veren bir siyaset ile İslamcı yapılanma olmadığı arasındaki mesafeyi her zaman korumak istemiştir. Fakat yukarıda da açıklandığı gibi bu durum toplum tarafından her zaman böyle görülmemiş ve tam tersi bir şekilde AK Parti kendisine olumsuz bakan bazı kesimler tarafından İslamcı yapılanmaya sahip bir parti olarak değerlendirilmiştir.

Klasik Türk muhafazakârlığında aile, din, devlet, toplum gibi değerler ön plana çıkarken, Muhafazakâr demokrat bir kimliğiyle tanınan AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışına ele alındığında ise yerliliğe, tarihe, geleneğe, kültüre, toplumda dayanışmaya, halk ile birleşmeye ve toplum mühendisliğine karşı olma gibi kavramların öne çıkmaktadır (Safi, 2007: 225). Bazı kesimler AK Parti'nin gerçekten toplum mühendisliğine karşı bir parti yönünde eleştiriler yöneltmiştir. AK Parti liderinin dindar bir gençlik tasavvurunu dile getirmesi birçok kesim tarafından toplum mühendisliği olarak iddia edilmiştir.

AK Parti'nin savunduğu muhafazakâr demokrasi söylemine göre tek tipçi zihniyet yerine farklılıkların bir arada olduğu durum savunulmaktadır. Parti programına incelendiğinde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“Partimiz din, dil mezhep, bölge, etnik köken ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını birinci sınıf vatandaş olarak görür ve kucaklar. Bizim demokratik anlayışımızda farklılıkların birbirine dönüşme mecburiyeti yoktur. Tarihî tecrübelerimizden süzülerek gelen farklı olanların bir arada barış içinde yaşama kültürü de bundan başka bir şey değildir.” (AK Parti, 2002a: 115).

Muhafazakârlığın günümüzdeki temsilcisi olan AK Parti'nin fikir adamlarının ve siyasi aktörlerinin çoğu sonradan taşradan kente göçmüş Anadolu halkı olduğu varsayılırsa Türkiye'de gelişen muhafazakâr düşüncenin, Tek partili ve hatta 1950'li yıllardan kalan düşünürlerin toplumsal çevresinden daha farklı bir alanda kendine bir yaşam alanı açmıştır. “Türkiye’de muhafazakâr siyasal kültürün radikal, tepeden inme modernleşme anlayışının karşısında alternatif bir değişim yaşadığını söylemek mümkündür.” (Erkan, 2013: 27). Muhafazakâr düşünce, Türkiye’de günümüzde daha çok Anadolu kökenli insanların temsilcisi olduğu bir muhafaza etme ve kendi benliğini koruyarak değişmeyi ifade etmiştir.

AK Parti'nin resmi web sayfasında 2023 yılı siyasi vizyonu kapsamı dâhilinde kendisi için yaptığı tanım “muhafazakâr demokrat bir kitle partisi” olarak belirtilmiştir. Yine 2023 yılı siyasi vizyon açıklamasının içeriğinde muhafazakârlığın tüm tanımlamalarına uyacak bir şekilde aile, gönüllü kuruluşlar, vakıflar gibi tüm toplumsal ara kurumların mekanizmalarıyla işbirliği yapılması gerektiği vurgulanırken, değişime de karşı olunmadığı vurgulanan ama muhafazakâr yapının gerektirdiği bir şekilde değişime yine de ihtiyatlı yaklaşılacak “değişimi doğal süreç içinde toplumsal dinamiklere bırakan” ifadesi kullanılmıştır (2023 Siyasi Vizyon). Diğer bir deyişle modernleşirken kültürel kimlik ve değerlerin muhafaza edilmesi gerekliliği de savunulmuştur.

Muhafazakâr ideoloji kapsamında AK Parti'nin muhafazakâr düşüncesine uygun gelenekçi özelliğine vurgu yapan dini günleri ve kutlamaları da kutlanması gereken resmi günler arasına eklenmiş veya özellikle Osmanlı Devleti'nin artık kutlanmayan kutlamalarına daha fazla sahip çıkarak önem atfetmiş ve coşku ile kutlanmasını sağlanarak Türkiye'nin geleneksel anmalarının arasına konmuştur. Bunlara; DP döneminden kalan Fetih Kutlamaları, Kutlu Doğum Haftası, Malazgirt anmaları birer örnek olarak verilebilir.

AK Parti'nin kuruluş aşamasındaki çabaları ile gündemde yerini alan siyasal kimlik arayışları AK Parti'nin iktidara gelmesi ile beraber yoğun bir şekilde artmıştır. Bu kimlik arayışındaki en önemli etken geldikleri taban olan Milli Görüş düşüncesiyle nitelendirilmeleridir. Bundan dolayı Milli Görüş düşüncesinden sıyrılıp yeni kimlik tanımlamalarına girme gereği duymuşlardır. Bu konu ile ilgili olarak AK Parti'nin kurucuları sık olarak değişimden ve kendilerinin İslamcı düşüncede bir parti olmadığından bahsetmişlerdir (Safı, 2007: 311).

Köklü bir muhafazakâr geleneğin taşıyıcısı olan AK Parti'nin kurucularında bir kırılma gerçekleşerek İslami söylemden öte liberal İslami bir söylemden söz edilmiştir. 28 Şubat sürecinin etkisiyle ve büyüyen Anadolu sermayesinin de etkisiyle gelişen bu yenilikçi hareket, muhafazakâr siyasi anlayışı Erbakan'ın keskin ve sert söyleminden ayırarak Özal döneminde getirilmek istenen daha yumuşak bir çizgiye getirilmiştir. (Gürkan, 2011: 205-206).

AK Parti kendisinin ideolojisini tarif etmek için ideolojik olarak daha önce siyasal alanda bir arada olmayan iki kavramı seçmiştir. Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin belirtmek istediği temel prensipler esas olarak Türkiye'de birçok parti tarafından değişik bakış açıları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bu kavramlar AK Parti ile birlikte siyasal hayatta ve toplumda kabul gördüğü ifade edilebilir. AK Parti'nin muhafazakâr demokrasiyi düşüncesini ifade ederken esas olarak 20. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış olan sol politikalarda yer alan kavramlardan bahsettiği görülmektedir. Bu kavramlara çok kültürlülük, müzakere ve katılımcılık anlayışı gibi kavramlar örnek olarak gösterilebilir (Doğanay, 2007: 66).

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat bir parti kimliğine dayanarak Batı ile ilgili tutumu incelendiğinde, Batıya ve Batılı değerlere olumlu bir tavırla yaklaştığı görülmektedir. Buradan hareketle modernleşme ve çağdaşlaşma hareketleri sırasında kültürel değerlerin de korunarak yapılmasının icap ettiği doğrultuda bir tutum sergilenmektedir. (Tekin, 2004: 131-132). AK Parti; Müslümanlığın modernleşmeden yana olan yanını özümseyen ve elitist bir yaklaşıma izin veren, özgürlüklerden yana olan, ekonomik ve kültürel koşulları destekleyen yeni sağ siyaseti temsil etmeye çalışmaktadır (Tekin, 2004: 124). Böylece modernleşme ve dini değer yargıları yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır.

AK Parti siyasal bir düşünce olan muhafazakâr düşünceyi kendisine ideoloji olarak seçerken toplumun bütün kesimleri tarafından benimsenen bir yol haritası tasarlamayı planlamıştır (Fedayi, 2004: 152). Kısaca belirtmek gerekirse öteki durumunda olmamak için bir uzlaşma arayışına girildiği gözlenmiştir.

AK Parti kuruluş sürecindeyken bütün kesimlere Cumhuriyet Dönemi'ne ait kazanımları koruyacağına dair bir görüntüyü vermeye çalışmıştır. Parti programında muhafazakâr demokrat kimlikle uyumlu bir görüntü verilmek istenmiştir. Ancak Parti;

etnik, dine dayalı ve kültürel farklılıkların siyasette toplumsal hizmete sunacak olan bir demokratik düşünce sergilememiştir (Çaha, 2006: 17).

Muhafazakâr söylem radikalizmi değil de ılımlı bir yaşamı konu almaktadır. AK Parti'ye göre radikal bir söylem kullanmak Türkiye siyasetine herhangi bir yarar getirmemektedir. Toplumun genel olarak isteği siyasette çatışma ve kutuplaşma yerine uzlaşa ve hoşgörü temel alınarak sağlanmasıdır. Bu hususta düşünülen ve gerçeklik arasında bir eşitlik sağlanmalıdır (Akdoğan, 2004: 13-14).

Recep Tayyip Erdoğan partinin sahip olduğu yeni muhafazakâr çizgiyi tanımlarken şunları ifadeyi dile getirmiştir:

“AK Parti yeni muhafazakâr çizgiyi, muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya koymaktadır. AK Parti, kendi düşünce geleneğinden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır. AK Parti, değişime değil, gerilemeye ve yozlaşmaya direnen bir anlayıştadır. Değişimi, gelişim ve ilerleme anlamında savunmaktadır. AK Parti geçmişin statükoculuk üzerine bina edilen muhafazakârlığı yerine, modern açık bir muhafazakârlık üzerinde durmaktadır. AK Parti evrimci veya tedrici doğal sürecinde işleyen toplumsal dönüşüme dayalı bir değişimi savunmaktadır. AK Parti'nin muhafazakârlıktan anladığı, mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. Koruma ise değişime ve ilerlemeye kapalı değil, özü yitirmeden gelişime uyum sağlamaktadır.” (Erdoğan, 2004: 13).

AK Parti muhafazakârlığı ele alındığında, daha önce bağlı oldukları geleneğin doğrudan İslam inancını referans alan düşüncesinden ziyade İslam inancının demokrasi ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur. Bu duruma göre, seçmen kesiminin çeşitliliği incelendiğinde değişimin varlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu durumun oluşmasıyla beraber AK Parti İslam inancına sahip kesimden, milliyetçi kesimden ve değişik sol kesimlerinden de oy alan bir seçmen görüntüsü ortaya oluşmuştur. Farklı çeşitliliğe sahip bu seçmen görüntüsünün oluşmasında partinin icra ettiği popülist, muhafazakâr ve demokrat düşüncenin de etkisini fark etmek mümkündür (Yıkılmaz, 2016: 17).

Daha önce statükoya dayalı olarak oluşturulan muhafazakârlık anlayışından ziyade AK Parti ile birlikte yeniliklere açık, daha modern ve değişimlerin doğal sürecinde işlemeden yana aynı tavırda olan bir yapı kurulmaya çalışılmaktadır. AK Parti statükoyu; var olan kurum ve ilişkilerin korunmasından çok, değer ve

kazanımların korunması olarak açıklamaktadır. Burada bahsedilen değer ve kazanımlar geleneksel, kültürel ve dini değerler olabilmektedir (Safi, 2007: 322). Burada bahsedilen değerlerin korunmasından kasıt değerlerin değişmeden durması değil özünü yitirmemesidir.

1990'lı yılların kırılğan siyasi zemininde merkez sağ partiler nerdeyse kaybolacak duruma geldiği görülmüştür. Bu derece kırılğan ve zarar görmüş bir dönemden sonra topluma güven, istikrar, hak ve adalet vaat eden muhafazakâr demokrat bir kimliğin benimsenmesi ve pazarlanması olası hale gelmiştir. Parti kurulurken siyasal olarak sağ yelpazede yer alan partilerden de siyasi transferler yapılarak oluşturulan parti kadrosunun sağın birçok kesimi tarafından benimsenecek bir duruma getirilmesi için çalışılmalar yapılmıştır (Akgün, 2006: 27-28).

AK Parti kurulum sürecinde muhafazakâr demokrat kimliği tarif ederken adalet ve kalkınma kavramlarına da yer vermiştir. Bahsi geçen bu muhafazakâr ve demokrat kavramları merkez sağ için önemli noktalar olarak belirtilebilir. AK Parti kurulum aşamasında merkez sağ siyaset çizgisi doğrultusunda konumlandırılmak istenmektedir. Bu konuda Türk siyasetinde merkez sağda yer alan iki önemli parti olan ANAP ve DYP'den belirli eleştiriler alınmıştır. Ancak, bu partilerin merkez sağ açısından kayda değer bir temsil kabiliyetleri bulunmamaktadır. Buna ilaveten bazı sosyal bilimciler de muhafazakâr demokrat kavramının evrensel bir kavram olmadığı yönünde eleştiriler yapmışlardır. Fakat bütün eleştirilere rağmen AK Parti tarafından ortaya konulmuş olan muhafazakâr demokrat kimlik güncel bir kavram olarak siyasal alanda ortaya çıkmıştır (Akgün, 2006: 26).

AK Parti'nin muhafazakâr kimliğinin alt yapısında İslamcılık, milliyetçilik ve batılılaşma düşünceleri varlığından söz edilebilir. Bu üç farklı düşünce bir araya getirilip muhafazakârlık anlayışı doğrultusunda bir araya getirildiğinde AK Parti'nin siyasal doğrultuda düşüncesine bakılabilir. Ancak, Türkiye'de muhafazakârlık anlayışından bahsedildiğinde en çok dindarlık akla gelmektedir.

Muhafazakâr demokrasi söylemini ele aldığımızda değişimlerin nasıl olması gerektiği önem arz etmektedir. Bunu yaparken toplumsal, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal hayatın aksamaması ve tarihi birikimi ortadan kaldıracak tepeden inme ve zoraki yöntemler günümüz şartlarında herhangi bir etkisi olmayan yöntemler olarak kalmıştır. Bu konuda tedrici bir şekilde meydana gelen değişimlerin büyük rolü vardır. Tedrici bir

şekilde olmayan değişimler günümüzde etkisini hemen yitirip uzun ömürlü olamamaktadır. Muhafazakârlığın tavır olarak değişimlere karşı mesafeli olan bir yapısı mevcuttur. Ancak görünen bu durum muhafazakârlığın yöntemi ile alakalı bir durumdur. Bu bakımdan muhafazakârlığı değişime karşı bir tavır olarak değerlendirmek doğru değildir (Akdoğan, 2004: 9-10). Akdoğan'a göre siyaset bir uzlaşma alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan AK Parti'nin toplumsal ve kültürel farklılığa tolerans tanıyarak bu durumun hoşgörüsü ile karşılayacağını belirtmektedir. AK Parti'nin siyasal iktidarının en önemli dayanağını milli iradenin kabul edilmesinden alması olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı AK Parti, bir kişi veya bir kesimin dayatmacı ve zoraki bir şekilde yapılmak istenen siyasal tavırları demokratik sisteme karşı engel olarak belirtmektedir. Bu bakımdan muhafazakâr demokrasinin en önemli kaygısı bireyi ve toplumu bir araya getirebilmesidir (Akdoğan, 2004: 10-11).

Türkiye'de siyasal hayatı ve toplumsal yapıyı tanımlayan üç siyaset tarzının varlığından bahsetmek mümkündür. Bu siyaset tarzlarının AK Parti siyasal kimliği üzerindeki etkileri incelendiğinde belirli tespitler göze çarpmaktadır. İlk olarak AK Parti'nin İslamcılık ile olan ilişkisi ele alındığında, partinin önemli şahsiyetleri kendilerini dindar olarak ifade ettikleri görülmektedir. Buradan hareketle dindarlık anlayışının parti kimliği üzerindeki görünümünün ılımlı bir halde oluşması kurucuların ve dışardan gelen parti mensuplarının din tabanlı bir siyaset tarzı gütmelerinin nelere sebep olacağını tahmin etmelerinden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak partinin milliyetçilik düşüncesi incelendiğinde; katı, sert ve faşist bir anlayıştan öte devlet politikası olarak ülkeye yararlı bir düşünce benimsenmektedir. Üçüncü olarak AK Parti'nin batılılaşma düşüncesine bakıldığında, partide tamamen bir batı karşıtlığı olmayıp batılı gelişmelere açık siyasal bir duruş sergilenmektedir. Batıyla ve batılı değerlerle barışık bir siyasal düşünce ortaya konmaktadır. AK Parti modernleşme potansiyeline sahip çıkmakla beraber çağdaşlaşma düşüncesini de kendi oluşturduğu değer yargılarına ters düşmeyecek bir şekilde oluşturma gayretindedir. Bu konu ile alakalı olarak AK Parti, ilerlemeci, modern, özgürlükçü, geleneksel, ahlakçı ve evrimci gibi birçok değeri içinde barındıran dönüşümü temel alan bir parti olarak görünmektedir (Tekin, 2004: 129-133).

AK Parti genel başkanı Erdoğan ise bu konuda şunları söylemiştir:

“AK Parti İslamcı partidir diyenler var. Lütfen hiç kimse ne dinimiz İslam’a, ne de AK Parti’ye saygısızlık yapmasın, alavere yapmasın. İslam hiçbir partinin sıfatı olacak kadar aşağılanamaz lütfen. AK Parti, laik, demokratik, muhafazakâr anlayışa hâkim bir partidir... Asla din üzerinden siyaset yapılmasına müsaade etmeyeceğiz” (Şentürk, 2011: 536).

AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan (2004:7–17) Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu’nda giriş konuşmasını yaparken, AK Parti’nin muhafazakâr düşüncesinin din anlayışını, muhafazakâr bir bakışla şu şekilde açıklamıştır:

“Laikliğin devletin tüm dinler ve düşünceler karşısında tarafsız kalmasını ve eşit mesafeyi korumasını sağlayan, geleneği veya modern olanı reddetmek yerine, yeni bir senteze varılması gerektiğinin düşünülmesidir. Dini bir toplumsal değer olarak önemsemekle birlikte din üzerinden siyaset yapmayı, devleti ideolojik bir dönüşüme uğratmayı, dini sembollerle örgütlenmeyi doğru bulmamaktadır. Din üzerinden siyaset yapmanın, dini araç haline getirmenin, din adına dışlayıcı bir siyaset yürütmenin hem toplumsal barışa, hem siyasi çoğulculuğa, hem de dine zarar verdiğinin altı çizilmelidir. Dini ve dindarları önemsemek, dini değerlerin sosyal fonksiyonlarını kabul eden bir parti olmak ile dini bir ideoloji haline getirerek devlet aygıtı marifetiyle ve zorla toplumu dönüştürmeyi amaçlayan bir parti olmak arasında çok ciddi bir fark bulunduğunun belirtilmesi gerekir. Geleneği, tarihi ve toplumsal kültürü önemseyen muhafazakârlığın dini de önemseyerek demokratik bir formatta kendisini inşa etmesinin önemli bir açılım olacağına inanılmalıdır.”

AK Parti’nin önde gelenleri İslamcı bir siyaset yapmak istemediklerini her zaman vurgulayarak açıklamışlardır. Bu bakımdan dini siyasal hayattan alıp, toplumsal alana çekmek amacıyla olduklarını belirtmişlerdir. Erdoğan, “Bireysel referansım İslam, siyasal referansım ise demokrasidir” sözünü kullanarak AK Parti’nin siyasal kimliğinin muhafazakâr demokrasi olduğunu belirtmek istemiştir.

AK Parti’nin muhafazakâr düşüncesinin yanında, milliyetçi ve faydacı düşüncede bir yanı da bulunmaktadır. AK Parti’de otoriter eğilimleri güçlü bir şekilde içinde barındıran, milliyetçi düşüncede ve kültürel olarak da muhafazakâr düşüncede bir oluşumdur. Diğer taraftan “pragmatik” bir orta sınıf vatandaş partisi olma düşüncesinin oluşan bu yeni yapıda ağır bastığı görülmektedir (Tekin, 2004: 120).

AK Partililerin muhafazakâr demokrat olarak oluşturdukları siyasal kimlik birbirine eklenmiş ancak, aynı zamanda birbiriyle çelişkili iki ayrı görünüm sergilemektedir. AK Parti, bir taraftan Batı'daki muhafazakâr düşünceye benzer bir halde muhafazakârlığa inanırken, diğer taraftan Türk toplumunun sahip olduğu tarihsel, kültürel ve dinsel gelenekleri destekleyen bir tavır ve söyleme sahiptir (Tekin, 2004: 43). Oluşan bu durum DP döneminden başlayan ve siyasal muhafazakârlığın toplumda yarattığı izlenimin zamanla AK Parti iktidarı ile artarak devam ettiğinin bir göstergesidir. Sonuç olarak AK Parti'nin iktidara gelmesiyle toplumda gözle görülebilir bir şekilde muhafazakârlığın geniş kitlelere yayıldığı açık olarak görülmektedir.

AK Parti, "Müslüman demokrat tanımını kullanmadığı için muhafazakâr demokrat sıfatını kullanmaktadır" iddiasında bulunmaktadır. AK Parti'nin kurucuları ise bu iddiayı her seferinde reddetmekte, bu durumun konjonktür ile ilgili zorlamayla yaşanan bir durumdan kaynaklanmadığını, muhafazakâr demokrat tanımının daha kapsayıcı bir siyasal çizgiyi tarif ettiğini belirtmişlerdir. Farklı mezheplerin, dini düşüncelerin yer aldığı bir ülkede bir partinin kendisini Müslüman olarak tanıtmaya durumunda toplumda ayrışmaların meydana geleceği düşüncesi öne sürülmektedir (Akdoğan, 2004: 114).

Bununla birlikte Erdoğan'ın siyasi danışmanlığını yapan Yalçın Akdoğan da, Sabah gazetesinde yaptığı bir söyleşide, AK Parti'nin muhafazakârlığına ilişkin ise şu açıklamaları yapmıştır:

"Bizim muhafazakâr demokratlığımız, Müslüman demokrat olarak tanımlayanlar da oldu. Ama bu doğru değil. Müslüman demokrat dendiği zaman ayrıştırıcı, kutuplaştırıcı, "biz ve diğerleri" ayrımı yapan bir boyut çıkıyor ortaya. Bu tanım bir takım gerilimlere kapı açar. Böyle bir kutuplaşmaya da kapı açılırsa, sosyolojik problemler olur. Siyasal İslam'ın temsilcisi gibi görülen ya da o şekilde adlandırılan partilerin güttükleri siyaset tarzından farklı bir siyaset tarzı yapma iddiası ile ortaya çıktı. Muhafazakâr demokrasi kavramı da bunları aşmaya yönelik yeni bir açılım..." (Sabah, 16.08.2003:13; Akt. Tekin, 2004: 119).

AK Parti büyük bir çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda, hukuk devleti, insan hakları, demokrasi ve çoğulculuk gibi batılı değerlere dayalı bir kimlik kurmaya çalışmıştır. AK Parti büyük bir oranda Anadolu'nun modernleşme isteklerini ve taleplerinin bir temsilcisi konumunda olmuştur. Buna ek olarak AK Parti tutarlı olan bir siyasal kimlik arayışı içinde olmuştur. AK Parti, bir yandan yerli ve bir yandan da

evrensel bir görünüm çizmiş olup; bir yandan değişimci ve yenilikçi bir siyasal düşünce ile öne çıkarken diğer yandan gericiliğe ve yozlaşmaya karşı duran bir görünüm arz etmiştir (Tekin, 2004: 133).

AK Parti her ne kadar Milli Görüş düşüncesindeki partiler gibi İslamcı düşüncede bir parti olmadığını iddia etse de AK Parti'nin kurucu kadrolarının çoğunun İslamcı düşünceye sahip oldukları bilinen bir gerçektir (Şentürk, 2011: 538). Buna ilaveten AK Parti'nin din ile ilgili tutumu “dincilik” olarak değil, “dindarlık” şeklindedir. Dindarlık kavramı, AK Parti'nin muhafazakâr kimliğinin temel sacayağını oluşturmaktadır. Muhafazakâr düşünce değerleri dindarlık bakımından, AK Parti'nin siyasal kimliğini oluşturan temel değer olarak kendini göstermektedir (Tekin, 2004: 149). AK Parti iktidar olmasıyla birlikte dindar kimliğin değeri daha da önem kazanmıştır. Yeni gelen kuşaklar dindar nitelikli olan kimliklerini toplumda daha kolay ve açık bir şekilde göstermekten çekinmemektedirler. Bu konu ile ilgili olarak dindar ve muhafazakâr kimlik değer kazanmışken ve muhafazakâr bireyler de özgüven sahibi olmuşlardır.

AK Parti iktidarı zamanla bireylerin dini doğrultuda bir donanıma sahip olmalarını ve böylece milli, ananevi ve dini bağlarının güçlenmesi için din temelli eğitimi etkin olarak tüm eğitim kurumlarında uygulamaya koymuştur. Böylece muhafazakâr düşünceye sahip bir aile çocuğuna din eğitimini verebilmesi için kurs ve benzeri eğitim kurumlarını tercih edebilme imkânına kavuşmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nda İmam Hatip Liseleri'nden yana gerçekleşen dönüşüm, Erdoğan'ın “dindar nesil istiyoruz” ifadesiyle de uyumlu bir hale gelmiştir. AK Parti kutuplaşmalar yaşanmadan tarihsel, coğrafi ve geleceğe dönük bakış açısıyla bireyleri muhafazakâr bir zeminde güdüleme amacı taşımıştır. AK Parti'nin geliştirdiği muhafazakâr demokrat siyasal kimlik, taşımış olduğu kültürel kimliğin siyaset alanındaki yansıması olarak hayata geçirmek olarak da değerlendirilmiştir (Akdoğan, 2004: 142). Burada AK Parti dinin bir ideolojiye indirgenmesinden ziyade dinin de içinde olduğu kültürel değerlerin uygun bir biçimde siyasal kimlik haline getirilmesini sağlamıştır.

AK Parti'nin iktidara gelmesi ile beraber muhafazakâr düşünce geniş kitlelere yayılmıştır. Muhafazakâr hayat tarzı, AK Parti ile kendine güvenen ve daha çağdaş bir yapı haline gelmiştir. AK Parti, modernleşme düşüncesine karşı meyilli olan ancak, İslami duruş arasında gidip gelen kesimleri de muhafazakâr demokrat söylemi ile

bünyesine katmış ve arada kalan kesimlere bir kimlik sağlamıştır. AK Parti'nin mi muhafazakârlaştığı, yoksa kitlelerin mi AK Parti'yi muhafazakârlaştırdığı ikilemine cevap bulmak zor olsa da, her ikisinin de birbirini tetiklediği ve dönüştürdüğü kolaylıkla söylenebilir. AK Parti'nin sahip olduğu “muhafazakâr demokrat” kimliği, tek parti döneminde devletin ideolojik tavrından dolayı geri planda duran ve adeta gözden kaybolan İslamcı düşüncedekilerin kendinin ifade etmek için kullandıkları “milliyetçi muhafazakâr” kimliğine benzerlik taşımaktadır. İslamcı düşüncede bir söylemin geniş kitleler tarafından kabul edilmeme riski, uluslararası alanda İslami bir kimlikle meşruiyet kazanmama ihtimali AK Parti'nin kendisini “muhafazakâr demokrat” olarak nitelenmesine neden olarak gösterilebilir. AK Parti'nin geliştirdiği bu siyasal kimlik sayesinde İslamcı düşünceye eğilimi olan ancak, kendilerini bu şekilde göstermek istemeyen kesimlere de muhafazakâr siyaset adı altında varlığını sürdürme imkânı sunmuştur.

Klasik Türk muhafazakârlığı için öne çıkan değerler; din, devlet, aile ve toplumsal değerler olarak görülmektedir. AK Parti ise bunlara ilaveten dayanışmayı, tarihsel kökeni, kültürel anlayışı, yerlilik kavramlarını ve geleneksel değerleri de eklemektedir. Burada uygulanmak istenen değişimlerin toplum mühendisliği olarak algılanması yönünde eleştiriler yapılmaktadır (Safi, 2007: 332).

AK Parti Programı incelendiğinde, AK Parti dışındaki diğer muhafazakâr partilerin ve Milli Görüş düşüncesindeki partilerinin kuşatıcı ve müdahaleci tutumundan farklı olan bir tutum yaratılmak istenmektedir. Burada devletin daha kısıtlı bir yapıda olması istenmekle birlikte ve müdahalede bulunma fikrinin düşük bir seviyede olmasıdır. Ayrıca devletin toplumla ilgili sağlık, adalet, güvenlik, temel eğitim ve altyapı hizmetleri dışındaki tüm sektörlerden uygulayıcı rolünden çekilmesinin istendiği göze çarpmaktadır (Safi, 2007: 339). Görüldüğü gibi burada liberal düşüncede bir söylem ortaya çıkmaktadır.

AK Parti'nin yüksek bir oy oranı alarak, tek başına iktidara gelmesini sağlayan etkenlerden birisi de ortaya konan söylemlerin etkili olmasıdır. AK Parti'nin koyu bir İslamcı düşünceden öte toplumdaki birçok kesimin kabul edebileceği muhafazakâr demokrat bir düşünceyi ortaya koyması önemli etkenlerinden birisidir. Siyaset sahnesine çıkan bu yenilikçi grup, köken olarak gelmiş olduğu eski siyasi düşüncenin benimsediği İslamcı özellikteki siyasal düşünceye katılmayacağını vurgulamakla

beraber, İslam ile ilgili değerlere karşı saygılı olunması gerektiğini de belirtmiştir (Bölükbaşı, 2012: 179).

AK Parti ortaya koymuş olduğu bu muhafazakâr demokrat kimlik sayesinde hem İslamcı geçmişini kaybetmemek hem toplum büyük kesiminin benimseyebileceği bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Bu tarzda bir kimlik arayışının ortaya çıkmasının nedeni değişen şartların beraberinde getirdiği bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Şartların değişmesi ile buna benzer arayışların ortaya çıkmasının imkân dâhilinde olduğu görülmüştür (Safi, 2007: 315). Burada görüldüğü gibi, AK Parti daha geniş kitlelere erişebilmek için geçmişindeki siyasal sınıfı aşarak yeni bir siyasal düşünce ortaya koyma gayretinde olmuştur.

Türk siyasi hayatında ve muhafazakâr düşüncede siyasetin seyrini değiştiren parti AK Parti olmuştur. Çok hızlı bir şekilde giriş yaptığı siyasete yeni ve farklı söylemler üreterek hem yenilikçi olduğunu hem de muhafazakârlığa yeni bir anlayış kazandırdığını belirterek muhafazakâr demokrat söylemiyle toplumun karşısına çıkmış ve günümüze kadar iktidarda kalabilmiştir. AK Parti, cumhuriyet tarihinden bu yana muhafazakârlık anlayışını net şekilde doğrudan siyasal alana ve söylemlerine yansıtan parti olmuştur (Nebati, 2014: 249). Muhafazakârlığın temel olguları olan aile yapısından dine, dinden topluma, toplumdaki geleneğe kadar bütün muhafazakâr değerlere önem veren AK Parti bu muhafazakâr kimliğinin yanına demokrat kimliğini de ekleyerek yenilikçi olduğunu belirtmiş ve toplumun bütün kesimlerini kendi doğrultusunda toplamayı hedeflemiştir. AK Parti kuruluşundan bu yana söylemleriyle siyasal iktidarın her alanını elinden bırakmamayı başarmıştır.

3.7. KARŞILAŞTIRMA: TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin zamanla geçirdiği dönüşüm ve muhafazakâr partilerin muhafazakârlık anlayışları bu başlık altında değerlendirilecektir. Siyasi partilerin muhafazakârlığa bakış açıları, birbirleriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları incelenecektir. Türkiye’de hangi muhafazakâr düşüncenin hangi dönemde etkin olduğu ele alınacaktır. Türkiye’de muhafazakârlıkta başlıca dönemler olan, DP Dönemi, Özal Dönemi, Milli Görüş Hareketi ve AK Parti dönemlerinin muhafazakârlık uygulamaları incelenip karşılaştırılacaktır.

Türkiye'nin muhafazakârlığı kendine özgü geleneksel ve kültürel bir muhafazakârlık olup, Türkiye'de sağ görüşlü partilerin muhafazakârlık düşüncesi incelendiğinde, hepsinde ortak bir şekilde dine, geleneklere, örf, adetlere ve kültürel değerlere önem verildiği görülmektedir. Sağ partiler genellikle milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık düşüncelerinden birine sahip olmakla birlikte, bu düşüncelerden diğerlerini de içinde barındırmaktadır (Kaynar, 2013: 40-41). Milli Görüş düşüncesindeki partilerde İslamcılık ön planda iken, MHP'de milliyetçilik, DP, ANAP ve AK Parti'de ise muhafazakârlığın ön plana çıktığı görülmektedir.

Türkiye'de muhafazakârlık tek partili dönemden çok partili döneme kadar pasif bir şekilde muhalefet konumunda olmuştur. Çok partili döneme geçiş ile birlikte muhafazakârlığa karşı mesafeli duruş son bulmuştur. DP'nin iktidara gelmesi ile muhafazakârlık muhalefet konumundan çıkıp iktidar konumuna gelmiştir. Türkiye'de muhafazakârlığın 1950'den bu yana üç temel dönem içerisinde dönüşüm geçirdiği varsayılmaktadır. Gerçekleşen bu değişim ve dönüşümün üç temel sacayağından bahsetmek mümkündür. Bunlar; DP'nin liberal düşünceye eklemlenmiş geleneksel muhafazakârlık anlayışı, Milli Görüş düşüncesinin İslamcılık düşüncesine dayalı Batı'ya ve modernleşmeye karşı olan muhafazakârlık anlayışı ve AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söylemi üzerinden gerçekleşen yeni muhafazakârlık anlayışı üzerinden oluşturulmuş değişim ve dönüşüm sistemi olarak ifade edilebilir.

Bu değişim ve dönüşümün önemli örneklerine bakacak olursak, Özal döneminde serbest piyasa ekonomisi anlayışı benimsenmiş olup tutucu olmayan, yeniliklere açık bir muhafazakâr anlayış olan yeni sağdan bahsetmek mümkündür. Bu dönemin muhafazakârlık anlayışında kültüre, tarihe, örf, adet ve geleneklere, milli, manevi ve ahlaki değerlere önem verilmiştir. Özal ve partisi ANAP sayesinde, muhafazakâr düşüncenin DP ile başlayan seyrini belirli bir seviyeye getirmiştir. ANAP Döneminde modernleşmenin ön planda olması modernleşirken dini değerlerden ve sahip olunan kimlikten taviz verilmemesi ve dinin ikinci plana atılmaması söz konusudur. Bu dönemde muhafazakârlık liberal değerleri de benimseyerek yeni sağ düşüncesine dönüşmüştür. Özal'ın liderliğindeki ANAP Türkiye'de muhafazakârlığın çıkan yeni sağ anlayışına sahip ilk parti olmuştur. Yeni sağ anlayışına göre toplumun sahip olduğu gelenekler, aile ve dini değerler gibi değerleri koruyarak toplumda değişiminin mümkün olabileceğine inanılmaktadır. Bu dönemde liberal değerlerin muhafazakâr değerlere

eklemlendiği, muhafazakâr değerlerle Batı'nın akılcılığı bir araya getirilmeye çalışılmıştır. AK Parti de ANAP gibi liberal düşünceyi benimsemiştir. Her iki parti özelleştirme politikalarını uygulamış ve ihracata çok önem vermişlerdir. AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışı, yeni muhafazakârlık anlayışı olup, tedrici değişime ve özgürlüğe önem veren, geleneksel değerlerden ve dini temellerden yoksun modern bir siyaset üretilemeyeceğini belirtmektedirler.

Yeni muhafazakâr düşünce biçimindeki siyaset anlayışı AK Parti döneminde daha etkin bir hal almakla beraber bu anlayışın Türkiye'deki temelini Özal döneminde atıldığını öne sürmek mümkündür. Özal döneminden sonra uzun bir süre iktidar partileri tarafından siyasal hayatta muhafazakârlık anlayışı dile getirilmemiştir. Ancak AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte siyasette yeniden muhafazakârlık hakkında bahsedilmeye başlanmıştır (Yıkılmaz, 2016: 14).

Özal muhafazakârlık anlayışında mevcut muhafazakâr düşünceyi İslamcı tutuma yakınlaştırmış ve İslam-Batı sentezi biçiminde bir sistem geliştirmeyi amaçlamıştır. Benzer olarak, AK Parti muhafazakârlığı ele alındığında, daha önce bağlı oldukları geleneğin doğrudan İslam inancını referans alan düşüncesinden ziyade İslam inancının demokrasi ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur. Ancak Milli Görüş Partilerinin muhafazakâr düşüncesine baktığımızda, İslamcı siyaset düşüncesi ağırlıklı olup, ahlaki ve manevi değerler ön planda olmuştur.

ANAP muhafazakârlığı tutucu bir muhafazakârlık olmayıp, ANAP'ın muhafazakârlık anlayışına göre milli ve manevi değerlerin iyi ve güzel olanlarının muhafaza edilmesinin değişim ve dönüşüm için herhangi bir engel teşkil etmediği belirtmiştir. AK Parti de ılımlı ve tedrici değişimden yana olduğunu belirtmiştir.

Milli Görüş düşüncesindeki partilerin muhafazakârlık anlayışında İslamcı özellikler ön plana çıkmakta ve İslamcı kesimlere hitap edilmekte iken; DP, ANAP ve AK Parti'de toplumun bütün kesimlerine karşı daha kapsayıcı bir düşünce hâkimdir. İslamcı kesimler ilk etapta DP'yi daha sonra AP'yi desteklemişlerdir (Bayri, 2011: 95-96). 1970'li yıllardan sonra da MNP ve MSP üzerinde yoğunlaşarak siyasal hayatta meşruiyet kazanma çabasına girmişlerdir.

İslamcı düşünceyi siyasette temsil eden Milli Görüş hareketinin siyasi partilerinin yanında, Türkiye'de İslamcı düşüncenin yükselişine birçok yönden olanak tanıyan ve DP'nin iktidarı döneminde yabancı birçok gözlemcinin de ortak görüşünü

belirttiği bu durum, Türkiye’de İslamcı bir canlanmanın ortaya çıkmasıdır (Tekin, 2004: 40). Ortaya çıkan bu durumdan da anlaşıldığı gibi toplumsal muhafazakârlıktaki yükseliş ile siyasal anlamda muhafazakâr düşüncenin yükselmesi arasında doğrudan bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.

Milli Görüş düşüncesindeki partilere göre batılılaşma, geleneksel değerlerden, tutumlardan ve kurumlardan bir kopuş olarak görülmekte Osmanlı’nın parçalanmasının sebebi ve Cumhuriyet Dönemi’nde ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunların en önemli sebebi olarak görülmektedir. Muhafazakâr anlayışın önem verdiği din, gelenekler ve aile gibi değerlere önem vermekte olup batılılaşmaya karşı çıkmıştır. AK Parti ise, küreselleşmeye, AB’ye uyum politikalarına, evrensel değerlere, demokratikleşmeye ve Batıyla bütünleşme yönündeki politikalara ağırlık vermiştir ve bütün bunların yanında İslami kimliğini de korumuştur (Nebati, 2014: 224-230). AK Parti, toplumun küçümsenmeyecek bir kesiminin geleneği dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik, köktenci olmayan bir değişimden yana olan yeni muhafazakâr düşünceye sahiptir. Benzer düşünceleri DP ve ANAP’ta da görmek mümkün olmaktadır. Ancak Milli Görüş hareketinin bütün siyasi partileri kendilerini diğer siyasi partilerden ayrı görmüşlerdir. Milli Görüş düşüncesindeki partiler, muhafazakâr anlayışın önem verdiği din, gelenekler ve aile gibi değerlere önem vermekte olup batılılaşmanın devlet tarafından tepeden inme bir şekilde vatandaşlara dayatıldığını belirterek batılılaşmaya karşı çıkmışlardır.

AK Parti, değiştiklerini ve yeni bir parti olduklarını vurgulayarak köken olarak geldikleri Milli Görüş düşüncesinden farklı bir muhafazakâr düşünceye sahip olduğunu ileri sürmüştür. Milli Görüş hareketinin siyasal anlayışına bakıldığında İslamcı yanı baskın olmuştur. Milli Görüş düşüncesinde laikliğe karşı katı ve sert bir düşünce varken, AK Parti’de ise laiklik dine karşı bir tavır olarak görülmemiş ve laiklik dinsel özgürlüklerin bir garantisi olarak değerlendirmiştir. Bu konuda görüldüğü gibi DP ve ANAP ile benzer bir anlayışa sahip olan AK Parti kendisini Milli Görüş çizgisinden farklı bir konuma getirmiştir.

Milli Görüş düşüncesinde Batı’ya ve Batılı değerlere ihtiyatlı bir yaklaşım varken, AK Parti bu konuda yine ANAP ile aynı düşünceye sahip olmakla birlikte Milli Görüş çizgisinden ayrılarak Batı ve Batılı değerlere sıcak bakmıştır. Bu konuda AB

üyeliği için gösterilen çaba ve bu iş için zamanında bir bakanlığın kurulması konuya verilen önemi göstermektedir. Genel itibarıyla bakıldığında AK Parti muhafazakârlığın toplumsal değerlerini konu alan anlayışı dışında Milli Görüş partilerinin muhafazakârlık düşüncesinden farklı muhafazakârlık düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2000’li yılların muhafazakârlık düşüncesinin referans olarak aldığı yeni anlayışın kökeninde DP dönemi ile başlayan İslami inanç özgürlüğünün yanında Milli Görüş’ün oluşturmuş olduğu yapının da çok önemli bir yeri vardır. Her iki damardan da beslenen muhafazakârlık düşünce, yenilikçi kanat olarak tabir edilen siyasi grubun temsilci olduğu muhafazakârlık demokrat kimliğine dönüşmüştür.

AK Parti’nin sahip olduğu “muhafazakârlık demokrat” kimliği, tek parti döneminde devletin ideolojik tavrından dolayı geri planda duran ve adeta gözden kaybolan İslamcı düşüncedekilerin kendinin ifade etmek için kullandıkları “milliyetçi muhafazakârlık” kimliğine benzerlik taşımaktadır.

AK Parti’nin iktidarının sürdüğü 2000’li yılların muhafazakârlık düşüncesinde, yeni muhafazakârlık anlayışın kökeninde DP dönemi ile başlayan İslami inanç özgürlüğünün yanında Milli Görüş’ten miras kalan İslamcı muhafazakârlık özelliklerini taşımaktadır. Her iki damardan da beslenen AK Parti’nin muhafazakârlık düşüncesi, yenilikçi kanat olarak tabir edilen siyasi grubun temsilci olduğu muhafazakârlık demokrat kimliğine dönüşmüştür.

Türkiye’de farklı zamanlarda kurulmuş olan muhafazakârlık düşünceli partilerin muhafazakârlık değerlere yaklaşımları üzerinden bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda bütün muhafazakârlık partilerin muhafazakârlık değerlere önem verdiği görülmüştür. Ancak bu partilerin muhafazakârlık değerlere yaklaşımında farklılıklar görülmüştür. Örneğin DP, ANAP ve AK Parti gibi partilerin değişime muhafazakârlık değerlerin korunması şartıyla olumlu baktığı ancak milli görüş partilerinin değişime olumsuz baktığı görülmüştür. Milli Görüş partileri batılılaşmaya ve modernleşmeye olumsuz bakarken ANAP ve AK Parti’nin olumlu baktığı görülmüştür. İslamcı bir düşünceye sahip olan Milli Görüş partileri dine diğer muhafazakârlık partilerden daha çok önem vermişlerdir. DP, ANAP ve AK Parti liberal değerlere olumlu bir biçimde yaklaşırken, Milli Görüş partileri olumsuz bakmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Türkiye’de farklı zamanlarda ve farklı koşullarda iktidarlar değişirken bu iktidarların muhafazakârlık düşüncelerinde değişiklikler meydana gelmiştir.

DP ile karşılaştırıldığında AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışında DP'den farklı ciddi bir uygulamasının bulunmadığı, DP gibi kültürel, geleneksel ve liberal düşünceye sahip bir muhafazakârlığın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu anlamda ele alındığında DP muhafazakârlığından Milli Görüş muhafazakârlığına dini yönü ağır basan ve Batı'ya karşıt bir dönüşümden bahsetmek mümkündür. Ancak, DP muhafazakârlığı ile ANAP ve AK Parti muhafazakârlığı arasında ciddi bir dönüşümden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

3.8. SONUÇ

Türkiye'de muhafazakârlık Erken Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda batılılaşmaya ve modernleşmeye karşı sert bir tutum alan bu Türk muhafazakârlığının Klasik muhafazakârlıkla benzeşmektedir. Bu muhafazakârların tepkileri milli mücadeleden yeni çıkmış olması ve cumhuriyetin yeni kurulmuş olması ve muhalefet partisi olarak kurulan TpCF'nin kısa bir süre sonra kapatılmasından ve gelişmiş bir muhalefetin kurulamamış olmasından dolayı cılız kalmıştır. Bu durum tek partili dönemin sonlarına kadar devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünya ülkelerinde hak ve hürriyetlere verilen önemin artmasıyla oluşan duruma Türkiye de kayıtsız kalmamıştır. Bu yıllarda sanayi gelişmesine verilen önem ve köyden kente başlayan göç nedeniyle taşradan şehirlere göçen mütedeyyin vatandaşların talebi doğrultusunda sert laiklik politikalarında yumuşamaya gidilmiş, imam hatip okulları ve ilahiyat fakültesi açılması gibi uygulamalara gidilmiştir. Ancak devletin kontrolünde yapılan bu tür uygulamalar yetersiz kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası özgürlüklerin öneminin artması bu yıllarda liberal düşünceye karşı bir sempati gelişmiştir. Türkiye'de muhafazakâr anlayış ise bu yıllarda DP ile beraber liberal değerler ile etkileşime girmiştir. Ancak askeri müdahaleden dolayı muhafazakârlık siyasal bir harekete dönüşmemiş ve yeterince gelişmemiştir. Yine bu yıllarda muhafazakârlar artan komünizm tehlikesi üzerinden birleşmişlerdir. Bundan dolayı bu yıllarda Türkiye'de milliyetçi muhafazakâr düşüncenin de etkisi görülmektedir. DP döneminde dini özgürlüklerin önü açılmış, liberal değerlere duyulan sempatiden kaynaklı olarak DP'nin muhafazakârlık anlayışı esnek ve değişime uyumlu

bir hale dönüşmüştür. Bu dönemde muhafazakârlığın değerleri olan din, aile gelenekler, tarih gibi değerlere önem verilmiştir.

Türkiye’de muhafazakâr düşünce için önemli dönemlerden biri de 1980 sonrası dönem olmuştur. Bu dönemde yeni sağ düşüncesi dünyada yükselişe geçmiştir. Yeni sağın Türkiye’deki temsilcisi de Özal olup, Özal’ın liderliğindeki ANAP hükümeti yeni sağ muhafazakârlığının özelliği olan ekonomik alanda liberal düşünce ve toplumsal alanda ise muhafazakâr düşünceyi benimsemiştir. Bu dönemde ekonomik alanda serbest piyasaya önem verilmiştir. Milli ve manevi değerlerini koruyarak batılılaşmayı ve modernleşmeyi desteklemişlerdir. Bu dönemde muhafazakâr değerler olan geleneklere, tarihe, dine ve kültüre önem verilmiştir. Muhafazakâr değerler korunarak batılılaşmanın, modernleşmenin ve değişimin mümkün olduğu savunulmuştur.

Türkiye’de muhafazakârlığın en parlak yılları olan 2000’li yıllar olmuştur. Özal döneminden sonra AK Parti, Türkiye’de tek başına iktidara gelen parti olmuştur. ANAP’tan sonra yükselen Milli Görüş Hareketi içinden yenilikçi kanadı temsilen AK Parti muhafazakâr demokrat kimliği ile Türkiye’de muhafazakâr düşünce alanında köklü bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (İrem, 2004: 19). AK Parti, muhafazakâr demokrat kimliği ile daha geniş kesimlere hitap etmiştir. AK Parti, ANAP’tan farklı olarak yeni muhafazakârlık düşüncesini savunmuş olup, sadece ekonomik alanda değil gündelik hayatta tüm alanlarda varlığını hissettirmiştir. AK Parti, Milli Görüş geleneğinden kopmuş, Milli Görüş’ün İslamcı siyasi düşüncesinden uzaklaşmış ve değişmiştir. Milli Görüş düşüncesinin Batı karşıtı söylemlerinden vazgeçip Avrupa Birliği sürecini destekleyen bir siyaseti savunmuştur.

Muhafazakârlık dünyada Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi, İkinci Dünya Savaşı gibi farklı zamanlarda ve farklı ülkelerde meydana gelen olaylar nedeniyle Klasik Muhafazakârlıktan günümüzde Yeni Muhafazakârlığa dönüşmüştür. Bununla eş zamanlı olarak Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’yle modernleşme hareketlerine karşı ortaya çıkan Klasik Türk Muhafazakârlığı, dünyadaki meydana gelen gelişmeler etkisiyle günümüzde Yeni muhafazakârlığa dönüşmüştür.

SONUÇ

Muhafazakârlık kavramını bir tutum veya düşünce olarak ele almak mümkündür. Muhafazakârlık kavramına bir tutum olarak bakıldığında, eskiyi korumak ve değişime karşı durmak anlamındayken, düşünce olarak bakıldığında ise sağ kökenli düşüncelere denk gelmekte ve geleneksel değerlere sahip çıkan ve devrimci düşüncelere karşı çıkan olarak ifade edilmiştir.

Muhafazakâr düşünce araştırıldığında Fransız Devrimi'ne ve Aydınlanma düşüncesine karşı tepkisel olarak gelişmiş bir tavır olarak 18. yüzyılda karşımıza çıkmıştır. Bu devirde muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkmasını sağlayan muhafazakârlığın kurucularından olan Edmund Burke da Fransız Devrimi'ne karşı eleştirileriyle ön plana çıkmıştır. Tepkisel tutum sonucunda ortaya çıkmış olan muhafazakârlık düşüncesi zamanla bazı değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Gelişen bu süreç boyunca muhafazakârlık düşüncesi birçok değişik düşünce yapısından etkilenmiştir. Bu değişim ve dönüşümün doğal bir sonucu olarak yeni muhafazakârlık düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Tezin birinci bölümünde muhafazakârlık düşüncesi ele alınırken tek başına sadece bir tanımlamanın eksik kalacağı ve bu konu hakkında yapılmış birçok tanımlamanın ülkeler arasında farklı bir şekilde yorumlandığı görülmüştür. Böyle bir durumun ortaya çıkması farklı ülkelerin örf, adet, gelenek ve inanç gibi değerlerinin farklı olmasından ileri gelmiştir. Muhafazakârlık kavramının tanımlaması yapılırken anlamının bir yerde "dindarlık", başka bir yerde ise geleneksellik anlamında karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu konu ile ilgili olarak muhafazakârlık kavramını açıklarken sadece bir tanım yapmaktan ziyade daha detaylı ve ait olduğu ülkenin koşullarını dikkate alarak bir tarifinin yapılmasının daha yerinde olacağı kanısına varılmıştır.

Tezin birinci bölümünün üçüncü kısmında Batılı ülkelerde ortaya çıkan muhafazakârlık anlayışları ele alındığında, muhafazakârlık düşüncesinin Batılı ülkelerde nasıl bir yapıda olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Fransız muhafazakârlık düşüncesinin radikal, otoriter, tepkisel, katı ve sert bir muhafazakârlık olduğu, Alman muhafazakârlık düşüncesinin devlet üzerinde yoğunlaştığı, İngiliz muhafazakârlık düşüncesinin gelenekçi yönünün ağır bastığı ve İngiliz muhafazakârlığından etkilenen Amerikan muhafazakârlığında ise liberal değerlerin ön plana çıktığı görülmüştür.

Yaşanan ani değişimlere karşı tepkisel bir anlayış olarak ortaya çıkan muhafazakârlık anlayışı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönemde muhafazakârlık düşüncesi özel mülkiyet, serbest teşebbüs ve bireysel özgürlük konularına daha olumlu yaklaşmış ve bu durum sonucunda liberal düşünce ile etkileşime girmiştir. Muhafazakâr düşüncenin liberal düşünceye eklemlenmesinin sonucunda yeni muhafazakârlık anlayışı oluşmuştur. Yeni muhafazakârlık anlayışı ele alındığında içinde daha çok liberal değerlerin ağır bastığı görülmüştür. Buna bağlı olarak yeni muhafazakârlık anlayışında gerek ekonomik alanda gerekse de siyasi alanda liberal düşüncenin etkisi açıkça görülmüştür.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devrim adı altında köklü değişiklikler yapılmıştır. Tepeden inme ve zoraki bir şekilde yapılan bu köklü değişikliklere karşı muhafazakârlık bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu tepkiler gerek dönemin siyasi atmosferi ve Milli Mücadele'den yeni çıkmış olması nedeniyle cılız kalmıştır. Muhafazakârlığın Türkiye'de siyasi bir oluşuma dönüşmesi için uzun yıllara ihtiyaç duyulmuştur. Böyle olmasının sebebi ise en küçük muhafazakâr taleplere dahi dincilik ve gericilikle yaklaşmasının büyük bir rolü olmuştur.

DP kurulması Türkiye'de siyasi hayatta önemli bir dönüm noktası olmuştur. DP'nin kurulmasıyla beraber çok partili döneme geçilmiş ve muhafazakâr düşüncenin Türkiye'deki gelişmesinde de önemli bir alt yapı oluşmuştur. Bu dönemde meydana gelen özgürlük ortamında muhafazakârlığın yeniden canlanması sağlanmıştır. DP'nin iktidara gelmesi muhafazakârların devletçi ve seçkin cepheye karşı bir zaferi olmuştur. Böylece daha önce muhalefet konumunda olan muhafazakâr düşünce iktidara gelmiş ve muhafazakârlar kendilerini daha net ifade edecekleri bir siyasi ortama kavuşmuştur. Ezanın Arapça okunması, camilerin ve imam hatip okullarının sayısının artırılması, ilkokullarda zorunlu din dersinin konulması, radyolarda halk, sanat müziğinin çalınması ve Kur'an okutulması, müze çalışmaları desteklenmesi ve tarihi eserlerin onarılması gibi geleneksel ve dini alanda çalışmalar hızlanmıştır. Bu zaferle birlikte muhafazakâr kesim toplumsal ve siyasi hayatta bir soluk almıştır.

Ancak 27 Mayıs Askeri Darbesi'yle bu olumlu hava kesintiye uğramıştır. Daha sonra yapılan genel seçimlerde AP'nin iktidara gelmesi gelenekçi ve liberal muhafazakârların belli bir potansiyellerinin olduğu kanıtlanmıştır. Bu durumun

oluşması, muhafazakâr düşüncenin veya muhafazakâr kimliğin gelişimi için de çok önemli olmuştur.

AP'den ayrılan muhafazakârların oluşturduğu Milli Görüş hareketi olarak bilinen ve değişik dönemlerde kurulan MNP, MSP, RP, FP ve SP gibi partiler muhafazakâr düşüncenin daha çok İslamcı veya gelenekçi yanını temsil etmiştir. Milli Görüş partilerinin sahip olduğu muhafazakâr düşünce daha çok dini düşünce ağırlıklı bir düşünce olmuştur.

1980 sonrası yıllarda siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda meydana gelen değişimler sonucunda yeni sağ düşüncesi Türkiye'de yerini almış ve siyasal hayatta etkili olmuştur. Ekonomik alanda liberal düşüncenin ve toplumsal alanda muhafazakâr düşüncenin etkin olduğu yeni sağ düşüncesi Türkiye'de ilk defa Özal'ın liderliğini yaptığı ANAP döneminde uygulanmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye'de siyasal hayatta muhafazakâr düşünce de liberal düşünceye yakınlaşmaktaydı. Bu olayın gerçekleşmesi ile beraber muhafazakâr düşüncede gözle görülür bir dönüşüm gerçekleşmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra muhafazakâr düşüncenin algılanmasında farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Ekonomik alanda liberal düşünce doğrultusunda politikaların gerçekleşmesi, teknolojik alanda yeniliklerin yakından takip edilmesi ve bu yeniliklerin hayata geçirilmesi ve bununla beraber dini hassasiyetler, geleneklere verilen önem gibi muhafazakâr değerlerin toplumda yoğun bir biçimde kendini hissettirmesi muhafazakâr düşüncenin de bir dönüşüm içinde olduğunun bir göstergesi olmuştur.

1990 yılı sonrasında taşradan kentlere doğru yaşanan göç, değişen hayat tarzlarını da beraberinde getirmiş ve muhafazakâr düşüncede bir değişim dinamiğinin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle 1980 yılı öncesinden kalan kırsal kesimin muhafazakârlık anlayışındaki dönüşüm gözle görülür hale gelmiştir. Muhafazakâr kesimde modern hayatın getirmiş olduğu nimetlerden faydalanan, ekonomik alanda girişimci, modayı yakından takip eden, dış dünya ile bağımlı koparmayan, sosyal ilişkiler ağı güçlü olan bir durum söz konusu olmuştur. Toplumsal hayatta meydana gelen bu değişim, muhafazakâr kesimin siyasal hayattaki taleplerinde de birtakım dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle başörtüsü sorununun giderilmesi, eğitimde fırsat eşitliği özelinde imam hatip okulları sorununun çözülmesi gibi taleplerin gündeme gelmesi önem taşımıştır. RP, buna benzer sorunların gündeme getirilmesinde istekli görünmüştür.

Ancak siyasi alanda ve toplumsal alanda bırakmış olduğu katı üsluplu İslamcılık izlenimine sahip olması, partinin kapatılmasına sebep olan 28 Şubat süreci, muhafazakâr kimliğin gelişmesinde olumsuz bir etken olmuştur. Böylece muhafazakâr kimliğin 1980 sonrasında kazanmış olduğu olumlu izlenim kaybolmaya başlamıştır. RP döneminde, katı muhafazakârlık anlayışı benimsenmiştir.

AK Parti kuruluşunda siyasal İslam'dan uzak durması ve kadrolarında geniş ve farklı perspektiften siyasileri barındırması AK Parti'yi diğer muhafazakâr partilerden farklı kılmıştır. AK Parti, Milli Görüş düşüncesinden farklı bir düşünceye sahip olduğunu belirtmiş ve daha önce yaşanan hadiselerin tekrar yaşanmaması için özen göstermiştir. RP'nin kapatılmasından sonra kurulan FP'de oluşan gelenekçi ve yenilikçi kanattan yenilikçi kanadı temsil eden AK Parti, Türk siyasal hayatında kendini muhafazakâr kimlikle tanıtan ilk parti olmuştur. AK Parti, başörtüsünün kamu kurumlarında ve üniversitelerde serbest hale gelmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi muhafazakâr talepleri vaat eden bir parti olmuştur. Gündeme getirilen bu gibi muhafazakâr talepler, AK Parti'nin muhafazakâr kesim tarafından yoğun bir biçimde ilgi görmesini ve tek başına iktidara gelmesini sağlamıştır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'ne girme konusundaki ısrarcı tutumlar ve bu amaçla atılan adımlar, ekonomik alanda yapılan yatırımlar, dış ticaretin arttırılması, küreselleşmeden yana bir tutumun benimsemesi, 12 Eylül Anayasası'nın değiştirilmesi için yapılan referandum ve anayasa değişikliğinin üzerinde durulması gibi gelişmeler Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki izlenimini olumlu yönde değiştirmiştir.

AK Parti'nin vermiş olduğu bu olumlu izlenim, partiyi tanıtırken kullanmış olduğu muhafazakâr demokrat kimlik için dolaylı olarak da Türkiye'deki muhafazakâr düşünce için önem arz etmiştir. Muhafazakâr demokrat kimlik, ilk etapta kendi içinde çelişkili iki kavramın bir araya gelmesiyle oluşan tartışmalı bir kavram olsa da, Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin dönüşümü açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Muhafazakâr düşüncenin 1990 yılından sonra gelişen durumu her ne kadar 28 Şubat süreciyle birlikte sekteye uğramışsa da, AK Parti'nin kazanmış olduğu siyasal alan mücadelesi sayesinde yeniden yükselişe geçmiştir. Muhafazakâr demokrat kimliğine sahip olan AK Parti muhafazakârlığı, değişimi ve dönüşümü savunmakla birlikte aile, kültür, gelenekler ve din gibi birçok muhafazakâr değere de çok önem vermiştir. AK Parti demokrat kimliği ile toplumda her kesimi kucaklamış ve herkese

eşit mesafede durmuştur. Bu yüzden AK Parti uygulamış olduğu politikalar ile muhafazakâr kimlikte 1980 yılı ve özellikle de 1990 yılı sonrasında meydana gelen dönüşüme siyasal anlamda katkıda bulunmuştur.

AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışı incelendiğinde içinde liberal düşüncenin etkilerinin barındığı yeni sağ anlayışın varlığını görmek mümkün olmuştur. Kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanıtan AK Parti ekonomi modelinde liberal düşüncenin rekabetçi serbest piyasa anlayışı tercih edilmiştir. Bu bağlamda özelleştirme politikaları üzerinde durulmuştur.

Ancak son zamanlarda Türkiye'de Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle yetkinin tek elde toplanmaya başlanmasıyla beraber muhafazakâr demokrasi söylemiyle yola çıkan ve kurulduktan sonra birçok demokratik açılıma imza atan AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söyleminden ziyade daha çok muhafazakâr bir parti konumuna geldiği görülmüştür. AK Parti her ne kadar eskisi gibi demokrasi ile ilgili bakış açısında bir değişiklik olmadığını iddia etse de, demokratlık kavramının vurguladığı uzlaşmacı özellik geri plana düşmüştür. Partili cumhurbaşkanı söz konusu olduğunda iki kutuplu bir yapı oluşmuş, muhalefet partilerini destekleyen kesimleri ve hatta AK Parti ile aynı düşüncede olmayan diğer muhafazakâr partileri destekleyen kesimleri dahi kucaklama stratejisinden vazgeçilmiştir.

1983 yılında kurulan ANAP'ın muhafazakârlık anlayışına bakıldığında toplum, gelenekler, aile, kültür, tarih gibi muhafazakâr değerlere yaklaşım konusunda AK Parti ve ANAP'ın benzer yaklaşımlarının olduğu görülmüştür. Her iki partinin de toplumda birlik ve beraberliğe önem vermiş olduğu, toplumun bütünlüğünün bozulmasına karşın muhafazakâr bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Özal'ın ANAP döneminin önemli bir özelliği de liberalizme yakınlığı olmuştur. Özal döneminde özellikle ekonomi alanında liberal değerler etkin bir rol oynamıştır. Bu açıdan olaya yaklaştığımızda AK Parti'nin benimsemiş olduğu ekonomi modelinin Özal döneminin ekonomi modeliyle büyük oranda benzeştiği görülmüştür. Özal döneminde liberal düşüncenin etkisiyle birlikte Batı'ya ve Batılı değerlere karşı sıcak bir tutum oluşmuştur. Bunun yanında AK Parti'nin muhafazakâr demokrat söylemi incelendiğinde Batı'da gelişen yeni muhafazakârlık anlayışı ile benzeştiği görülmüştür. Muhafazakârlığın farklı ülkelerde farklı yorumlanma özelliğinden yola çıkılarak AK Parti'nin yeni muhafazakârlık anlayışı teoride Avrupa'daki yeni muhafazakârlık anlayışına benzemekle beraber,

pratikte zaman zaman Avrupa'da ortaya çıkan yeni muhafazakârlıktan farklılıklar arz ettiği de görülmüştür. Batı'da gelişen bu yeni muhafazakârlık anlayışı AK Parti ile birlikte etkin bir biçimde uygulanmış olmasına karşın bu anlayışın temellerinin Özal döneminde atıldığı gözlenmiştir. AK Parti'nin muhafazakâr demokrat anlayışı ele alındığında Özal dönemindeki muhafazakârlık anlayışı ile benzerliklerinin olduğu görülmüştür.

Tezin ikinci bölümünde ele alındığı gibi Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde batılılaşma ve modernleşme amacıyla uygulanan tepeden inme politikalara karşı muhafazakârlığın ortaya çıkmış, özellikle DP ile birlikte kendisinden söz ettirmeye başlamıştır. Üçüncü bölümde partiler bazında yaklaşıldığında muhafazakârlığın Türkiye'de DP döneminde gelişme imkânına kavuştuğu ve ANAP ile yeni sağ düşüncesine doğru bir dönüşme uğradığı görülmüştür. ANAP döneminin sona ermesiyle iktidara gelen RP din, tarih ve gelenek üçlüsünü söylemlerine yansıtmıştır. ANAP'ın yeni sağ anlayışı RP ile İslamcı yönü ağır basan bir muhafazakâr düşünceye dönüşmüştür. 28 Şubat sürecinde kapanan RP'nin yerine kurulan FP'nin de kapatılmasıyla iki yeni parti kurulmuştur. Milli Görüş düşüncesindeki gelenekçi kanadı temsil eden SP ve Milli Görüş düşüncesinde olmadığını ileri süren, yenilikçi kanadı oluşturan AK Parti iktidarının öne sürdüğü muhafazakâr demokrasi söylemiyle birlikte muhafazakârlık anlayışı farklı bir boyut kazanmıştır. RP'nin Batı'ya ve modernleşmeye karşı, İslamcı yanı ağır basan muhafazakârlık anlayışından var olan değerleri koruyup değişime, modernleşmeye ılımlı bir şekilde yaklaşan yeni muhafazakârlık anlayışına doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

Geçmişten günümüze kadar gelen muhafazakârlık düşüncesinin durağan bir düşünce olmadığı, zamanla ve meydana gelen olaylarla uyumlu bir biçimde bir dönüşüm geçirdiği görülmüştür. Günümüzde liberalizmden etkilenen muhafazakârlığın, Türkiye'de ve Dünya'da çağın gereksinimlerine göre bundan sonra nasıl bir dönüşüm geçireceği veya herhangi bir düşünceden etkilenip etkilenmeyeceği kestirilmese de yapılacak çalışmalarda bunun göz önüne alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1995). Modern Türkiye'nin Oluşumu. (Çev. Yavuz Aloğan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Ahmad, F. (2010). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980). (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım). 4. Baskı. İstanbul: Hil Yayınları.

Akarcalı, S. (1989). Basın Görevleri ve Basın Özgürlüğü. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 44 (1), 265-287.

Akarçay, E. (2008). Bir Muhafazakârlaştırma Projesi Olarak Türk İslam Sentezi. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Akdemir, E. (2006). "Amerika'nın Ortadoğu Politikasının Şekillenmesinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", Uluslararası Hukuk ve Politik, 2 (08), 53-74.

Akça, İ. (2003). "AKP İdeolojisini Buldu: Neoliberal Kapitalizme Yeni Efsun Muhafazakâr Demokrasi", Gelecek Dergisi, 15.

Akdoğan, Y. (2000). Siyasal İslam: Refah Partisi'nin Anatomisi. İstanbul: Şehir Yayınları.

Akdoğan, Y. (2004). AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Akdoğan, Y. (2010). "Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı". İçince (Hakan Yavuz) AK Parti ve Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri. (ss. 59-95) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Akdoğan, Y. (31 Mayıs 2013). AK Parti iktidarının 10 yılı, (<http://www.star.com.tr/yazar/ak-parti-iktidarinin-10-yili-yazi-758650/> E.T. 13.4.2019).

Akgün, B. (2006). “Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve AK Parti”, *Muhafazakâr Düşünce*, 3 (9-10), 23-37.

Akıncı, M. (2012). *Türk Muhafazakârlığı, Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akkaş, H. H. (2000). *İngiliz Muhafazakâr Siyaset Düşüncesi ve Edmund Burke*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. İzmir.

Akkaş, H. H. (2001). “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (2), 1-12.

Akkaş, H. H. (2003). “Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 241-254.

Akkaş, H. H. (2004). *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*. 1. Baskı. Ankara: Kadim Yayınları.

Akkır, R. (2006). “Türkiye’de Din ve Muhafazakârlık”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi SBE. Adana.

Aksoy, A. Ş. (1998). “Yeni-Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7 (1), 4-5.

Aktaşlı, H. U. (2011). “Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki”, *Doğu-Batı Dergisi*, 58, 147-162.

Aktan, C. C. (1994). *Gerçek Liberalizm Nedir?*. Ankara: T Yayınları.

Aktan, C. C. (2007). “Muhafazakârlık ve Liberal Düşünce”, *Köprü Dergisi*, (97), 51-57.

Aktay, Y. (2003). “İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye”. İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 346-360) İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyıldız, K. (2009). “Mavi Anadoluçuluk”, İçinde (Uygur Kocabaşoğlu). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık (ss. 465-481) İstanbul: İletişim Yayınları.

Alper, E. ve Göral, Ö. S. (2006). “Aydınlar Ocağı”. İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 346-360. C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

ANAP Tüzük ve Programı. (1992).

(https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/633/199203289_1992.pdf?sequence=1&isAllowed=y E.T. : 01.05.2019).

Avcu, S. A. (2011). “Amerikan Muhafazakâr Düşüncesinde Özel Mülkiyet”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 7 (27) 93-110.

Ayvazoğlu, B. (1991). “Türkiye’de Sağcı Olmak”, Türkiye Günlüğü Dergisi, 16, 32-43.

Bayramoğlu, A. (2001). Türkiye’de İslami Hareket. İstanbul: Patika Yayınları.

Bayri, H. (2011). Türkiye’de Kimlik Siyaseti: İslamcı Siyaset ve Etnik Ayrımcılık, Ankara: A Kitap Yayınları.

Belsey, A. (1994). “Yeni Sağ, Toplumsal Düzen ve Yurttaşlık Hakları”, Mürekkep Dergisi, 9, 3–12.

Beneton, P. (1991). Muhafazakârlık. (Çev. Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Beneton, P. (2011). Muhafazakârlık. (Çev. Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Beriş, H. E. (2005). “Türk Sağı ve Liberalizm”, İçinde (Mustafa Erdoğan ve Murat Yılmaz). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm (ss. 389-415) İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (1964). İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz. İstanbul: Yön Yayınları.

Bıdık, D. (2007). Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.

Bora, T. (1997). “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri”, Toplum ve Bilim,74, 6-31.

Bora, T. (2005). “Süleyman Demirel”. İçinde (Mustafa Erdoğan ve Murat Yılmaz). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm (ss. 550-577). Cilt 7 (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2009). “ ‘Ekalliyet Yılanları...’ Türk Milliyetçiliği ve Azınlıklar”, Tanıl Bora (Ed.). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (ss. 911-918). 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2014). Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, T. ve Erdoğan, N. (2006). “Muhafazakâr Popülizm”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 632-644). C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bostan Ünsal, F. (2005). “Mehmet Akif Ersoy”. Yasin Aktay (Ed.). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık (ss. 72-89). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bostancı, N. (2005). “Siyaset ve Gelenek”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 3, 131-136.

Bölükbaşı, M. (2012). “Milli Görüşten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 1 (2), 166-187.

Bulaç, A. (2010). Göçün ve Kentin İktidarı. İstanbul: Çıra Yayınları.

Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (19), 73-90.

Çağlıyan, Z. (2006). “Erken Cumhuriyet Dönemi Sentezci Muhafazakârlığında ‘Değişim’: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernleşmesi”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 3 (9-10), 79-100.

Çaha, Ö. (2004). “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”. Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu. 10-11.01. 2004. Ankara: AK Parti.

Çaha, Ö. (2004). “Taha Akyol ile Muhafazakârlık ve Muhafazakâr Olmak Üzerine/ Röportaj”, Liberal Düşünce, 9 (34), 101-116.

Çaha, Ö. (2006). “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, Muhafazakâr Düşünce. 3 (9-10), 9-21.

Çakır, R. (2004). “Milli Görüş Hareketi”, İçinde Yasin Aktay (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık (ss. 554-575) İstanbul: İletişim Yayınları.

Çarkoğlu, A. ve Toprak, B. (2006). Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset. İstanbul: TESEV Yayınları.

Çavdar, T. (2004). Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze). 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çavdar, T. (2008). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze). 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2009). "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19 (2), 265-278.

Çetin, H. (2004). "Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmos", Muhafazakâr Düşünce, 1 (1), 89-93.

Çetinsaya, G. (2002). "Türk Muhafazakârlığının Temelleri Üzerine Bir Deneme", Türkiye Günlüğü Dergisi. 70, 34-37.

Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık Üzerine. Toplum ve Bilim, 74, 32-51.

Çiğdem, A. (2003). "Sunuş", İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 13-19). C.5. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dağı, İ. D. (1998). Kimlik, Siyaset ve Söylem: Doğu Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği. Ankara: İmge Kitabevi.

Demirel, T. (2004). Adalet Partisi İdeoloji ve Politika (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirel, T. (2005). "Adalet Partisi", İçinde (Mustafa Erdoğan ve Murat Yılmaz). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm (ss. 548-583). C. 7. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirel, T. (2009). "Cumhuriyet Dönemi'nde Alternatif Batılılaşma Arayışları: 1946 Sonrası Muhafazakâr Modernleşmeci Eğilimler Üzerine Bazı Değİnmeler". İçinde Uygur Kocabaşoğlu (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık (ss. 218-238). C.5. (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Deren, S (2002). “Kültürel Batılılaşma”, İçinde Uygur Kocabaşoğlu (Ed.). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık (ss. 382-402). 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Doğanay, Ü. (2007). “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62 (1), 65-88.

Dubiel, H. (1998). Yeni Muhafazakârlık Nedir? Çev. Erol Özbek. İstanbul: İletişim Yayınları.

Duman, M. Z. (2008). “Türkiye’de Modernleşme ve Liberal-Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma)”. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Duman, M. Z. (2010). Türkiye’de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal. Ankara: Kadim Yayınları.

Dural, B. (2005). Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Dursun, D. (2002). Siyaset Bilimi. İstanbul: Beta.

Dursun, D. (2004). Muhafazakârlık”. Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu. Ankara: AK Parti Yayınları.

Duverger, M. (1995). Siyasal Rejimler, (Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

Erkan, Ü. (2013). Konya Örneğinde Kent-Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya. Selçuk Üniversitesi.

Erler, Ö. (2007). “Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakâr Demokrat Kimliği”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 10, 126-132.

Fedayi, C. (2004). “AKP’nin siyasal kimliği üzerine”, Muhafazakâr Düşünce, 1, 150-164.

Feridunoğlu, İ.C. (2013). Günümüz Türkiye’sinde Muhafazakârlık Kavramının Hürriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri Bağlamında İçerik Analizi Yöntemiyle Analizi. Doktora Tezi: SBE Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Fişek, O. (1973). “Erbakan: Laikliğe Karşı Değiliz”, Devir. 54.

Erdoğan, M. (1991). “Liberalizm, Muhafazakârlık ve Türk Sağı”, Türkiye Günlüğü Dergisi, 16.

Erdoğan, R. T. (2004), “Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Açılış Konuşması”. Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu. 7–17. Ankara: AK Parti Yayınları.

Ergil, D. (1986). İdeoloji: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, Halkçılık. Ankara: Sevinç Matbaası.

Göka vd. (2006). “Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârları ve Kaygan Siyasal Tercihi”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 302-313). (3.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Göle, N. (2000). İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri Bir Atölye Çalışması (Kenan Çayır, Defne Suman, Umut Azak, Buket Türkmen, Uğur Kömeçoğlu, Esra Özcan, Mücahit Bilici, Oğuz Erdur). İstanbul: Metis Yayınları.

Giddens A. (2002). Sağ ve Solun Ötesinde-Radikal Politikaların Geleceği. (Çev: Müge Sözen, Sabir Yücesoy). İstanbul: Metis yayımları.

Güler, E. Z. (2012). Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa. İçinde (Birsen Örs) 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler (ss. 116-162). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gürkan, A. (2011). “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliğinin Oluşumunda Sosyal Politikanın Etkisi”, Opus Dergisi. 1, 204-218.

Güzel, M. (2003). “Necip Fazıl Kısakürek”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 334-341). (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Heywood, A. (2011). Siyasal İdeolojiler. İstanbul: BB101.

Heywood, A. (2013). Siyaset. Çev. B. B. Özipek vd. 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.

İba, Ş. (2013). “AKP Nasıl İktidar Olmuştu?”, İçinde Fikret Başkaya (Ed.). AKP, İlimli İslam ve Neoliberalizm, Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnsel, A. (2002). “Olağanlaşan Demokrasi ve Modern Muhafazakârlık”, Birikim Dergisi, 25, 163-164.

İrem, N. (1997). “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığın Kökenleri”. Toplum ve Bilim Dergisi, 74, 52-101.

İrem, N. (2002). “Cumhuriyetçi Muhafazakârlık, Seferber Edici Modernlik ve Diğer Batı Düşüncesi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57 (02), 41-60.

İrem, N. (2004). “Türk Muhafazakârlığı Üzerine Bazı Gözlemler”, Karizma. 17, 9-20.

İrem, N. (2011). “Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm”, Doğu Batı Dergisi 14, 27-37.

Kansu, A. (2006). “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, ‘Sosyal Mesele’ ve ‘İçtimai Siyaset’ ”. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 118-131). (3.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaaslan, F. O. (2011), Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Karpat, K. H. (1996). Türk Demokrasi Tarihi. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Karpat, K. (1998), “Cumhuriyet Rejimin Tarihi Kökenleri Üzerine”. İçinde Hasan Celal Güzel (Ed.). Cumhuriyet I. Cilt Genel Değerlendirme ve İdeoloji, 1. Baskı içinde (220-228), İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

Kaynar, K. M. (2013). Merkez Sağ ve AKP. İçinde Fikret Başkaya (Ed.). AKP “İlmli İslam” Neoliberalizm. Ankara. Ütopya Yayınevi.

Kirman, M.A. (2011). Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Koltuk, D. A. (2008). “II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (2), 33-44.

Kongar, E. (1998). 21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2000). 2000’li Yıllarda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2005). 21. Yüzyılda Türkiye (36. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köker, L. (2006). “Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 274-290) 5, (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Köker, L. (2010). Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kristol, I. (1983). Reflections of a Neo Conservative. New York: Basic Book.

Mardin, Ş. (2010). Türkiye’de Toplum ve Siyaset. 17. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, İ. (2006). “Modernleşme Sürecinde Türk Siyasal Kimliklerinde Muhafazakâr ve Yenilikçi Tavrılar”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 3 (9-10), 125-147.

Mert, N. (2004). “Muhafazakârlık, Fundamentalizm Değildir!”, Karizma: Muhafazakârlık Yeniden Özel Sayısı. 17, 34-36.

Mert, N. (2006). “Muhafazakârlık ve Laiklik”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 314-345). C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mert, N. (2009). “Cumhuriyet Türkiye’sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu”, İçinde Ahmet İnel (Ed.). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm (ss. 197-209). (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Milli Selamet Partisi (1973), Seçim Beyannamesi, Ankara.

Mollaer, F. (2005). “Metodolojik Problemlerin Kıskaçında Türk Muhafazakârlığı”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 4, 171-194.

Mollaer, F. (2007). Çağdaş Üç Tarz-ı Siyaset Üzerine Eleştiri Yazıları. İstanbul: Dergah Yayınları.

Mollaer, F. (2009). Muhafazakârlığın İki Yüzü (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Müftüoğlu, Ö. (2013). “AKP’nin Demokrasisi”.

(<http://sendika62.org/2013/10/akpnindemokrasisi-ozgur-muftuoglu-evrensel-144797/>, E.T. : 25.03.2018).

Nal, S. (2005). “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 60 (3), 137-171.

Nazlı, A. (2007). “Muhafazakârlık ve Değişim”, Köprü Dergisi. 97.

Nebati, N. (2014). “Türkiye’de Muhafazakârlığın AK Parti Tarafından Yeniden İnşa Edilmesi”, Muhafazakâr Düşünce, 41-42, 210-235.

Nisbet, R.A. (2007). Muhafazakârlık: Düş ve gerçek. (Çev. M.Fatih Serenli-Kudret Bülbül). Ankara: Kadim Yayınları.

Nohutçu, A. (2006). “Siyaset Odaklı Bürokrasiden Kamu Politikası Odaklı Bürokrasiye”, Muhafazakâr Düşünce, 1 (4). 123-144.

Nohutçu, A. (2007). Kamu Yönetimi. 2.Baskı. Ankara: Savaş Yayınları.

Oakeshott, M. (1973). On Being Conservative. Oxford: Oxford University Press.

Oakeshott, M. (2004). “Muhafazakâr Olmak Üzerine”, Muhafazakâr Düşünce, 1, 55-78.

Özal, T. (1987). Başbakan Turgut Özal’ın Konuşma, Mesaj, Beyanat ve Mülakatları 13.12.1986–12.12.1987. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Özçelik, M. (2016). Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Özipek, B. B. (2006). “Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 66-85). C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim yayınları,

Özipek, B. B. (Kış 2007). “Muhafazakârlık Nedir”, Köprü. 97.

Özipek, B. B. (2010). “Avrupa’da ve Türkiye’de Muhafazakârlık”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 22 (25-26), 93-98.

Özipek, B. B. (2011). “Din ve vicdan özgürlüğü: Türkiye İçin Bir Anayasal Çerçeve Önerisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (19), 207-219.

Özipek, B. B. (2017). Muhafazakârlık, Akıl, Toplum, Siyaset. 4. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.

Safi, İ. (2005). Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve Muhafazakâr Demokrat Kimlik Arayışları Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.

Safi, İ. (2007). Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar (2. Baskı). Ankara: Lotus Yayınevi.

Sallan Gül, S. (2004). Sosyal Refah Devleti Bitti, Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti. İstanbul: Etik Yayınları.

Sidal, S. (2010). Muhafazakâr Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Şahin, D. (2015). “Muhafazakârlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği)” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (2), 1-27.

Şeyhanlıoğlu, H. (2009). Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık. Doktora Tezi: SBE Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.

Şentürk, H. (2011). İslamcılık: Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset, Çıra Yayınları, İstanbul.

Taşyürek, M. (2009). Adnan Menderes. İstanbul: Anonim Yayıncılık.

TBMM Tutanak Dergisi. 22. Dönem 8. Cilt 49. Birleşim. s.119. (18.03.2003).

(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=118&sayfa_no_son=137&sayfa_no=119&v_meclis=1&v_donem=22&v_yasama_yili=&v_cilt=8&v_birlesim=049 E.T. : 10.04.2019)

Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2011). Türk Siyasal Hayatı. 1. Baskı. Ankara: Orion Kitabevi.

Tekin, Ü. (2004). AK Parti’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği. Ankara: Orient Yayınları.

Tepe, S. (2010). “İslami Eğilimli Bir Parti Olarak Adalet ve Kalkınma Parti’nin Değişim Vaatleri, Çelişkilerine Sınırları”. AK Parti Toplumsal Değişimin Aktörleri. İstanbul. Kitap Yayınevi.

Tezel, Y. S. (2006). “Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Muhafazakârlık Sorunsalı: Devamlılıklar, Değişmeler ve Kırılmalar”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 21-39). C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türköz, E. N. (2016). “Özal’lı ANAP Döneminde Muhafazakâr Düşüncenin Gelişimi”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (1): 103-116.

Tunaya, T. Z. (1952). Türkiye’de Siyasi Partiler. İstanbul: Doğan Kardeşler Yayınları Basımevi A.Ş.

Uluç, A. Vahap, (2014), “Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasî Düşüncesi”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 12 (23): 107-140.

Uzgel, İ. ve Duru, B. (2009), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, Ankara: Phoenix.

Vural, M. (2007). Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık. Ankara: Elis Yayınları.

Vural, M. (2011). İslam Felsefesi Sözlüğü. Ankara: Elis Yayınları.

Yaşlı, F. (2015). AKP, Cemaat, Sünni Ulus, Yeni Türkiye Üzerine Tezler, İstanbul: Yordam Kitap.

Yavuz, M. H. (2004). “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek”, İçinde Yasin Aktay (Ed.). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslâmcılık. C. 6. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yayla, A. (2005). “Özal. Özal Reformları ve Liberalizm”, İçinde (Mustafa Erdoğan ve Murat Yılmaz). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm (ss. 584-588). C. 7. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yanardağ, M. (2017). Yeni Muhafazakârlık Neo-Conlar Dünya’da ve Türkiye’de Post-Modern Gericilik. İstanbul: Destek Yayınları.

Yıkılmaz, A. (2016). “AK Parti’nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakârlık”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, S. (2003). “Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa Üzerine”, Journal of Historical Studies, 1 (9), 9-18.

Yıldız, A. (2004). “Muhafazakârlığın Yerlileştirilmesi ya da AKP’nin Yeni Muhafazakâr Demokratlığı”, Karizma Dergisi, 7.

Yılmaz, A. (2001). Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar. Ankara: Vadi Yayınları.

Yılmaz, M. (2004). “Muhafazakâr Demokrat Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir?”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 1, 143-147.

Yılmaz, H. (2005). “Geleneksellik”. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 3.

Yorgancılar, S. (2012). Milli Görüş: 1969-1980. İstanbul: Pınar Yayınları.

Zürcher, E. J. (1995). “Modernleşen Türkiye’nin Tarihi”, Çev. Yasemin Saner Gönen. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. J. (2006). “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık”, İçinde (Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (ss. 40-43). C. 5. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

2023 Siyasi Vizyon, (30 Eylül 2012). (<http://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon> E.T. : 21.04.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Bülent KARADAĞ
Uyruğu	T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	08.08.1978/Adıyaman
E-Posta	bkaradag8@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Gaziantep Lisesi	1996
Üniversite	Mersin Üniversitesi/ Bilgisayar Mühendisliği	2002
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi/ Gıda Mühendisliği	2016
Üniversite	Anadolu Üniversitesi/ Sosyoloji	2017
Üniversite	Anadolu Üniversitesi/ International Relations	Halen Okuyor

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2002-2019	Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Bilgisayar Mühendisi

Yabancı Dil	İngilizce
--------------------	------------------